

**UNIVERZITET U BEOGRADU
ŠUMARSKI FAKULTET**

DRAGAN NONIĆ

ORGANIZACIJA I POSLOVANJE U ŠUMARSTVU

- PRAKTIKUM -

Beograd, 2010.

Autor: Dr Dragan Nonić

Naslov: ORGANIZACIJA I POSLOVANJE U ŠUMARSTVU - PRAKTIKUM

Izdavač: Univerzitet u Beogradu
Šumarski fakultet
Kneza Višeslava 1
11030 Beograd

Za izdavača: Dekan dr Milan Medarević, redovni profesor

Recezent: dr Nenad Ranković, redovni profesor Šumarskog fakulteta
Univerziteta u Beogradu

dr Miodrag Kovačević, vanredni profesor Šumarskog fakulteta
Univerziteta u Beogradu u penziji

Tiraž: 150 primeraka (elektronski izvor)

CIP Katalogizacija u publikaciji

Narodna biblioteka Srbije, Beograd

630*6 (075 . 8) (076) (0 . 034 . 2)

NONIĆ, Dragan, 1963 -

Organizacija i poslovanje u šumarstvu
[Elektronski izvor] : praktikum / Dragan Nonić . -
Beograd : Šumarski fakultet , 2010
(Beograd : Šumarski fakultet) . - 1
elektronski optički disk (CD-ROM) : tekst ; 12 cm

ISBN 978-86-7299-173-4

a) Шумарска газдинства - Организација -
Вежбе б) Шумарство - Организација - Вежбе

COBISS.SR - ID 175178252

Copyright© 2010 za srpski jezik, dr Dragan Nonić, Beograd. Sva prava su zadržana. Ni jedan deo ovog udžbenika ne može biti snimljen, emitovan ili reprodukovano, bez prethodne pismene dozvole izdavača i autora.

Odlukom Nastavno-naučnog veća Univerziteta u Beogradu - Šumarskog Fakulteta, br. 01-3393/1, od 29.04.2010. godine, prihvaćena je recenzija pomoćnog udžbenika pod naslovom "Organizacija i poslovanje u šumarstvu - priručnik", pa se on može koristiti u nastavi na osnovnim, master i doktorskim studijama.

SADRŽAJ

POPIS SKRAĆENICA	6
POPIS TABELA	7
POPIS ŠEMA I SLIKA	7
POPIS PREGLEDA	8
POPIS PRILOGA	8
1. UVOD	9
1.1. SAVREMENI PRISTUP ORGANIZACIJI ŠUMARSTVA	9
1.2. STRUKTURA PRAKTIKUMA	10
1.3. LITERATURA	11
2. ORGANIZACIONE FORME PREDUZEĆA	12
2.1. PREDUZETNICI I MENADŽMENT PREDUZEĆA	12
2.2. KLASIFIKACIJA PREDUZEĆA	13
2.2.1. Podela prema karakteristikama transformacionog procesa	13
2.2.2. Podela prema pravnom obliku i obliku svojine	14
2.2.2.1. <i>Ortačko društvo</i>	15
2.2.2.2. <i>Komanditno društvo</i>	16
2.2.2.3. <i>Akcionarsko društvo</i>	16
2.2.2.4. <i>Društvo sa ograničenom odgovornošću</i>	16
2.2.2.5. <i>Preduzetnik - Inokosno preduzeće</i>	17
2.2.3. Podela preduzeća prema veličini preduzeća	17
2.2.3.1. <i>Osnovne karakteristike malih i srednjih preduzeća</i>	18
2.3. LITERATURA	19
3. ORGANIZACIJA ŠUMARSTVA U PROCESU TRANZICIJE	20
3.1. KARAKTERISTIKE PROCESA TRANZICIJE U ŠUMARSTVU	20
3.2. ULOGA PRIVATNOG SEKTORA I DRŽAVNE UPRAVE ŠUMA	22
3.3. REFORMA INSTITUCIJA U SEKTORU ŠUMARSTVA	23
3.4. LITERATURA	24
4. ORGANIZACIJA ŠUMARSTVA U SRBIJI	26
4.1. RAZVOJ ORGANIZACIJE ŠUMARSTVA U SRBIJI	26
4.1.1. Razvoj prava vlaništva nad šumom	26
4.1.1.1. <i>Period do II svetskog rata (1861-1941. godine)</i>	26
4.1.1.2. <i>Period posle II svetskog rata (1941-1991. godine)</i>	27
4.1.2. Razvoj organizacije državne uprave u šumarstvu	31
4.1.3. Razvoj organizacije gazdovanja privatnim šumama	33
4.2. STRUKTURA ŠUMSKIH RESURSA	35
4.2.1. Strukturne karakteristike privatnih šuma	37

4.3. STRATEŠKI I ZAKONODAVNI OKVIRI ORGANIZACIJE ŠUMARSTVA	39
4.3.1. Strateški okviri organizacije šumarstva	39
4.3.2. Zakonodavni okviri organizacije šumarstva	40
4.4. ORGANIZACIJA ŠUMARSTVA JAVNOG SEKTORA	43
4.4.1. Javna uprava u šumarstvu	43
4.4.1.1. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	43
4.4.1.1.1. Uprava za šume	44
4.4.1.1.2. Generalni inspektorat	47
4.4.1.2. Pokrajinski sekretarijat za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo	49
4.4.2. Javna šumarska služba	49
4.4.2.1 Organizacija JŠS u Srbiji	49
4.4.2.2. Organizovanje JŠS na centralnom i operativnom nivou	52
4.4.3. Javna preduzeća za gazdovanje državnim šumama	54
4.4.3.1. JP “Srbijašume”	55
4.4.3.2. JP “Vojvodinašume”	57
4.4.4. Obrazovne i istraživačke institucije u oblasti šumarstva	59
4.5. ORGANIZACIJA ŠUMARSTVA PRIVATNOG SEKTORA	62
4.5.1. Organizovanje vlasnika privatnih šuma	62
4.5.1.1. Oblici organizovanja na centralnom nivou	62
4.5.1.1.1. Nacionalno udruženje	63
4.5.1.1.2. Komora	65
4.5.1.2. Oblici organizovanja na lokalnom nivou	66
4.5.1.2.1. Udruženja vlasnika šuma	67
4.5.1.2.2. Šumske zajednice	68
4.5.1.2.3. Šumske kooperative/zadruga	70
4.5.1.3. Podrška organizovanju vlasnika šuma	72
4.5.2. Mala i srednja preduzeća u šumarstvu	73
4.5.2.1. Organizovanost MSP u šumarstvu	75
4.5.2.2. Podrška organizovanju MSP u šumarstvu	75
4.5.2.3. Klasteri kao model organizovanja MSP	76
4.5.2.3.1. Osnovne karakteristike formiranja klastera	76
4.5.2.3.2. Razvijenost koncepta klastera u Regionu/Srbiji	78
4.5.2.3.3. Podrška razvoju klastera	80
4.5.3. Nevladine organizacije u oblasti šumarstva	81
4.5.3.1. Lovački savez	81
4.5.3.2. Udruženje šumarskih inženjera i tehničara	82
4.5.3.3. Privredna komora	83
4.5.3.4. Pokret gorana	83
4.6. LITERATURA	84

5. ORGANIZACIJA ZAŠTITE PRIRODE U SRBIJI	88
5.1. STRUKTURA ZAŠTIĆENIH PRIRODNIH DOBARA	88
5.2. STRATEŠKI I ZAKONODAVNI OKVIRI ZAŠTITE PRIRODE	89
5.2.1. Strateški okviri zaštite prirode	89
5.2.2. Zakonodavni okviri zaštite prirode	90
5.3. ORGANIZACIJA JAVNOG SEKTORA U ZAŠTITI PRIRODE	91
5.3.1 Javna uprava u oblasti zaštite prirode	94
<i>5.3.1.1. Ministarstvo nadležno za životnu sredinu</i>	94
<i>5.3.1.2. Pokrajinski sekretarijat za zaštitu životne sredine i održivi razvoj</i>	95
5.3.2. Javne službe u oblasti zaštite prirode	96
5.3.3. Javna preduzeća u oblasti zaštite prirode	97
<i>5.3.3.1. JP Nacionalnih parkova</i>	97
<i>5.3.3.2. JP za gazdovanje šumama</i>	98
<i>5.3.3.3. JP za gazdovanje zaštitnim šumama “Borjak”</i>	99
5.4. EKOLOŠKA MREŽA NATURA 2000	100
5.5. NVO U OBLASTI ŽIVOTNE SREDINE	101
5.6. LITERATURA	102
6. ORGANIZACIJA ŠUMARSTVA U EVROPI	103
7. PRILOZI	111

POPIS SKRAĆENICA

AD:	Akcionarsko društvo
ADA:	Austrijska agencija za razvoj (<i>Austrian Development Agency</i>)
AP:	Autonomna pokrajina
AP KiM:	Autonomna pokrajina Kosovo i Metohija
APV:	Autonomna pokrajina Vojvodina
CEPF:	Konfederacija evropskih šumovlasnika (<i>Confederation of the European Forest Owners</i>)
DITS:	Društvo inženjera i tehničara Srbije
DP:	Društveno preduzeće
EEA:	Evropska agencija za zaštitu životne sredine (<i>European Environment Agency</i>)
EEC:	Evropska ekonomska zajednica (<i>European Economic Community</i>)
EFI:	Evropski šumarski institut (<i>European Forest Institute</i>)
EIONET:	Evropska mreža za informacije i posmatranje (<i>European Environment Information and Observation Network</i>)
ELO	Evropska organizacija poljoprivrednika (<i>European Landowners Organisation</i>)
EU	Evropska Unija (<i>European Union</i>)
FAO:	Organizacija Ujedinjenih Nacija za poljoprivredu i hranu (<i>Food and Agriculture Organization of the United Nations</i>)
FNRJ:	Federativna Narodna Republika Jugoslavija
FOAL:	Udruženje vlasnika šuma Litvanije (<i>Forest owners association of Lithuania</i>)
GDP:	Bruto društveni proizvod (<i>Gross domestic product</i>)
GTZ:	Nemačka organizacija za tehničku saradnju (<i>Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit</i>)
JKP:	Javno komunalno preduzeće
JP:	Javno preduzeće
JŠS:	Javna šumarska služba
JŠU:	Javna šumarska uprava/ Javna Uprava šuma
JVP:	Javno vodoprivredno preduzeće
LSS:	Lovački Savez Srbije
MPŠV:	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede
MSP:	Mala i srednja preduzeća
MŽŠ:	Ministarstvo za životnu sredinu, prirodne resurse i šumarstvo
NP:	Nacionalni park
NVO:	nevladine organizacije
ÖBF:	Austrijske savezne šume (<i>Österreichische Bundesforste AG</i>)
PEFC:	Pan-evropski sertifikacioni sistem (<i>Pan-European Forest Certification</i>)
PFEC:	Savetodavni centar za privatne šume (<i>Private Forest Extension Centre</i>)
PKS:	Privredna komora Srbije
PRIFORT:	<i>Research into the private forest owners organization in Western Balkan countries</i>
REC:	Regionalni centar za zaštitu životne sredine u centralnoj i istočnoj Evropi (<i>Regional Environmental Center in Central and Eastern Europe</i>)
RJ:	Radna jedinica
RS:	Republika Srbija
SIT:	Savez inženjera i tehničara
SIE:	Zemlje srednje i istočne Evrope

SSS:	Srednja stručna sprema
SWOT:	SWOT-analiza (<i>Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats</i>)
ŠG:	Šumsko gazdinstvo
UN:	Ujedinjene Nacije (<i>United Nations</i>)
UNMIK:	Privremena administrativna misija Ujedinjenih nacija na Kosovu (<i>United Nations Interim Administration Mission in Kosovo</i>)
UVŠ:	Udruženje vlasnika šuma
VAD:	Vodoprivredno akcionarsko društvo
VDP:	Vodoprivredno društveno preduzeće
VP:	Vodoprivredno preduzeće
VŠS:	Viša stručna sprema
ZOŠ:	Zakon o šumama
ZPD:	Zaštićena prirodna dobra

POPIS TABELA:

Tabela T – 4.1.	Površine šuma prema vrsti vlasništva u Srbiji (1926.)	27
Tabela T – 4.2.	Površine šuma prema vrsti vlasništva u Srbiji (1938.)	27
Tabela T – 4.3.	Površine šuma prema vrsti vlasništva u Srbiji (1951.)	28
Tabela T – 4.4.	Površine šuma prema vrsti vlasništva u Srbiji (1960.)	29
Tabela T – 4.5.	Površine šuma prema vrsti vlasništva u Srbiji (1979.)	29
Tabela T – 4.6.	Osnovni podaci o šumama Srbije (2008.)	35
Tabela T – 4.7.	Površina šuma po vlasništvu (2008.)	35
Tabela T – 4.8.	Struktura vlasništva šuma u Srbiji (2008.)	35
Tabela T – 4.9.	Dubeća zapremina i zapreminski prirast po vlasništvu (2008.)	36
Tabela T – 4.10.	Površina šuma, dubeća zapremina i zapreminski prirast po poreklu (2008.)	36
Tabela T – 4.11.	Dubeća zapremina i zapreminski prirast po vrstama drveća (2008.)	37
Tabela T – 4.12.	Površine privatnih šuma u okviru šumskih područja u Srbiji (2009.)	38
Tabela T – 4.13.	Strukturne karakteristike privatnih šuma u Srbiji	38
Tabela T – 4.14.	Struktura privatnih šumskih poseda prema broju vlasnika	38
Tabela T – 4.15.	Površina privatnih šuma po nadležnim službama za privatne šume (2008.)	51
Tabela T – 4.16.	Državne šume po korisnicima (2008.)	54
Tabela T – 4.17.	Šumska gazdinstva i šumska područja u sastavu JP Srbijašume (2010.)	57
Tabela T – 4.18.	Šumska gazdinstva i šumska područja u sastavu JP Vojvodinašume (2010.)	57
Tabela T – 4.19.	Udruženja vlasnika privatnih šuma u Srbiji (2009.)	68
Tabela T – 4.20.	Učešće pojedinačnih vlasnika “Šumske zajednice”	70
Tabela T – 5.1.	Zaštićena dobra u Srbiji (2010.)	71
Tabela T – 5.2.	Vrste zaštićenih prirodnih dobara u Srbiji (2010.)	88
Tabela T – 5.3.	Nacionalni parkovi u Srbiji (2010.)	89
Tabela T – 5.4.	Lista glavnih staraoca zaštićenim prirodnim dobrima u Srbiji (2010.)	93

POPIS ŠEMA I SLIKA:

Šema S – 4.1.	Organizaciona šema Uprave za šume u okviru Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (2009.)	45
Šema S – 4.2.	Organizaciona šema Generalnog inspektorata u okviru Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (2009.)	48
Šema S – 4.3.	Organizaciona šema JP “Srbijašume”	56
Šema S – 4.4.	Organizaciona šema JP “Vojvodinašume”	58
Šema S – 4.5.	Organizaciona šema Udruženja šumarskih inženjera i tehničara Srbije	82
Šema S – 4.6.	Optimalni model organizacije šumarstva u Srbiji	84

Šema S – 5.1.	Šema odnosa učesnika u procesu zaštite prirode u Srbiji (2010.)	92
Šema S – 5.2.	Organizaciona struktura pojedinih sektora u okviru Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja	95
Šema S – 5.3.	Kadrovska struktura JP “Borjak“	99
Šema S – 5.4.	Međusektorska saradnja u primeni Natura 2000	100
Slika F – 4.1.	Tržišni informacioni sistem Infomedis - Litvanija (2001.)	64
Slika F – 4.2.	Prezentacija najvažnijih klastera u Srbiji	79

POPIS PREGLEDA

Pregled R – 3.1.	Osnovne funkcije šumarskih organizacija	24
Pregled R – 4.1.	SWOT analiza Uprave za šume	46
Pregled R – 4.2.	Osnovne karakteristike odabranih tipova organizacija na nacionalnom nivou	63
Pregled R – 6.1.	Osnovni parametri organizacije šumarstva u Evropi	104
Pregled R – 6.2.	Osnovni parametri organizacije šumarstva u Srbiji	109

POPIS PRILOGA¹

Prilog 4.1.	Nacionalna inventura šuma Republike Srbije (2009.)
Prilog 4.2.	Strategija razvoja šumarstva Republike Srbije (2006.)
Prilog 4.3.	Nacrt Zakona o šumama (2010.)
Prilog 4.4.	Organizaciona šema Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede
Prilog 4.5.	Informator o radu Ministarstva (2009.)
Prilog 4.6.	Opšta tipologija organizacionih oblika saradnje malih privatnih šumovlasnika
Prilog 4.7.	Stanje, potrebe i problemi MSP i preduzetništva u Srbiji (2009)
Prilog 4.8.	Studija razvoja preduzeća šumarstva i drvne industrije u opštini Majdanpek
Prilog 4.9.	Podrška razvoju klastera u Srbiji
Prilog 5.1.	Registar zaštićenih prirodnih dobara u Srbiji
Prilog 6.1.	Osnovni parametri organizacije šumarstva u Republici Srpskoj
Prilog 6.2.	Osnovni parametri organizacije šumarstva u Federaciji BiH
Prilog 6.3.	Osnovni parametri organizacije šumarstva u Crnoj Gori
Prilog 6.4.	Osnovni parametri organizacije šumarstva u Makedoniji
Prilog 6.5.	Osnovni parametri organizacije šumarstva u Hrvatskoj
Prilog 6.6.	Osnovni parametri organizacije šumarstva u Sloveniji
Prilog 6.7.	Osnovni parametri organizacije šumarstva u Rumuniji
Prilog 6.8.	Osnovni parametri organizacije šumarstva u Bugarskoj
Prilog 6.9.	Osnovni parametri organizacije šumarstva u Mađarskoj
Prilog 6.10.	Osnovni parametri organizacije šumarstva u Austriji
Prilog 6.11.	Osnovni parametri organizacije šumarstva u Švajcarskoj
Prilog 6.12.	Osnovni parametri organizacije šumarstva u Bavarskoj
Prilog 6.13.	Osnovni parametri organizacije šumarstva u Slovačkoj
Prilog 6.14.	Osnovni parametri organizacije šumarstva u Češkoj
Prilog 6.15.	Osnovni parametri organizacije šumarstva u Poljskoj
Prilog 6.16.	Osnovni parametri organizacije šumarstva u Litvaniji
Prilog 6.17.	Osnovni parametri organizacije šumarstva u Švedskoj
Prilog 6.18.	Osnovni parametri organizacije šumarstva u Finskoj

¹ Datih u elektronskoj verziji, kao poseban dodatak praktikumu.

1. UVOD

Pojam „**organizacija**” označava instituciju ili funkcionalnu grupu (državu, crkvu, političku partiju, preduzeće, bolnicu, orkestar ili košarkašku ekipu, na primer), dok reč „**organizovanje**” označava proces u kome se delegiraju i integrišu poslovi članova funkcionalne grupe. Organizacija (ili organizaciona struktura) je proizvod ne samo organizovanja, već i kompletnog procesa menadžmenta (planiranja i kontrole, pre svega). Organizacija je, praktično, infrastruktura za obavljanje poslova jedne institucije ili funkcionalne grupe kako bi se ostvarili njeni ciljevi (Đuričin *et al*, 2009).

Organizaciona struktura se javlja kao posledica: podele rada, broja upravljačkih nivoa i načina koordinacije, između delova i hijerarhijskih nivoa. Osnovu funkcionisanja organizacione strukture predstavlja koordinacija između delova i hijerarhijskih nivoa.

1.1. SAVREMENI PRISTUP ORGANIZACIJI ŠUMARSTVA

Svaka organizacija uspostavlja balans između **stabilnosti i promena**. S jedne strane, organizacija daje stabilnost akcijama svojih članova što omogućava da institucija ili funkcionalna grupa ide koherentno prema ciljevima, a sa druge strane, i sama organizacija je izložena promenama kroz prilagođavanje na promene i/ili uvođenje promena.

Organizacija, kao integralna i naučna aktivnost povezivanja i usklađivanja delova i celine, može se posmatrati u užem i širem smislu (Čomić, 1999).

Organizacija u **širem smislu** (*makroorganizacija*) obuhvata izgradnju, transformaciju i razvoj organizacione strukture zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, privrede i društvenih delatnosti.

Organizacija u **užem smislu**, bavi se izgradnjom, transformacijom i razvojem organizacione strukture pojedinih oblasti i grana privredne (npr. organizacija šumarstva, tj. organizacija šumarske proizvodnje i menadžment u šumarstvu), ili društvenih delatnosti (npr. organizacija obrazovanja, nauke i kulture), kao i organa državne vlasti (npr. organizacija Skupštine, Vlade, sudstva)

Kada se govori o **organizaciji šumarstva**, onda se uglavnom misli ili **na državnu**, ili od države uspostavljenu šumarsku organizaciju, što potvrđuje i Hummel, kada napominje da je, u pogledu “...*pravilnog i potpunog sagledavanja i analize neke organizacije šumarstva, pre svega, neophodno razdvojiti njene dve osnovne funkcije, šumarske vlasti i državnog upravljanja šumama*” (Hummel *et al.*, 1989). Sa druge strane, funkcija podrške privatnim šumama, kao i “...*privatne šumarske organizacije, koje su, takođe, od velikog značaja u šumarsko-političkom procesu, obično se ne uzimaju u obzir*” (Illyés, Nießlein, 1997).

Ovakav pristup organizaciji šumarstva, ukazuje da je u samoj nauci, ali takođe i u praksi, potrebno izaći van okvira šumarstva državnog sektora (“državnog šumarstva”) i posvetiti se, u istoj meri rešavanju problema organizacije šumarstva privatnog sektora (“privatnog šumarstva”).

To je i **vladajući trend** u zemljama sa razvijenim šumarstvom, a naročito u zemljama koje su bile, ili se još uvek nalaze, u procesu tranzicije. Ove promene su pre svega uslovljene jačanjem značaja i uloge sektora nedržavnih, a pre svega privatnih šuma.

Savremena kretanja u svetskom i evropskom šumarstvu, nameću potrebu, da se u okviru ukupnog organizovanja šumarstva, ravnopravno tretiraju oba sektora, kako državnog, tako i privatnog šumarstva.

Zbog toga je neophodno da se i u savremenom pristupu organizaciji šumarstva, pored državnih funkcija vođenja šumarske politike i obezbeđivanje normativnih okvira (regulatorna funkcija), i funkcije gazdovanja državnim šumama, sagledaju i svi oni aspekti organizovanja, koji se odnose na funkciju podrške privatnim šumama.

Ovaj **praktikum**, kao pomoćni nastavni i stručni udžbenik, odgovara zahtevima **savremenog pristupa u organizaciji šumarstva**, između ostalog i kroz ravnopravan tretman oba sektora šumarstva, kako javnog (državnog), tako i privatnog.

Pored toga, u okviru ostalih poglavlja razmotrena je i problematika tranzicije u šumarstvu, organizacije zaštite prirode, organizacionih formi preduzeća i organizacije evropskog šumarstva.

Na kraju svakog poglavlja data je lista korišćenih literturnih izvora, a u prilogima su dati dopunski materijali u elektronskoj verziji (u power point ili pdf formatu).

1.2. STRUKTURA PRAKTIKUMA

Organizacija **šumarstva javnog sektora**, obrađena je kroz institucionalnu organizaciju javne uprave, javne službe i javnih preduzeća u šumarstvu. Pojam javne šumarske službe je, po prvi put, jasno razjašnjen u našoj savremenoj literaturi, a date su i njegove glavne karakteristike i modeli organizovanja u uslovima savremenog šumarstva.

Organizacija **šumarstva privatnog sektora** je obrađena na vrlo kompleksan i sveobuhvatan način, kroz organizaciju vlasnika privatnih šuma, malih i srednjih preduzeća i nevladinog sektora. U tom smislu, posebno je istaknut značaj javne podrške šumarstvu privatnog sektora, kao uslov njegovog uspešnijeg razvoja. Pojmovi i organizacione karakteristike malih i srednjih preduzeća i klastera u šumarstvu, razmotreni su po prvi put u našoj savremenoj literaturi.

Pored navedenih oblasti u poglavlju **Organizacije šumarstva u Srbiji**, obrađena je i problematika **razvoja organizacije** šumarstva, kroz analizu zakonske regulative u različitim periodima, uz poseban akcenat na razvoj različitih kategorija vlasništva, organizacije državne uprave u šumarstvu i gazdovanja privatnim šumama. Pored toga, u ovom poglavlju, obrađene su i strukturne karakteristike **šumskih resursa** u Srbiji, na osnovu najnovijih podataka Nacionalne inventure šuma, kao i postojeći strateški i zakonodavni **okviri organizacije** šumarstva. Pri tome su razmotreni najznačajniji stavovi, koji se odnose na problematiku organizacije šumarstva iz Strategije razvoja šumarstva, postojećeg zakona i usvojenog Nacrta novog Zakona o šumama.

U okviru posebnog poglavlja data je i problematika klasifikacije **organizacionih formi preduzeća** prema karakteristikama transformacionih procesa, pravnom obliku i obliku svojine, kao i prema veličini preduzeća, uz poseban osvrt na mala i srednja preduzeća. Takođe, razmotreni su i osnovni pojmovi i klasifikacije vezani za **preduzetnike i menadžment** preduzeća.

Kao posebno poglavlje izdvojena je i problematika organizacije **šumarstva u procesu tranzicije** i usaglašavanja konflikta interesa, odnosno razvoja saradnje između nosilaca pojedinih oblika vlasništva. Pored osnovnih karakteristika procesa tranzicije u šumarstvu, razmotrena je i uloga **privatnog sektora i državne uprave** šuma u tom procesu, kao i savremena problematika **reform** institucija u sektoru šumarstva.

Takođe, kao posebno poglavlje, izdvojeni su pregledi organizacije šumarstva u odabranim **evropskim zemljama**. Kroz tabelarne prikaze osnovnih organizacionih parametara (strukture resursa, strateških i zakonodavnih okvira, šumarskih institucija javnog i privatnog sektora, sektora zaštite prirode i obrazovnih i istraživačkih institucija u oblasti šumarstva i zaštite životne sredine), dati su podaci vezani za organizacione parametre i izvori, odnosno internet adrese, navedenih parametara.

Ovakav pristup omogućuje interaktivno učešće studenata pri izradi **seminarskih radova**, kroz poređenje organizacije šumarstva zemalja Evropske Unije ili pojedinih evropskih regiona (regioni Severne, Srednje i Istočne, odnosno Jugoistočne Evrope), sa organizacijom šumarstva u Srbiji, i/ili zemljama Zapadnog Balkana.

Na taj način, obuhvaćene su sve **nastavne jedinice** predviđene postojećim planom i programom predavanja i vežbi iz predmeta Organizacija i poslovanje u šumarstvu na „bečelor” studijama Šumarskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, koje nisu sadržane u osnovnom udžbeniku „Preduzetništvo u šumarstvu i drvnoj industriji - osnove menadžmenta i poslovanja” (Schmithüsen *et al*, 2006).

Pored toga, u okviru poglavlja **Organizacija zaštite prirode** u Srbiji, obuhvaćena je i materija, koja je vezana za pojedine nastavne jedinice iz predmeta Upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima na „master” studijama modula Ekonomika i organizacija šumarstva. Problematika organizacija zaštite prirode je sagledana kroz institucionalnu povezanost šumarstva i zaštite prirode, odnosno zaštite životne sredine. Pored strukture zaštićenih prirodnih dobara, razmotreni su strateški i zakonodavni okviri, organizacija javne uprave, javne službe, javnih preduzeća i NVO u oblasti zaštite prirode, kao i neki osnovni pokazatelji vezani za razvoj evropske ekološke mreže Natura 2000.

Ovim putem zahvaljujem se, na korisnim savetima i sugestijama pri izradi praktikuma, recenzentima: Dr Nenadu Rankoviću, redovnom profesoru na predmetima Ekonomika šumarstva i Šumarska politika, i Dr Miodragu Kovačeviću, vanrednom profesoru u penziji, na predmetu Ekonomika i organizacija u pejzažnoj arhitekturi, Šumarskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

Posebnu zahvalnost dugujem i doktorantima Šumarskog fakulteta Univerziteta u Beogradu: Jeleni Nedeljković, Vojislavu Milijiću, Marku Marinkoviću i Predragu Glavonjiću, kao i Ivani Grujičić, masteru upravljanja zaštićenim područjima Univerziteta u Klagenfurtu-Austrija, za uspešnu saradnju u prethodnom periodu, kako na projektima i stručnim radovima iz oblasti koje su sadržane i u samom Praktikum, tako i na podršci studentima u izradi seminarskih radova i prezentacija.

1.3. LITERATURA

- Čomić, R. (1999): *Organizacija proizvodnje i menadžment u šumarstvu*. Šumarski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Beograd. (330 s.)
- Đuričin D., Janošević S., Kaličanin Đ. (2009): *Menadžment i strategija*. Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta (www.ekof.bg.ac.rs), Beograd. (642 s.)
- Hummel, F.C., Hilmi, H.A. (1989): *Forestry Policies in Europe - An Analysis*, FAO Forestry paper № 92, Rome. (119 s.)
- Illyés, B., Niesslein, E. (1997): *Új erdészeti politika piacgazdasági alapjai Magyarországon = Neue Forstpolitik in Ungarn auf marktwirtschaftlicher Grundlage*. Kiadványai/Erdészeti Tudományos Intézet 6, Hillebrand Nyomda Kft, Sopron. (368 s.)
- Schmithüsen, F., Kaiser, B., Schmidhauser, A., Mellinghoff, St., Kammerhofer, A.W. (2006): *Preduzetništvo u šumarstvu i drvnoj industriji - osnove menadžmenta i poslovanja*. Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd. (529 s.)

2. ORGANIZACIONE FORME PREDUZEĆA

U savremenoj tržišnoj privredi, proces stvaranja vrednosti se ostvaruje aktivnošću velikog broja privrednih subjekata. Privredni subjekti mogu biti pojedinci ili različite društvene grupe koje samostalno donose odluke i, u skladu sa njima, obavljaju svoju privrednu delatnost.

Kao **osnovni subjekt tržišne privrede** javlja se preduzeće. Iako preduzeća nisu jedini privredni subjekti, ali u funkciji osnovnog privrednog subjekta, predstavljaju najefikasniji oblik za obavljanje privredne aktivnosti i stvaranje vrednosti u tržišnim privredama.

Preduzeće je „organizacija ljudi i sredstava (materijalnih i finansijskih) integrisanih posredstvom zajedničkih ciljeva” (Đuričin et al, 2009).

U želji da se istaknu zajedničke bitne karakteristike svih preduzeća, mogu se definisati i na sledeći način: „preduzeće je samostalna organizacija ekonomskih resursa koja, transformišući uložene resurse u rezultate, stvara vrednost u cilju ostvarivanja profita“ (Paunović, 2006).

2.1. PREDUZETNICI I MENADŽMENT PREDUZEĆA

U najvećem broju slučajeva preduzeće započinje svoj život kao mala i jednostavna organizacija. U **prvoj fazi**, preduzetnik obavlja najveći deo aktivnosti preduzeća.

Vremenom preduzetnici prerastaju u menadžere ili angažuju profesionalne menadžere koji za ostvarenje **rasta preduzeća**, koriste sve veći broj pomoćnika. Na taj način, rast dovodi do podele rada između preduzetnika i profesionalnih menadžera, između profesionalnih menadžera i njihovih pomoćnika, kao i između različitih pomoćnika.

Nastavak rasta dovodi do produbljenja podele rada kroz grupisanje pomoćnika u određene funkcionalne celine i njihovu specijalizaciju koja je posledica ponavljanja precizno definisanih aktivnosti. Specijalizacija omogućava sticanje veština u okviru uskih oblasti tako da ljudi koji se njime bave postaju stručnjaci.

Preduzetnici su osnivači preduzeća. Njihove glavne osobine su: inovativnost i sklonost ka riziku. Podršku preduzetničkom poduhvatu daju investitori koji, ulažući svoja slobodna sredstva, postaju vlasnici preduzeća zajedno sa preduzetnicima.

Vlasništvo je osnova upravljanja, nezavisno od toga da li je posledica preduzetničke i/ili investicione aktivnosti. Vlasnici mogu upravljati direktno ili indirektno, preko menadžera.

Menadžment doprinosi ostvarenju ciljeva organizacije. Da bi se definisani ciljevi preduzeća kao skupa ljudi, aktivnosti i procesa ostvarili, mora se uspešno upravljati.

Osnovne **aktivnosti menadžmenta** su:

- **planiranje** (uspostavljanje ciljeva i razvoj planova i programa za njihovo ostvarivanje);
- **organizovanje** (efikasno koordiniranje ljudskih i materijalnih resursa organizacije kako bi se ostvarili ciljevi);
- **vođenje** (način na koji se, od strane menadžera, obezbeđuje ostvarivanje definisanih ciljeva i aktivnosti);
- **kontrola** (identifikovanje odstupanja od planiranih ciljeva, kroz merenje performansi i poređenje sa standardima, uz otkrivanje uzroka i sprovođenje potrebnih korekcija).

Definisanje menadžmenta kao procesa koji čine faza planiranja, organizovanja, vođenja i kontrole, podrazumeva da menadžeri za ostvarivanje ciljeva koriste sve resurse preduzeća:

- ljude (glavni resurs svake organizacije),
- opremu,
- finansijska sredstva i
- informacije.

Uspešnost menadžera se prati preko rezultata (performansi ili pokazatelja uspeha). Ukoliko se ciljevi ostvaruju uz minimalno trošenje resursa, organizacija funkcioniše **efikasno** (*raditi na pravi način*), a ukoliko se ostvaruju „pravi ciljevi”, onda funkcioniše i **efektivno** (*raditi prave stvari*). Efikasan menadžer je onaj koji ostvaruje rezultate koji prevazilaze ulaganja, a efektivan je onaj koji identifikuje odgovarajuće ciljeve. Efektivnost je ključ uspeha organizacije.

Menadžeri se klasifikuju po dva kriterijuma:

1. prema **kriterijumu hijerarhije**:

- top managers / middle managers / first line managers;

2. prema **širini odgovornosti**:

- funkcionalni (odgovorni samo za jednu poslovnu funkciju, kao što je proizvodnja, marketing, istraživanje i razvoj, finansije i dr.), i
- generalni (odgovorni su za sve navedene funkcije u složenoj organizaciji).

Pored vlasnika i menadžera, oko preduzeća gravitiraju i druge **interesne grupe** (engl. *stakeholders*), kao što su: zaposleni, kupci, dobavljači, partneri, kreditori, država i sl., sa svojim aktivnostima i procesima. Interesne grupe očekuju da preduzeće ispuni njihove ciljeve što, u najvećoj mjeri, zavisi od rada uprave (menadžerskog tima). Preduzeće je, zapravo, „servisna organizacija”, koja servisira potrebe određenih interesnih grupa, a najvažnija interesna grupa su kupci (u posljednje vreme se koristi termin „klijent” koji obuhvata kupce proizvoda i usluga).

2.2. KLASIFIKACIJE PREDUZEĆA

Podela preduzeća koja danas posluju u savremenoj privredi, može se izvršiti na osnovu nekoliko različitih kriterijuma.

Ipak, treba naglasiti da se u naučnoj i stručnoj literaturi, kao **osnovni kriterijumi** za diferenciranje preduzeća najčešće pominju (Paunović, 2006):

1. karakteristike transformacionog procesa;
2. veličina preduzeća;
3. oblik svojine preduzeća;
4. pravni oblik preduzeća.

Osim navedenih kriterijuma, na osnovu kojih se najčešće vrši diferenciranje preduzeća, treba istaći da postoje i drugi kriterijumi, ali se oni slabije pominju i koriste.

2.2.1. Podela prema karakteristikama transformacionog procesa

Prema karakteristikama procesa transformacije uložених vrednosti, preduzeća se mogu diferencirati na: proizvodna i uslužna (Paunović, 2006).

Proizvodna preduzeća su ona preduzeća koja obavljaju svoju delatnost tako što u okviru procesa proizvodnje transformišu uložene resurse u proizvod. Dakle, u samom proizvodnom procesu dolazi do transformacije vrednosti uložених resursa u vrednosti gotovih proizvoda. Karakteristike tehnološkog procesa i karakteristike dobijenog proizvoda na kraju tog procesa, jasno oslikavaju osnovne karakteristike proizvodnih preduzeća.

Ovde treba, pre svega, naglasiti da je proces proizvodnje osnovna aktivnost preduzeća, kao i to da je ovaj proces potpuno odvojen od procesa potrošnje proizvoda. Treba razlikovati procese proizvodnje, skladištenja, prodaje i tek na kraju potrošnje proizvoda. Ono što je osnovna odlika proizvodnih preduzeća, pored specifičnosti njihovog proizvodnog procesa, je njihov fizički “opipljiv” proizvod koji može poslužiti za dalju potrošnju ili preradu.

Kao jedna velika grupacija, proizvodna preduzeća se prema vrsti delatnosti, dalje mogu deliti na: *šumarska, ekstraktivna, poljoprivredna, industrijska, građevinska i saobraćajna*.

Uslužna preduzeća zauzimaju, u poslednje vreme, značajno mesto u privredi mnogih zemalja. Savremenu privredu odlikuje sve veći značaj usluga koje obavljaju pomenuta preduzeća. Za razliku od proizvodnih preduzeća, koja nude proizvod kao rezultat procesa transformacije uložene vrednosti, uslužna preduzeća pružaju kao rezultat uslugu svojim klijentima.

Osnovna karakteristika i specifičnost transformacionog procesa uslužnih preduzeća je neodvojivost procesa pružanja usluge i procesa potrošnje usluge. Ova odlika nastaje kao rezultat vremenskog preklapanja ova dva procesa, što rezultira neposrednim kontaktom pružaoca i primaoca usluga. Takođe, važna odlika ovih preduzeća je da njihove usluge, kao krajnje nematerijalizovani proizvod, ne mogu da se “opipaju”. Usluge koje nastaje kao krajnji proizvod ovih preduzeća, čine: informisanost, znanje i umeće ljudi zaposlenih u preduzeću.

Pored osnovnih razlika koje su zasnovane na tipičnim karakteristikama uslužnih i proizvodnih preduzeća, postoje slučajevi gde neko uslužno preduzeće ima pojedine karakteristike proizvodnog preduzeća i obrnuto. Drugim rečima, postoje preduzeća koja se po svojim karakteristikama nalaze između proizvodnih i uslužnih preduzeća.

2.2.2. Podela prema pravnom obliku i obliku svojine

Preduzeća se prema obliku svojine mogu deliti na (Živković, 2007):

- državna (javna) preduzeća;
- društvena preduzeća;
- privatna preduzeća;
- mešovita preduzeća;
- zadružna preduzeća, itd.

Nakon društveno-ekonomskih i političkih promena u našoj zemlji, pojedini oblici preduzeća su izgubili primat. Takođe, došlo je i do pojave nekih novih oblika svojine.

Prema *Zakonu o privrednim društvima*², razlikuju se sledeći oblici preduzeća:

- privredno društvo,
- društveno preduzeće,
- javno preduzeće.

Društvena preduzeća predstavljaju pravna lica kojima upravljaju radnici i koje svoje poslovanje u celini obavlja društvenim kapitalom, pa tako i dobit koju ostvaruju, postaje društvena svojina. *Zakon o privrednim društvima* ne uređuje društvena preduzeća, kao svojevrсни ostatak iz vremena udruženog rada i samoupravljanja, već u svojim prelaznim odredbama predviđa važenje odredbi ranijeg Zakona o preduzećima koji uređuju njihovu problematiku. Ove odredbe su bile na snazi do isteka rokova za obavezujuću privatizaciju društvenih preduzeća. Društvena preduzeća su do početka procesa tranzicije imala dominantnu ulogu, jer je društvena svojina bila primarna u odnosu na ostale oblike. Sa promenama i tranzicionim procesima ova preduzeća bivaju transformisana u neke druge oblike preduzeća.

Javna preduzeća su ona preduzeća kojima, nezavisno od veličine i organizacionog oblika, upravlja država preko svojih predstavnika. Predmet poslovanja javnog preduzeća je od opšteg interesa i nalazi se pod direktnom kontrolom vlasti, bilo na nivou lokalne samouprave ili Vlade. Cilj osnivanja javnih preduzeća je obezbeđivanje i zaštita interesa države i građana u funkcionisanju vitalnih sektora privrednih delatnosti i kontinuitet obavljanja tih delatnosti.

Treba naglasiti da je najvažnija osobina javnih preduzeća proizvodnja i distribucija vitalnih (esencijalnih) dobara³, i u skladu sa tim funkcionisanje u javnom interesu⁴. U tom smislu ova preduzeća ne pripadaju privatnom, već javnom sektoru i obuhvataju sledeće oblasti:

- javna dobra (energija, šume, komunikacije, javni transport, itd.),
- bazna industrija (ugalj, nafta, atomska energija i sl.),
- finansije (banke, štedionice, osiguravajuća društva),
- informisanje,
- obrazovanje, i
- zdravstvo.

Jedan od razloga što se broj i zastupljenost javnih preduzeća u različitim privrednim granama menja u zavisnosti od preovlađujućeg javnog mišljenja i ciljeva aktuelne vlasti je, upravo, nedovoljna određenost pojmova prilikom obrazlaganja značaja i karakteristika javnih preduzeća (vitalna dobra, opšte dobro, funkcionisanje u javnom interesu, itd),

² Službeni glasnik Republike Srbije, 2006.

³ Proizvodi i usluge ovih preduzeća se slobodno prodaju, po ceni koja odgovara troškovima proizvodnje i u skladu sa poslovnom politikom preduzeća.

⁴ Organi upravljanja javnog preduzeća su: upravni odbor, nadzorni odbor i direktor.

Privredna društva, predstavljaju udruženja više lica (pravnih ili fizičkih), koja udružuju sredstva i rad, i zajednički nastupaju u cilju ostvarivanja dobiti, koja se deli između subjekata udruženja. Osnovni elementi ovih udruženja su nedvosmisleno iskazana volja članova o udruživanju, ugovor o osnivanju⁵, ulog, kapital (novčani, sredstva za rad ili u vidu nekog drugog dobra), i, unapred dogovoren način učešća u raspodeli dobiti ili učešća u gubitku.

Privredna društva se dele na:

1. **Društva lica** su udruženja dva ili više članova koji jednako podležu pravima i obavezama. Članovi, koji nemaju ograničenu odgovornost, se udružuju radi ostvarivanja zajedničkih ciljeva u obavljanju određene privredne delatnosti.

U praksi se javljaju u dva oblika:

- Ortačko društvo,
- Komanditno društvo;

2. **Društva kapitala** su nepersonalizovana udruženja u kojima je dominantan kapital pri njihovom osnivanju i poslovanju, te samo preduzeće i njegov rad ne zavise od ličnosti članova.

Ova preduzeća se u praksi javljaju kao:

- Akcionarsko društvo,
- Društvo sa ograničenom odgovornošću.

Pored pomenuta četiri oblika privrednih društava, u našem privrednom sistemu postoji još jedna kategorija, a to su preduzetnici (inokosna preduzeća), koji predstavljaju značajan i čest oblik u današnjim savremenim uslovima privrede.

2.2.2.1. Ortačko društvo

Ortačko društvo predstavlja formu privrednog društva koje osnivaju dva ili više fizičkih ili pravnih lica, radi obavljanja određene delatnosti pod zajedničkim imenom (firmom) u svojstvu ortakluka (Živković, 2007).

Njihovim međusobnim sporazumom, reguliše se iznos pojedinačnog doprinosa formiranju društva, učešće u upravljanju društvom, način raspodele dobiti i snošenja gubitaka od poslovanja, kao i mnoga druga bitna pitanja.

Po svojim karakteristikama ortačko društvo se ubraja u društva lica, što znači da ga odlikuju personalna (lična) svojstva, poznanstvo i poverenje članova, na čemu počiva solidarna i neograničena odgovornost svih članova za obaveze društva, kao i za čitav niz specifičnosti u regulisanju odnosa između članova društva.

Zakonom o privrednim društvima se, pored toga što članovi odgovaraju za obaveze društva solidarno i neograničeno celokupnom svojom (ličnom) imovinom, zahteva postojanje i posebne imovine društva odvojene od lične imovine članova.

Osnivačka sredstva društva se formiraju od uloga ortaka-osnivača, koji mogu biti u novcu, stvarima ili pravima izraženim u novčanoj vrednosti. Zakon ne propisuje minimalni iznos glavnice društva. Ovim ulozima se stvara pomenuta glavnica ili imovina društva. Dobitak ili gubitak ortačkog društva se raspoređuju ortacima društva na jednake delove⁶.

U praksi razvijenih zemalja postoje dve vste ortačkih društava:

- javno ortačko društvo;
- tajno ortačko društvo

U oba slučaja društvo čine ortaci (partneri), s tim što su u javnom ortačkom društvu oni poznati, a u tajnom, najčešće, nisu poznati javnosti, već samo ostalim članovima društva.

⁵ Ugovor predstavlja pisani dokument koji sadrži sve relevantne informacije propisane zakonom o udruživanju dva ili više subjekata: firmu, sedište, delatnost, iznos uloženog kapitala, prava i obaveze, raspoređivanje dobiti, itd.

⁶ Ovaj kriterijum se primenjuje i prilikom raspodele čiste imovine društva po njegovoj likvidaciji, kao i pri regulisanju imovinskih odnosa sa članovima koji su isključeni iz društva ili koji napuštaju društvo

2.2.2.2. Komanditno društvo

Prema *Zakonu o privrednim društvima*, komanditno društvo je vrsta preduzeća u formi privrednog društva, koje osnivaju dva ili više fizičkih i/ili pravnih lica u svojstvu ortaka za obavljanje određene privredne delatnosti, pod zajedničkim poslovnim imenom (firmom), od kojih najmanje jedno lice odgovara neograničeno za obaveze društva (komplementar), a najmanje jedno lice odgovara ograničeno do visine svog ugovorenog uloga u društvo (komanditor). Dakle, to je društvo jednog ili više lica komplementara i komanditora koji obavljaju određenu delatnost pod zajedničkom firmom.

Oni predstavljaju dve vrste članova sa aspekta odgovornosti prema trećim članovima. **Komplementari** vode poslovanje društva i odgovaraju za njegove obaveze prema trećim licima neograničeno solidarno, odnosno celokupnom svojom imovinom.

Komanditori ne učestvuju u vođenju poslovanja društva i ograničeno odgovaraju za njegove obaveze prema trećim licima. Članovi komanditnog društva mogu biti, kako je već naglašeno, fizička i pravna lica, s tim što fizička lica mogu biti samo komplementari, a pravna lica mogu biti i komplementari i komanditori.

Komplementari i komanditori učestvuju u stvaranju početne imovine društva kroz svoje uloge koji mogu biti u novcu, stvarima, pravima izraženim u novčanoj vrednosti, kao i radu i uslugama u društvu. Takođe, oni učestvuju i u raspodeli dobiti i snošenju gubitka društva srazmerno učešću u kapitalu društva.

2.2.2.3. Akcionarsko društvo

Akcionarsko društvo je *“privredno društvo fizičkih ili pravnih lica koje se osniva u cilju obavljanja privredne delatnosti i čiji je kapital podeljen na akcije”* (Živković, 2007).

Akcionarsko društvo je **najpoznatije** društvo kapitala. Ujedno, to je oblik institucionalne organizacije najvećeg broja preduzeća u svetu, jer skoro da nema velikog preduzeća u razvijenim zemljama tržišne privrede, a da nije organizovano kao akcionarsko društvo.

S obzirom, da akcionarsko društvo predstavlja društvo kapitala, za njega je bitan samo kapital, dok lične osobine njegovih akcionara nemaju nikakav značaj za osnivanje, funkcionisanje i prestanak akcionarskog društva. Osnovni kapital društva je fiksiran, a minimalni iznos je propisan zakonom.

Akcionarsko društvo svojom imovinom u potpunosti odgovara za svoje obaveze koje stiče u pravnom prometu, a akcionari samo snose rizik poslovanja do visine svojih akcionarskih uloga. Ulozi akcionara mogu biti u novcu, stvarima i pravima, koji se izražavaju u novčanoj vrednosti.

Akcionarsko društvo može osnovati jedno (*jednopersonalno akcionarsko društvo*), ili više pravnih, odnosno fizičkih lica, pod zajedničkim poslovnim imenom. Po pravilu, akcionarsko društvo ima više osnivača.

U pogledu dostupnosti akcija, akcionarsko društvo može biti:

- otvorenog i
- zatvorenog tipa.

Otvoreno akcionarsko društvo je ono društvo koje je dostupno svim vlasnicima kapitala. Ono vrši javni upis akcija i nudi svoje akcije javnim putem. Ovo društvo ne može ograničiti prenos akcija trećim licima. U skladu sa zakonom kojim se utvrđuje tržište hartija od vrednosti, ovo društvo može biti kotirano i nekotirano.

Zatvoreno akcionarsko društvo je ono društvo čije se akcije izdaju samo njegovim osnivačima ili ograničenom broju drugih lica. Ovo društvo može imati najviše 100 akcionara i ne može vršiti upis akcija javnom ponudom ili na drugi način javno nuditi svoje akcije. Ukoliko se broj akcionara poveća iznad predviđenog limita, to društvo postaje otvoreno akcionarsko društvo.

2.2.2.4. Društvo sa ograničenom odgovornošću

Društvo sa ograničenom odgovornošću predstavlja vrstu preduzeća koje osniva jedno ili više pravnih i/ili fizičkih lica radi obavljanja određene privredne delatnosti i koje za obaveze odgovara celokupnom svojom imovinom.

Ovaj oblik privrednog društva, odnosno društva kapitala, služi najčešće za organizovanje malih i srednjih preduzeća.

Zakon o privrednim društvima definiše ovaj oblik preduzeća kao društvo pravnih ili fizičkih lica koja ne odgovaraju za obaveze društva, a rizik snose do visine svog uloga. Ulozi osnivača čine početni kapital društva⁷.

Uplatom uloga, odnosno početnog kapitala, osnivači stiču udeo u društvu, srazmerno veličini svojih uloga. Sticanjem udela osnivač postaje član društva sa ograničenom odgovornošću. Ako član društva stekne jedan ili više dodatnih udela oni se spajaju sa postojećim i svi čine jedan udeo.

Ovo društvo je slično akcionarskom društvu, a razlika se ogleda u tome što ovde ne postoje akcije, već ulogi koji nisu izraženi u vidu prenosivih hartija od vrednosti, kakve su akcije. Zbog toga se ne mogu koristiti u berzanskim akcijama. Kako je društvo sa ograničenom odgovornošću zatvoreno društvo, udeli u ovom društvu se ne mogu sticati, niti se njima može raspolagati upućivanjem javne ponude.

Za razliku do akcionarskog društva kao „čistog“ društva kapitala, društvo sa ograničenom odgovornošću odlikuju i izvesne karakteristike društva lica (koje se naročito ispoljavaju u značaju ličnih osobina članova društva za nastanak društva, postojanje i promenu članstva, kao i u ograničenjima koja se postavljaju u prenosu udela trećim licima). Ipak, personalna svojstva imaju manji značaj od interesa kapitala, zbog čega se ova društva smatraju društvom kapitala.

2.2.2.5. *Preduzetnik - Inokosno preduzeće*

Preduzetnik je fizičko lice koje se bavi privrednom delatnošću radi sticanja profita, a tu delatnost ne obavlja za račun drugoga. *Zakon o privrednim društvima* označava preduzetnika kao fizičko lice koje je registrovano i koje obavlja sve zakonom obavljene delatnosti radi sticanja dobiti. Za svoje obaveze preduzetnik odgovara celokupnom svojom imovinom, a delatnost može obavljati pod svojim ličnim imenom ili pod nekim posebnim poslovnim imenom.

Inokosno preduzeće je najjednostavnija pravna forma preduzetničkog organizovanja u privredi. To je preduzeće koje osniva, organizuje, i kojim upravlja pojedinac (vlasnik). On ulaže kapital i imovinu, i vodi ga kao sopstveni biznis. Ova preduzeća se osnivaju putem osnivačkog akta o obavljanju delatnosti ili ugovorom između preduzetnika.

Trajanje ovog preduzeća, kao i drugih je na neodređeno vreme, ako osnivačkim aktom nije određen neki vremenski period⁸. Inokosna preduzeća, uglavnom, postoje i funkcionišu kao mala i srednja preduzeća. Ona su dosta zastupljena u razvijenim zemljama. To su preduzeća koja se neprekidno menjaju, odnosno, brzo se osnivaju i nestaju.

2.2.3. *Podela preduzeća prema veličini preduzeća*

Podela preduzeća prema veličini ima nekoliko kriterijuma, na osnovu kojih se preduzeća dele na mala, srednja i velika. U okviru malih preduzeća postoji grupa sasvim malih, koja se nazivaju mikro preduzeća. Osnovni problem kod podele preduzeća je izbor indikatora, odnosno merila veličine. Obično se veličina preduzeća izražava sledećim indikatorima: brojem zaposlenih, visinom sredstava (kapitala) kojim preduzeće raspolaže, visinom ukupnog prihoda, ukupnog profita, itd.

Od mnogobrojnih kriterijuma koji postoje za podelu preduzeća prema veličini, razmotreni su kriterijumi koje preporučuje Evropska Unija i kriterijumi koji su kod nas ustanovljeni, prema važećem zakonu.

Prema **kriterijumima Evropske komisije** u mikro, mala i srednja preduzeća se ubrajaju (European Commission, 2009):

- preduzeća koja upošljavaju manje od 250 osoba,
- čiji je godišnji prihod do 50 miliona evra, i
- čija je vrednost ukupnih sredstava do 43 miliona Evra.

Sva preduzeća koja imaju veće vrednosti od pomenutih su velika.

⁷ Novčani iznos osnovnog kapitala ovog društva iznosi 500 Evra u dinarskoj protivvrednosti na dan uplate. Posebnim zakonom se može odrediti i veći iznos osnovnog kapitala za određenu vrstu društva sa ograničenom odgovornošću (d.o.o.).

⁸ Osnivačkim aktom se može definisati trajanje funkcionisanja preduzeća do nastupa određenog događaja ili izvršenja određenog cilja.

U **mikro preduzeća** se, u okviru navedene kategorije, ubrajaju preduzeća koja ispunjavaju najmanje dva, od sledeća tri kriterijuma:

- da je prosečan broj zaposlenih do 10;
- da je ukupan godišnji prihod manji od 2 miliona evra;
- da je ukupna visina kapitala kojim preduzeće raspolaže manji od 2 miliona Evra.

U **mala preduzeća** se ubrajaju preduzeća koja ispunjavaju najmanje dva, od sledeća tri kriterijuma:

- da je prosečan broj zaposlenih do 50;
- da je ukupan godišnji prihod manji od 10 miliona evra;
- da je ukupna visina kapitala kojim preduzeće raspolaže manji od 10 miliona evra.

U **srednja preduzeća** se ubrajaju preduzeća koja ispunjavaju najmanje dva od sledeća tri kriterijuma:

- da je prosečan broj zaposlenih do 250;
- da je ukupan godišnji prihod manji od 50 miliona Evra;
- da je ukupna visina kapitala kojim preduzeće raspolaže manji od 43 miliona Evra.

Važeći *Zakon o računovodstvu i reviziji*⁹ razlikuje, na osnovu sličnih kriterijuma (uz manje vrednosti prihoda i kapitala), takođe, podelu preduzeća na: mala, srednja i velika.

Prema ovim kriterijumima, **mala preduzeća** su ona koja ispunjavaju najmanje dva od sledeća tri kriterijuma:

- da je prosečan broj zaposlenih do 50;
- da je godišnji prihod manji od 2,5 miliona Evra u dinarskoj protivvrednosti;
- da je prosečna vrednost imovine manja od milion Evra u dinarskoj protivvrednosti.

Srednja preduzeća su ona koja ispunjavaju najmanje dva od sledeća tri kriterijuma:

- da je prosečan broj zaposlenih 50-250;
- da je godišnji prihod 2,5-10 miliona Evra u dinarskoj protivvrednosti;
- da je prosečna vrednost imovine 1-5 miliona Evra u dinarskoj protivvrednosti.

U grupu **velikih preduzeća** spadaju sva ona preduzeća koja imaju vrednosti veće od gornjih graničnih vrednosti datih za srednja preduzeća. Klasifikacija preduzeća prema veličini je vrlo značajna, ne samo zbog njihovog proučavanja, već zato što mala i srednja preduzeća, u gotovo svim zemljama, imaju različita prava i obaveze u odnosu na velika preduzeća.

2.2.3.1. Osnovne karakteristike malih i srednjih preduzeća

Najveći broj preduzeća u današnjoj privredi čine **mala preduzeća**. U ovu grupu preduzeća se svrstava veoma veliki broj različitih preduzeća, od sasvim malih u kojima radi samo njihov vlasnik, sam ili sa članovima svoje porodice, do znatno većih preduzeća koja se svojim karakteristikama približavaju preduzećima srednje veličine.

Značaj malih preduzeća ogleda se u ulozi koju ova preduzeća imaju u realizaciji širih društvenih ciljeva: povećanju zaposlenosti, uticaju na privrednu strukturu, inovativnoj aktivnosti i tehničkom progresu. Mala preduzeća su, na osnovu njihove velike zastupljenosti i značaja, jedan od ključnih nosilaca evropske privrede i okosnica razvoja privrede mnogih zemalja.

Iako se u grupu malih ubrajaju veoma različita preduzeća, od sasvim malih, do onih dinamičnih preduzeća koja se približavaju srednjim, načelno se mogu izdvojiti neke njihove osnovne prednosti i nedostaci (Paunović B, 2006).

Prednosti malih preduzeća su:

- dolaze do izražaja delatnosti ličnih usluga;
- zadovoljavaju manja tržišta, na kojima nema velikih preduzeća;
- često je specifičan proizvodni proces moguće realizovati samo u malim preduzećima;

⁹ Službeni glasnik Republike Srbije, br. 46/2006. Beograd.

- istaknuta fleksibilnost, odnosno sposobnost da se brzo prilagode promenama u okruženju;
- jednostavnije upravljanje ljudskim resursima (mali broj zaposlenih).

Nedostaci malih preduzeća su:

- manja efikasnost;
- nedostatak znanja, sposobnosti, profesionalnih i ličnih karakteristika ljudi koji vode preduzeća, tzv. rizik „ključnih ljudi“;
- visoki tržišni rizici;
- male šanse za ostvarivanje značajnih kreditnih izvora prihoda;
- obično je izvor finansijskih sredstava neformalne prirode.

Srednja preduzeća se ne mogu jasno i nedvosmisleno odvojiti, zbog relativnosti indikatora veličine, od malih sa jedne, i velikih preduzeća sa druge strane. Tako da srednja preduzeća istovremeno imaju karakteristike i malih i velikih preduzeća.

Najveća **razlika** između malih i srednjih preduzeća je u organizaciji rada, organizacionoj strukturi i načinu upravljanja. Za razliku od malih preduzeća, srednja preduzeća imaju mnogo složenije probleme tekućeg poslovanja, kao i probleme koji su posledica rasta, čije rešavanje zahteva profesionalno upravljanje preduzećem. Sa rastom preduzeća je neophodno promeniti način upravljanja, a najznačajnije promene u upravljanju nastaju sa profesionalizacijom upravljanja, odnosno zapošljavanjem profesionalnih menadžera.

Jedan od osnovnih **nedostataka** srednjih preduzeća, je to što ih banke svrstavaju u kategoriju rizičnih zajmodavaca prilikom kreditiranja, bez obzira što raspolažu većim iznosom kapitala i ostvaruju veći profit od malih preduzeća. Da bi otklonili ovu prepreku, mnoga srednja preduzeća se reorganizuju u akcionarska društva kako bi stekli uslove za pristup tržištu kapitala.

Prednost srednjih preduzeća, u odnosu na velika, je mogućnost zadovoljavanja specijalizovane tražnje, kao i nastup na tržištima na kojima fleksibilnost predstavlja konkurentsku prednost. Značajne ekonomske efekte u okviru privrede jedne zemlje ova preduzeća ostvaruju snabdevajući velika preduzeća neophodnim poluproizvodima. U tom smislu, srednja preduzeća, često predstavljaju sponu između malih preduzeća, od kojih nabavljaju resurse, s jedne strane, i velikih preduzeća koje snabdevaju svojim proizvodima, s druge strane.

Uloga malih i srednjih preduzeća u ekonomskom razvoju neke zemlje je veoma važna. Razvoj malih i srednjih preduzeća se može smatrati ključnim za ekonomski rast, inovacije i tržišnu konkurentnost naprednih zapadnih ekonomija.

U zemljama u tranziciji, uloga malih i srednjih preduzeća je, takođe, izuzetno značajna, jer snažan sektor ovih preduzeća može pružiti dodatne mogućnosti zapošljavanja i doprineti ekonomskom razvoju, kao i razvoju konkurentnosti tržišta i novih inovativnih mogućnosti.

2.3. LITERATURA

- (2009): *Commission Staff Working Document*. European Commission SEC (2009) - 1350 Final, Brussels. (5 p.)
- Dulanović, Ž., Jaško, O. (2007): *Organizaciona struktura i promene*. Fakultet organizacionih nauka Univerziteta u Beogradu, Beograd. (441 s.)
- Đuričin D., Janošević S., Kaličanin Đ. (2009): *Menadžment i strategija*. Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta (www.ekof.bg.ac.rs), Beograd. (642 s.)
- Paunović, B. (2006): *Ekonomika preduzeća, preduzeće, okruženje i ulaganja*. Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd. (253 s.)
- (2006): *Razvoj malih i srednjih preduzeća u šumarstvu*. Izveštaj misije FAO projekta "Razvoj sektora šumarstva u Srbiji" - GCP/FRY/003/FIN, Beograd.
- Živković, M. (2007): *Ekonomika i organizacija poslovanja*. Megatrend Univerzitet u Beogradu, Beograd. (382 s.)

3. ORGANIZACIJA ŠUMARSTVA U PROCESU TRANZICIJE

Problematika organizacije šumarstva u procesu tranzicije i usaglašavanja konflikta interesa, odnosno razvoja saradnje između nosilaca pojedinih oblika vlasništva, je relativno nova i u evropskim okvirima. Njen značaj je naročito došao do izražaja nakon 1989. godine, sa otpočinjanjem procesa tranzicije i društvenih promena, odnosno privrednih i društvenih reformi, i ponovnog uspostavljanja privatnog vlasništva nad šumom u zemljama bivšeg istočnoevropskog bloka.

Tranzicija se u najkraćem definiše kao “...*prelazak u tržišnu privredu...*”, odnosno “...*zamena regulacijskih mehanizama države, u privredama u kojima oni dominiraju, jednim novim - tržišnim, konkurentskim mehanizmom...*”. Projekat tranzicije u tzv. eks-socijalističkim privredama, treba “...*razmatrati kao izbor jednog razvojnog koncepta ili pravca razvoja, koji odgovara savremenim privrednim uslovima*” (Cerović, 2000).

Termin **zemalja u tranziciji** se, do sada, koristio za sve one zemlje koje su prošle kroz fazu tranzicije, od centralno planske ka tržišnoj ekonomiji. S obzirom, da su 10 zemalja kandidata¹⁰, uspešno realizovale svoj proces tranzicije državnih i privrednih sistema, koji je rezultirao njihovim formalnim prijemom u EU sredinom 2004. godine, a potom, 2007. godine, i prijemom Bugarske i Rumunije, ovaj termin se sada, u evropskim relacijama primenjuje, pre svega, na zemlje regiona Zapadnog Balkana¹¹.

3.1. KARAKTERISTIKE PROCESA TRANZICIJE U ŠUMARSTVU

Početak tranzicionog procesa, kao i političke i ekonomske promene koje su usledile u okviru zemalja u tranziciji, bio je u skladu i sa novom orijentacijom međunarodne politike zaštite životne sredine¹² i šumarske politike.

Zbog evidentnih posledica prekomerne eksploatacije prirodnih resursa, naročito je postala izražena potreba za njihovim održivim razvojem. Nedrvne funkcije šuma (*non-wood forest function*), očuvanje biološke raznovrsnosti i održivo gazdovanje šumama (*sustainable forest management*) dobijaju sve veći značaj, a pokrenute su i mnogobrojne globalne i regionalne inicijative, kako bi se zadovoljili novi zahtevi.

Na globalnom i evropskom nivou su u poslednjih 20-tak godina donete i usvojene mnogobrojne temeljne **međunarodne obaveze i inicijative** (konvencije, rezolucije, akcioni programi, strategije, smernice i dr.) u oblasti održivog razvoja i biodiverziteta šumskih ekosistema, koje su uključene u savremeno šumarsko zakonodavstvo i politiku većine evropskih zemalja.

Kroz međunarodne rezolucije izražene su globalne potrebe za zaštitom životne sredine, održivim šumarstvom, više-funkcionalnim korišćenjem šuma, i definisani su glavni ciljevi i osnovni kriterijumi za njihovo ostvarivanje. Ove rezolucije, kao pravno obavezujući instrumenti održivog razvoja potpisane su od strane skoro svih zemalja u tranziciji, što je u skladu sa njihovom novom politikom i zakonodavstvom, kojima se podržava izvršavanje preuzetih međunarodnih obaveza i drugih rezultata dijaloga o šumama.

Međunarodni dogovori i inicijative u Evropi, naročito značajni za šume i šumarstvo intenzivno se nastavljaju u 90-im godinama prošlog veka (kao *follow-up* globalnog procesa iz Rio de Ženeira), pre svega, u okviru tzv. *Ministarskih konferencije o zaštiti šuma* (Strazbur 1990, Helsinki 1993, Lisabon 1998, Beč 2003, Varšava 2007), u kojima su aktivno sarađivale skoro sve evropske zemlje, a posebno Evropska Unija. Navedene Ministarske konferencije su rezultirale i donošenjem više značajnih rezolucija. Ovaj pan-evropski politički proces za održivo gazdovanje evropskim šumama je danas promenio naziv u Šume Evrope (www.foresteurope.org) i razvija zajedničke strategije za svojih 46 zemalja članica i EU, kao i saradnju sa drugim globalnim šumarsko-političkim procesima i inicijativama.

¹⁰ Češka, Mađarska, Slovenija, Slovačka, Poljska, Litvanija, Letonija, Estonija, Kipar i Malta.

¹¹ Region Zapadnog Balkana obuhvata: Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, BJR Makedoniju, Hrvatsku, Srbiju i Crnu Goru. Od svih navedenih zemalja, Hrvatska je, do sada, najviše odmakla u procesu evropskih integracija.

¹² Globalni okviri za očuvanje prirode i životne sredine, a time i šuma bili su postavljeni na *Svetskom samitu o životnoj sredini i razvoju* u Rio de Ženeiru (1992), gde su potpisane dve međunarodne konvencije, dve deklaracije i *Globalni akcioni program za postizanje društveno, privredno i ekološki održivog razvoja*.

Globalne i pan-evropske principe iz ove oblasti je bilo potrebno, na odgovarajući način, ugraditi i u šumarsko zakonodavstvo i šumarsku politiku zemalja u tranziciji, posebno u pogledu procedure formiranja šumarske politike, strategije i nacionalnog programa šumarstva.

Pored toga, bilo je neophodno adaptirati osnovne šumarske zakone u skladu sa društvenim, pravnim i ekonomskim promenama. Obimne promene zakona bile su neophodne i radi prilagođavanja izmenjenim pravnim i institucionalnim okvirima.

Ceo ekonomski sistem je trebao da bude prilagođen uslovima tržišne ekonomije, što je bio posebno težak zadatak na polju šumarstva, usled prirode proizvodnog procesa.

Zemlje u tranziciji su trebale da promene ne samo svoje političke sisteme, već i da razviju nove pravne okvire, izgrade nove kapacitete kod istraživanja, obrazovanja, planiranja, gazdovanja šumama, nadgledanja, stručne i tehničke pomoći, finansiranja i odnosa sa javnošću.

Tranzicija je u ovim zemljama prouzrokovala i značajne promene u zakonodavnim strukturama i organizacionim okvirima šumarstva. Na taj način, bilo je neophodno i da se redefiniše uloga države u šumarstvu kao upravnog i nadzornog organa, nosica zaštite biodiverziteta i drugog, i da se poštuju principi održivog gazdovanja šumama tokom procesa restrukturiranja i formulisanja novih zakona.

Ove promene su imale značajan uticaj na državnu administraciju, raspodelu odgovornosti itd. Zbog njih je porasla i napetost između tradicionalnih struktura u šumarstvu i novoformiranih upravnih tela i udruženja za zaštitu životne sredine.

Nakon političkih promena u srednjoj i istočnoj Evropi, temeljne reforme nacionalnog šumarstva pojedinih zemalja, pre svega u smislu deregulacije i privatizacije, nisu izvršene svuda u istoj meri. Put od planske privrede prema tržišnoj bio je različit, ali u pojedinim zemljama, pre svega novim članicama Evropske Unije, učinjeni su značajni reformski koraci u šumarstvu i drvnoj industriji.

Pitanje **privatizacije** u šumarstvu i drvnoj industriji jedna je od najdelikatnijih promena koje su preduzete u zemljama u tranziciji¹³.

Privatizacija je osnova za sprovođenje drugih vidova transformacije preduzeća. Jasna svojinska struktura i prepoznatljiva pravna forma, bez obzira na vrednost osnivačkog kapitala i rezervi, predstavljaju dobru osnovu za druge vidove transformacije preduzeća, a, pre svega, za poslovnu transformaciju.

Svojinska transformacija uslovljava promenu pravne forme preduzeća i povezana je sa finansijskom transformacijom kapitala. Tako, na pr. u procesu svojinske transformacije, društvena preduzeća mogu postati akcionarska društva, a društveni kapital se zamenjuje akcijskim kapitalom. Preduzeća sa jasnom svojinskom strukturom i korporativnim upravljanjem su atraktivna za kupovinu, zajedničko ulaganje, integraciju ili dokapitalizaciju¹⁴.

Da bi se očuvalo i unapredilo stanje šuma, neophodno je pokušati **da se izbegnu neželjeni efekti** tranzicije, koji su obično uslovljeni brzim očekivanjima i kratkoročnim interesima. Istovremeno, samom šumarstvu se mora osigurati značajan razvoj, kako bi se unapređenjem gazdovanja osigurala podrška vlasnicima privatnih šuma i izbeglo neadekvatno gazdovanje.

To podrazumeva istovremeno rešavanje pitanja vlasništva, prilagođavanje zadataka šumarske službe i sveobuhvatno obrazovanje stručnih kadrova.

¹³ Među kompleksom problema koji se odnose na privatizaciju su pitanja: transformacije oblika pravnog vlasništva, vrednovanje dobara, kreiranje pravičnih i efikasnih sredstava za prenos vlasništva, kreiranje sistema bankrotstva (nepoznatog u centralno-planskom sistemu), nove trgovinske relacije i relacije formiranja cena između ekonomskih partnera, razvoj specijalizovanih službi, novog bankarskog poslovanja, računovodstva, tržišta akcija, itd.

¹⁴ Ali, nakon svojinske transformacije, većina preduzeća se suočava i sa značajnim promenama koje utiču na njihovo poslovanje. Transformisana preduzeća trpe značajan interni i eksterni pritisak. Glavni eksterni pritisci su gubitak tradicionalnih tržišta, nedovoljna ponuda inputa, trgovinske barijere na izvoznim tržištima, rast međunarodne konkurencije na domaćem tržištu i neadekvatno domaće tržište kapitala. Glavne interne barijere se odnose na zastarelu tehnologiju, višak zaposlenih i odsustvo odgovarajućih menadžerskih veština.

3.2. ULOGA PRIVATNOG SEKTORA I DRŽAVNE UPRAVE ŠUMA

U šumarstvu se, u zavisnosti od oblika vlasništva nad šumom, razlikuju javni i privatni sektor.

U **javni sektor** spadaju, uglavnom:

- državne šume (*State forest*),
- komunalne, i
- industrijske šume / vlasništvo državnih korporacija (*Industrial forest*).

U **privatni sektor** (*Private forest*) spadaju svi ostali nedržavni oblici vlasništva, kao što su:

- farmerske šume,
- crkvene šume (*Church forest*),
- šume privatnih kompanija (*Companies forest*), fondova, itd.

Privatna svojina nad šumama je ključni politički faktor u demokratiji i tržišnoj privredi, koji isto tako oblikuje i odnose u šumarstvu.

U '90-tim godinama XX veka u većini zemalja u tranziciji nastali su novi politički uslovi. Privatna svojina se dalje širila i jačala, državni uticaj je ograničavan, ustanovljene su državne subvencije i podrška, formirane su slobodne tržišne cene, i spoljna trgovina je potpuno liberalizovana.

Sa postepenim jačanjem privatne svojine i uloge vlasnika, menja se jedan suštinski deo šumarskog odlučivanja, od nekada potpuno nadležne države, funkcije upravljanja se usmeravaju prema privatnim šumovlasnicima. Ovim se dobija jedan, od politike potpuno zaštićen i slobodan prostor, unutar kojega vlasnici šuma mogu potpuno slobodno da odlučuju o korišćenju i nezi svojih šuma, u saglasnosti sa zakonskim propisima.

Državna uprava šuma¹⁵, koja je nekada bila nadležna za poslove upravljanje i nadzora nad svim šumama, gubi mandat za upravljanje svim onim površinama šuma, koje pripadaju privatnim vlasnicima. Uprkos tome, državna uprava šuma ostaje usko povezana sa vlasnicima privatnih šuma preko vršenja vrhovnog šumarskog nadzora i obavljanja savetodavnih usluga. Državna uprava šuma mora da formira i izgradi, za nju jedan potpuno novi odnos prema privatnim vlasnicima (Krott, Marosi, Gólya, 1996).

U tržišnoj privredi, vlasnik nije dužan da u svojoj šumi teži postizanju prethodno zadatih državnih ciljeva, već nasuprot, tržišnom privredom se upravo nastoji, da vlasnik sam određuje one ciljeve, koji najbolje odgovaraju signalima sa tržišta. U okviru propisanih zakonskih granica, vlasnik nije obavezan da u svojim odlukama i određivanju ciljeva, daje prioritet onima koji potiču od strane države, društvenih organizacija ili drugih vlasnika. Sa predajom značajnih područja delovanja privatnim vlasnicima u okviru postavljenih ciljeva, smanjuje se delokrug zadataka državne uprave šuma. Istovremeno, država se rasterećuje i obaveze da se iz ovih šuma ostvaruje optimalna šumska proizvodnja. Ovo optimiranje šumske proizvodnje, tj. korišćenje i nega, se očekuju od samih privatnih vlasnika. U tržišnoj privredi država ne preuzima na sebe više obavljanje ovih zadataka, već se vlasnicima privatnih šuma nude različiti oblici podrške, za njihovu realizaciju.

Iz prethodno navedenih karakteristika privatne svojine u šumarstvu, sa jedne strane samostalnog područja odlučivanja i, sa druge, državnog postavljanja okvirnih uslova delovanja, odnosno podrške i pomoći u gazdovanju, proizlazi i pitanje odnosa državne uprave šuma prema vlasnicima privatnih šuma i njihovim savezima.

Za uspešan **razvoj šumarstva privatnog sektora**, neophodno je da se:

- usvoje nove organizacione strukture radi uspešnog upravljanja šumama,
- uključe preuzete međunarodne obaveze i inicijative u šumarsku politiku i zakonodavstvo,

¹⁵ Državna uprava šuma je organ državne (javne) uprave, koji je odgovoran za formulisanje i implementaciju državne šumarske politike i odgovarajuće zakonodavne regulative na nacionalnom nivou. Pored toga, uloga savremene državne uprave šuma ogleda se i u obavljanju nadzornih funkcija, odnosno sprovođenju zakona i propisa u oblasti šumarstva, kao i u unapređenju privatnih šuma. Pored navedenih funkcija, uprava može biti nadležna i za gazdovanje državnim šumama, kroz svoje organe kojima poverava izvođenje ovih poslova. Državna uprava šuma može obavljati sve navedene funkcije samostalno, ili uz pomoć različitih organa (službi ili preduzeća).

- pripremi realan nacionalni šumarski program i razvije svestran razvojni program ljudskih resursa, kroz obuku stručnih kadrova, kako bi se povećale njihove sposobnosti za realizaciju navedenih zadataka.

Za razliku od sektora državnih šuma, koji je sistemski organizovan i unapređivan, država nije uspostavila uspešan **sistem podrške** privatnim šumama, kojim bi se vlasnicima ovih šuma na adekvatan način pomoglo u gazdovanju. Privatnom sektoru je iz tih razloga potrebno pružiti širu podršku, oslobađanjem od državne kontrole i razvojem makroekonomske politike.

U periodu tranzicije, država treba da obezbedi dodatne fondove za rastuće zahteve privatnog sektora koji se proširuje i prilagođava novim uslovima.

Pri tom, zajednički izazov za vlasnike šuma i preduzeća drvne industrije je uspostavljanje kooperacije u okviru celokupnog lanca stvaranja vrednosti i, pre svega, njihovo aktivno preduzetničko delovanje.

3.3. REFORMA INSTITUCIJA U SEKTORU ŠUMARSTVA

Reforma institucija javne uprave (*public authority*) predstavlja vrlo kompleksno pitanje, kojim se nastoji da se u procesima modernizacije i demokratizacije institucija vlasti, njihova uloga transformiše od tradicionalnog pristupa (sa naglaskom na funkcije vlasti), do stvaranja uslova da one funkcionišu kao servis građana.

U tržišnim uslovima, uloga državne uprave se menja, jer ona postaje javni servis građana, a njene ingerencije se prenose, pre svega na privatni sektor. Istovremeno, u procesu demokratskih kretanja ka tranzicionim ekonomijama, javni sektor treba da bude sve više odgovoran i u skladu sa interesima kojima treba da služi.

Uloga šumarskih organizacija se menja, od onih koje su vršile široku kontrolu, imale regulativnu funkciju i vršile tehničko upravljanje šumama, ka onima koje su orijentisane ka isporuci specifičnih usluga. Država zadržava ingerencije upravljanja, samo nad onim šumama koje su u njenom vlasništvu, ili tamo gde je to propisano zakonskim odredbama.

Jedan od osnovnih zaključaka studije Svetske banke „*Forest institutions in transitions: Experiences and lessons from Eastern Europe*“ (The World Bank, 2005), je da moderne šumarske institucije **trebaju da budu uslužno orijentisane** (*service oriented*), s tim da se ne prave jasne razlike između državnih servisa (službi) i preduzeća, u pogledu statusa.

Ideja šumarskih institucija kao organizacija za pružanje usluga je relativno nova. Ovaj aspekt organizacione tranzicije je verovarno bio i najteži, jer je bilo potrebno transformisati šumarske organizacije od centralno planskih institucija, koje su bile finansijski osigurane i sa jakim regulatornim funkcijama, ka organizacijama čija je osnovna uloga pružanje usluga i za koje javni troškovi trebaju da budu mobilisani povećanjem „prinudnih“ izvora.

Pri tome, osnova za to kako ove organizacije mogu i trebaju da se reformišu, je da se razume šta, zapravo, trebaju da rade šumarske institucije i koje funkcije se očekuju da one obavljaju, odnosno šta tačno spada u ove usluge ili šta te usluge treba da obuhvataju.

U okviru opšteg pregleda osnovnih **funkcija šumarskih organizacija (R-3.1)**, može se uočiti da postoji jako širok obim, od politike i zakonodavstva do *extension* (proširenih) usluga vlasnicima privatnih šuma.

Ove funkcije se mogu pružati od strane više organizacija unutar javnog sektora ili izvan njega. Istovremeno, u većini zemalja usluge korišćenja, transporta i proizvodne usluge (koje su u tranzicionim ekonomijama bile većinom obezbeđivane od strane javnog sektora), vrše se uglavnom od strane privatnog sektora, mada ih često pružaju i mešovito.

Da bi se izbegao monopol državnih preduzeća u pružanju usluga privatnim vlasnicima, bitno je da su funkcije pružanja usluga jasno delegirane šumarskim organizacijama na način koji ograničava potencijalni sukob interesa.

Pri tom se podrazumeva da su i preduzeća, kao šumarske organizacije, servisno (uslužno) orijentisana, bilo da se radi o uslugama koje ona obavljaju za vlasnike šuma (državu i/ili privatne vlasnike, gde se i, npr. sve šumarske operacije smatraju kao usluge), ili o drugim vrstama usluga za državu, lokalne zajednice ili za širu društvenu javnost.

R - 3.1. OSNOVNE FUNKCIJE ŠUMARSKIH ORGANIZACIJA

Politika i zakonodavstvo: 1. Donošenje političkih okvira; 2. Zakonodavstvo i regulativa; 3. Sprovođenje zakonskih okvira. Ostale usluge: 1. Prodaja drveta i drvnih proizvoda; 2. Prodaja nedrvnih proizvoda; 3. Usluge marketinga (drvnih i nedrvnih proizvoda); 4. Socio-ekonomske usluge lokalnim zajednicama (ogrevno drvo, nedrvni šumski proizvodi); 5. Extension (savetodavne i stručne) usluge privatnim vlasnicima / korisnicima.	Usluge gazdovanja šumama: 1. Planiranje gazdovanja šumama; 2. Upravljanje zaštitom šuma; 3. Inventura šuma; 4. Izgradnja i održavanje šumskih puteva; 5. Obnavljanje šuma; 6. Rekreativno korišćenje šuma; 7. Upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima; 8. Gazdovanje sa ciljem obezbeđivanja usluga zaštite životne sredine i zaštite vodnih resursa.
---	--

IZVOR: The World Bank (2005)

Reformom javne uprave moraju se **izgraditi stručni kapaciteti** javne administracije, uz uspostavljanje odgovarajućeg institucionalnog i zakonskog okvira, kako bi uprava bila u mogućnosti da obavlja usluge na efikasan, efektivan i isplativ način, i što je najvažnije da popravi radnu kulturu kojom dominiraju više birokratski nego uslužno orijentisani zahtevi. U tom kontekstu posebno je naglašena i obaveza za obezbeđenjem dovoljnog broja odgovarajuće obrazovanih i sposobnih šumarskih stručnjaka u svim (uključujući i privatnim) šumama. Program izgradnje stručnih kapaciteta treba da se zasniva na novoj definiciji uloga i mandata institucija javnog sektora, privatnog sektora, građanskih udruženja i nevladinih organizacija.

Za najveći deo kapaciteta lokalne uprave, privatnog sektora i nevladinih organizacija, najbolje je da se izgradnja stručnih kapaciteta rešava preko decentralizovanih programa, odnosno lokalnih administrativnih jedinica. Ključni element u ovom tipu izgradnje stručnih kapaciteta je poboljšanje samo-finansiranja (na primer, kroz poboljšano ostvarivanje prihoda na lokalnom nivou i osnivanje nacionalnih i lokalnih fondova), kako bi se smanjila institucionalna zavisnost od drugih izvora finansiranja.

Pokretanje odgovarajućih programa reforme administracije, uključuje i decentralizaciju odgovornosti i finansijskih resursa na nivo opština, kao i razvoj regionalne politike. U skladu sa politikom **decentralizacije** i liberalizacije, potrebno je da se i u sektoru državnih šuma razviju mehanizmi koji će omogućiti veće uključivanje i učešće javnosti. Lokalno stanovništvo ili njihovi organizovani predstavnici, moraju biti više uključeni u odlučivanje i kreiranje politike gazdovanja državnim šumama. Deo nadležnosti i obaveza iz Ministarstava treba biti prenet na nivo lokalne samouprave. Kod razvoja institucionalnih okvira, neophodno je i da se uspostave metode zajedničkog učešća između državnih preduzeća u šumarstvu, privatnog sektora i lokalnih zajednica u planiranju i implementaciji, kao i stvaranje dodatnih mogućnosti za zapošljavanje kroz preduzetništvo bazirano na privatizovanim sporednim aktivnostima.

Izgradnja infrastrukture, razvoj profitabilnih delatnosti i mogućnosti zapošljavanja značajno bi uticali i na unapređivanje socio-ekonomskih i ruralnih aspekata šumarstva. Verovatno najvažniji socio-ekonomski aspekt povezan sa šumarstvom je taj da prihod od šuma značajno utiče na održavanje jake socijalne strukture i može doprineti ukupnoj ekonomiji ruralnih sredina.

3.4. LITERATURA

- Cerović B. (2000): *Ekonomika tranzicije*. Ekonomski fakultet, Beograd. (180 s.)
- Csóka P. (1998): *Forest Policy Activities in the Countries in Transition in their Preparation for the EU*. Forest Policy in the Countries with Economies in Transition - Ready for the European Union, EFI Proceedings № 21, Joensuu. (9-20)
- Ferlin F. (2001): *Međunarodne inicijative s područja zaštite, potrajnog gazdovanja i biodiverziteta šumskih ekosistema i njihovo uključivanje u zakonodavstvo i politiku šumarstva entiteta Bosne i Hercegovine*. Šuma br. 2, Društvo šumarskih inženjera i tehničara Republike Srpske, Sokolac. (85-106)

- Illyés, B., Niesslein, E. (1997): *Új erdészeti politika piacgazdasági alapjai Magyarországon = Neue Forstpolitik in Ungarn auf marktwirtschaftlicher Grundlage*. Kiadványai/Erdészeti Tudományos Intézet 6, Hillebrand Nyomda Kft, Sopron. (368 s.)
- Jović D., Nonić D., Stanišić M. (2004): *Cross-sectoral policy impacts on forestry and environment in Serbia*. Forest in Transition II: Challenges in strengthening of capacities for forest policy development in countries with economies in transition, United Nations University, Tokyo & New York. (312-323)
- Krott, M., Marosi, G., Gólya, J. (Hrg.) (1996): *Beziehungen der Staatsforstverwaltung zu privaten Waldeigentümern und deren Verbänden - Praxisvergleich in Europa*. Europaforum Forstverwaltung 6, Mátrafüred. (236 s.)
- Nonić D. (2004): *Organizacija šumarstva u procesu tranzicije: odnos državne uprave šuma i privatnih šumovlasnika*. Doktorska disertacija, Šumarski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd. (232 s.)
- Nonić D., Herbst P. (2005): *Fragen des Privatwaldsektors in Serbien*. Forstzeitung 7, Österreichischer Agrarverlag, Wien. (32-33)
- Nonić D., Tomić N, Marković J., Herbst P., Krajčič D. (2006): *Organization of private forest owners in Serbia compared to Austria, Slovenia and other Central European countries*. Forstwissenschaftliche Beiträge Forstpolitik und Forstökonomie, Nr. 35; Swiss Federal Institute of Technology, ETH, Zürich. (95-106)
- Schmithüsen F. (2003): *Understanding Cross-sectoral Policy Impacts - Policy and Legal Aspects*. Cross-sectoral Policy Impacts between Forestry and other Sectors, FAO forestry papers № 142, Rome. (5-44)

4. ORGANIZACIJA ŠUMARSTVA U SRBIJI

U okviru ovog poglavlja, najpre je razmatran istorijski razvoj organizacije šumarstva u Srbiji, a zatim je analizirana i postojeća organizacija šumarstva javnog i privatnog sektora.

4.1. RAZVOJ ORGANIZACIJE ŠUMARSTVA U SRBIJI

Istorijski razvoj organizacije šumarstva u Srbiji prikazan je kroz razvoj zakonskih propisa o pravu vlasništva nad šumom, a, pored toga, posebno su razmatrani razvoj šumskih resursa, razvoj državne uprave nad šumama, kao i razvoj gazdovanja privatnim šumama u Srbiji.

4.1.1. Razvoj prava vlasništva nad šumom

Razvoj organizacije šumarstva u Srbiji, razmatran je, pre svega, kroz razvoj zakonskih propisa koji su definisali pravo vlasništva nad šumom i različitih oblika organizovanja koji su uspostavljeni.

4.1.1.1. Period do II svetskog rata (1861-1941. godine)

Početni oblik prava svojine nad šumom u Srbiji bila je opšta svojina, jer su šume bile opštenarodno dobro, a sa osnivanjem nove srpske države (početkom XIX veka) počeli su se razvijati i ostali oblici svojine nad šumama - najpre privatna, a zatim opštinska, seoska i državna. Prvobitna privatna, kao i komunalna, svojina nad šumom u Srbiji, nastala je direktnim zauzimanjem društvenih šuma, tzv. nasilnim zauzimanjem i prisvajanjem delova zajedničke, opštedruštvene svojine. Ovaj proces neposredne "okupacije šuma" bio je vrlo intenzivan u prvim decenijama obnovljene Srbije, u kasnijem periodu on nešto slabi, ali je ipak jasno izražen sve do kraja XIX veka¹⁶.

Prema **Šumskoj uredbi iz 1861. godine** (čl. 5), izdvajaju se i karakterišu **privatne šume i zabrani** kao oni "...koji kakvom privatnom licu po pravu sopstvenosti pripadaju, pa bilo da ih je takvo lice samo od malena odgajilo i podiglo, bilo da je drugim kojim zakonom putem do pritjavanja takvi došlo, pa bili oni zagrađeni ili nezagrađeni, obeleženi ili samo zakršteni, pa postojali oni za sebe ili se nalazili u opštinskim ili opštenarodnim šumama...". Sopstvenik je mogao sa svojim zabranom potpuno slobodno i nesmetano da raspolaze. Postavljeni su opštinski čuvari šuma, koji su trebali pomoći kmetovima u čuvanju šuma. Međutim, kako nije izvršeno fizičko razgraničenje i nije se znalo šta je državno, a šta seosko i privatno, preovladavao je tradicionalni stav naroda da je šuma opšte dobro koje se može koristiti bez ikakvog ograničenja.

Po **Zakonu o šumama iz 1891. godine**, privatna svojina se slično tretira (1891): "...privatne šume (zabrani) jesu one koje kakvom privatnom licu pripadaju po pravu svojine..." (čl. 1), a "...sa privatnim šumama sopstvenici imaju neograničeno pravo raspolaganja..." (čl. 28), uz određene izuzetke koji podležu državnom nadzoru. Prvi srpski Zakon o šumama je po svim svojim karakteristikama bio jako napredan za vreme u kome je donet, ali je sprovođenje njegovih odredbi u praksi bilo dosta otežano (zbog nerešenog pitanja razgraničenja šuma, sporog formiranja šumskih uprava, evidentnog nedostatka kadrova i dr.).

Po sređenom popisu imovine iz **1884/85. godine** privatnih šuma i zabrana bilo je svega 303.675 *ha*. Popisom obrađene zemlje koji je izvršen **1903. godine**, privatne šume su obuhvaćene zajedno sa opštinskim i imale su ukupnu površinu 484.171 *ha*, a prema izveštaju o radu Šumarskog odeljenja iz **1906. godine** samo privatnih šuma bilo je oko 300.000 *ha*, ili 19,9% od celokupne površine pod šumama (Jekić, 1928).

U pogledu odnosa prema pojedinim kategorijama vlasništva Šenšin navodi da je "*Kraljevina Srbija bila do rata zemlja tipičnog malog poseda. Pri tome, osim opštinskih šuma skoro svako seljačko gazdinstvo imalo je i svoju privatnu šumicu, očevinu ili dedovinu, koju mnogi od seljaka, kao svoju, dobro su čuvali i dobro negovali, devastirajući opštinske i seoske šume, koje su pripadale celoj opštini ili selu, a prema tome nikome u pojedinosti*" (Šenšin, 1937).

¹⁶ Ovu problematiku su detaljno obrađivali prof. Simeunović u okviru doktorske disertacije "Uzroci nestajanja šuma u Srbiji u XIX veku" (Simeunović, 1957) i radova: "Postanak i pravno regulisanje svojine na šumama u Srbiji u XIX veku" (Simeunović, 1961); "Prilog poznavanju šumsko-privrednih prilika u srednjevekovnoj srpskoj državi" (Simeunović, 1954) i "Prilog poznavanju pravnih propisa u šumama u Srbiji u XIX veku" (Simeunović, 1963), kao i Prof. Marinović u udžbeniku "Osnovi nauke o upravi šuma" iz 1939. god.

U prvoj zvaničnoj statističkoj publikaciji izdatoj **1926. godine** od strane Ministarstva šuma i rudnika “Šume u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca” (1926), daje se podela (“razdeoba”) šuma po kategorijama vlasništva i po vrsti tla, vezano za određene oblasti. Prema vrsti vlasništva, izdvajaju se tri osnovne kategorije šuma i to: državne, seoske i opštinske, i privatne šume (tabela T-4.1.).

T - 4.1. POVRŠINE ŠUMA PREMA VRSTI VLASNIŠTVA U SRBIJI (1926.)

№	VRSTA VLASNIŠTVA	UČEŠĆE
		%
1.	Državne šume	47,7
2.	Seoske i opštinske	19,0
3.	Privatne šume	33,3
Σ	Ukupna površina šuma	100

IZVOR: (1926)

Veliko učešće državnih šuma bilo je posledica nerazgraničenog statusa vlasništva, i realno je iznosilo oko 30% na račun većeg učešća komunalnih šuma.

Zakon o šumama Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine (čl. 1) delio je šume na državne i nedržavne. U **nedržavne šume** spadale su (čl. 4): “...šume samoupravnih tela, plemenske šume, šume imovnih opština i zemljišnih zajednica i drugih sličnih korporacija, kao i sve šume privatnih lica” (1930). Ovim zakonom je propisan jedinstven sistem upravljanja šumama na teritoriji cele Kraljevine Jugoslavije. Za šumsko-policijske propise bilo je karakteristično da su važili za sve šume bez obzira na vlasništvo, a upravna vlast je, sa ciljem zaštite šuma, imala mogućnost da pojedine šume proglasi stalno ili privremeno zaštitnim (u kojima se prema nameni i funkciji tih šuma propisuje poseban način gazdovanja), bez obzira u čijem su one vlasništvu.

U tabeli T-4.2. prikazana je vlasnička struktura šuma u Srbiji prema podacima iz **1938. godine**.

T - 4.2. POVRŠINE ŠUMA PREMA VRSTI VLASNIŠTVA U SRBIJI (1938.)

№	VRSTA VLASNIŠTVA	POVRŠINE ŠUMA	
		ha	%
1.	Državne šume	323.000	21
2.	Manastirske i fondovske	29.000	2
3.	Seoske i opštinske	501.000	32
4.	Privatne šume	708.000	45
Σ	Ukupna površina šuma	1.561.000	100

IZVOR: (1940)

Ovi podaci se ujedno mogu smatrati i najmerodavnijim za sagledavanje stanja pojedinih kategorija vlasništva nad šumama u periodu do II svetskog rata, a u velikoj meri su uporedivi i sa današnjim relativnim pokazateljima, pre svega kada su u pitanju privatne šume u Srbiji.

4.1.1.2. Period posle II svetskog rata (1945-1991. godine)

Posle II svetskog rata, nastupile su velike društvene promene, kako u pogledu državnog sistema i sistema vlasništva, tako i u pogledu imovinsko-pravne strukture šuma. U odnosu na prethodni period, u kome su se razvile različite kategorije vlasništva, odvijao se obrnuti proces, vraćanjem na opštedruštvenu svojinu.

Prvi korak u tom pravcu bilo je stvaranje opštenarodne, tj. društvene, svojine nad šumama od državnih, komunalnih i privatnih, manastirskih i crkvenih šuma, dobijenih na osnovu površina većih od zakonom određenog maksimuma. Seoske i opštinske šume su nestale kao kategorija vlasništva, jer su pripojene državnim šumama¹⁷.

¹⁷ Opštenarodnom imovinom, koja se davala na upravu šumskim gazdinstvima, smatrane su sledeće šume i šumska zemljišta: šume i šumska zemljišta bivšeg “državnog šumskog agrara”; bivše *banovinske, sreske, opštinske, gradske i seoske* šume i šumska zemljišta; eksproprisane i konfiskovane šume i šumska zemljišta

U **1947. godini** donosi se **Opšti zakon o šumama**, koji je bio u skladu sa opštim intencijama tadašnjeg perioda, tzv. “državnog socijalizma”, jer je osnovni stav ovoga zakona bio, da sve šume bez obzira na vlasništvo služe opštem interesu narodne zajednice i da su pod zaštitom države. Po značaju šume su podeljene na opštedržavne, republičke, pokrajinske i šume lokalnog značaja, a prema vlasništvu na **državne, zadružne i privatne**.

Kada se govori o organizaciji šumarstva¹⁸ i šumarskom zakonodavstvu u tom periodu svakako treba istaći i **Osnovni zakon o postupanju sa eksproprisanim i konfiskovanim šumskim posjedima iz 1946. godine**, koji se odnosio na šumske posede oduzete dotadašnjim vlasnicima¹⁹. Deo ovih poseda dodeljen je u privatno vlasništvo po osnovu Saveznog zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji i to zemljoradnicima “bez zemlje” i šumskim zadrugama koje su bile osnovane u cilju unapređivanja šumskog gazdovanja. U tom periodu, šumarstvo je imalo osnovni zadatak da servisira obnovu zemlje i potrebe za ogrevnim drvetom (Nikolić, Rakočević, 1992).

Pri tome, treba istaći da je privatna svojina nad šumama na prostorima nekadašnje Jugoslavije, za razliku od mnogih zemalja koje su pripadale tzv. “istočno-evropskom bloku”, postojala u celom periodu posle II svetskog rata.

Prvi posleratni **Zakon o šumama Narodne Republike Srbije** donet je tek **1950. godine**²⁰ i u većini odredbi naslanjao se na osnovne postavke saveznog Zakona o šumama. Sredinom '50-tih godina dolazi do značajnih političkih i društvenih promena, pa je proces decentralizacije državne uprave i prenošenja njenih najvažnijih funkcija na narodne odbore, uslovio potrebu za donošenjem novog **Zakona o šumama Narodne Republike Srbije 1955. godine**²¹.

Na osnovu raspoloživih podataka o stanju šumskih površina po vrstama vlasništva u NR Srbiji, na početku **1951 godine** (tabela T-4.3.), uočava se da su šume bile podeljene u dve osnovne kategorije vlasništva, šume u **društvenoj i privatnoj svojini**.

T - 4.3. POVRŠINE ŠUMA PREMA VRSTI VLASNIŠTVA U SRBIJI (1951.)

№	VRSTA VLASNIŠTVA	POVRŠINE ŠUMA	
		ha	%
1.	Opštedruštveni sektor	1.348.333	64
2.	Zadružni i privatni sektor	765.557	36
Σ	Ukupna površina šuma i šumskog zemljišta	2.113.890	100

IZVOR: Tošović, Ćirić (1959)

Kategorija društvenih šuma je obuhvatala opštenarodne²² i šume u prethodnoj zadružnoj svojini, a kategorija privatnih, šume u vlasništvu pojedinaca, crkava i manastira.

Krajem pedesetih godina u FNRJ dolazi do novih reformi privrednog sistema, pa je **1961. godine** donet i **Osnovni zakon o šumama**²³.

koja neće biti upotrebljena za dodeljivanje ili zamenu, i državna zemljišta za koja se utvrdi da imaju karakter šumskih zemljišta (Nikolić, Rakočević, 1992).

¹⁸ Odmah po oslobođenju u Srbiji su formirana 22 šumsko državna preduzeća, a 1946. godine tu funkciju preuzimaju šumske uprave.

¹⁹ Šumski posedi oduzeti po čl. 3, 10 i 26 Saveznog zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji i drugim zakonima, bili su u prethodnom vlasništvu: lica koja nisu imala status zemljoradnika; zatim šumski posedi Nemačkog Rajha, državljana Nemačkog Rajha i lica nemačke narodnosti; šumski posedi ratnih zločinaca, narodnih izdajnika i drugih osoba koji su bili konfiskovani na osnovu sudskih odluka, i šumski posedi za koje je bio pokrenut, ali nije sproveden postupak po prethodnom Zakonu o likvidaciji agrarne reforme na velikim posjedima od 19. jula 1931. godine. Svi navedeni šumski posedi prešli su u vlasništvo države kao opštenarodna imovina i pripojeni su državnom šumskom posedu one narodne republike na čijem području su se nalazili. Ti posedi su bili oduzeti vlasnicima bez ikakve nadoknade (*Službeni list FNRJ*, br. 61/46).

²⁰ “Službeni glasnik NR Srbije”, br. 6/50.

²¹ “Službeni glasnik NR Srbije”, br. 97/55.

²² U opštenarodnu imovinu je spadalo: 484.513 ha ranijih državnih šuma i 705.228 ha ranijih seoskih, opštinskih i gradskih, odnosno tzv. komunalnih šuma, 5.935 ha šuma zemljišnih zajednica i 35.068 ha šuma imovnih opština (Nikolić, Rakočević, 1992).

On predstavlja najznačajniju regulativnu meru u oblasti šumske privrede na Saveznom nivou, kojom je u kontekstu reforme privrednog sistema bilo omogućeno da se ubrza neophodna reorganizacija šumskih gazdinstava i ustanova sa samostalnim finansiranjem u preduzeća tipa integralne šumsko-privrednih organizacije (eksploatacija je uklopljena u delatnost šumskih gazdinstava). Njihova osnovna karakteristika je bila samoupravljanje radnika i poslovanje na principu formiranja i raspodele dohotka (Nikolić, Rakočević, 1992).

Prema odredbama ovog Zakona, a radi sprovođenja principa savremenog gazdovanja šumama obrazovana su šumsko-privredna područja, kao područja rada šumskih gazdinstava. Istovremeno, prevaziđeno je administrativno propisivanje oblika organizacije, svedena je na minimum primena administrativnih mera u šumarstvu, posebno u domenu upravljanja šumama, uz predviđenu širu nadležnost opština u ovoj oblasti. Prema nameni šume su bile podeljene na privredne, zaštitne, i šume sa posebnom namenom, a u pogledu vlasništva izvršena je podela na **društvene šume** i **šume u svojini građana** (tabela T-4.4.).

T - 4.4. POVRŠINE ŠUMA PREMA VRSTI VLASNIŠTVA U SRBIJI (1960.)

№	VRSTA VLASNIŠTVA	POVRŠINE ŠUMA	
		ha	%
1.	Opštedruštvene šume	1.172.915	51,6
2.	Šume u građanskoj svojini	1.096.861	48,4
Σ	Ukupna površina šuma	2.269.776	100,0

IZVOR: (1960); Đekić, Tošović. (1964).

Prema podacima Sekretarijata za šumarstvo iz **1960. godine** na području Srbije postojale su dve osnovne kategorije šuma, *opštedruštvene* i *privatne* šume (šume u građanskoj svojini), a postojala je i kategorija *zadružnih* šuma (oko 6.000 ha), koje su predstavljale neki prelazni oblik između šuma u društvenoj i šuma u privatnoj svojini.

Zakon o šumama SR Srbije iz 1967. godine²⁴ sledio je zakonsku regulativu na saveznom nivou, koja se u principu oslanjala na Osnovni zakon o šumama iz 1961. godine.

Tek **Zakon o šumama SR Srbije**, koji je donet **1974. godine**²⁵, u vreme decentralizacije i deetatizacije savezne države, posle donošenja Ustava SFRJ, unosi određene suštinske promene prenošenjem bitnih normativnih prerogativa i kompetencija sa savezne države na niže društveno-političke zajednice (Nikolić, Rakočević, 1992).

U popisu šumskog fonda za **1979. god.** navodi se da u SR Srbiji postoje dve kategorije vlasništva nad šumom, društvene i šume na koje postoji pravo svojine (tabela T-4.5).

T - 4.5. POVRŠINE ŠUMA PREMA VRSTI VLASNIŠTVA U SRBIJI (1979.)

№	VRSTA VLASNIŠTVA	POVRŠINE ŠUMA			
		Srbija sa pokrajinama		Srbija bez pokrajina	
		ha	%	ha	%
1.	Društvene šume	1.143.334	49,43	778.983	43,74
2.	Šume na koje postoji pravo svoj.	1.169.533	50,57	1.002.152	56,26
Σ	Ukupno šume i šum. zemljište	2.312.867	100	1.781.135	100

IZVOR: (1983)

Prema statističkim pokazateljima, razlika u korist privatnih šuma je još izraženija, ukoliko se posmatraju površine šuma u SR Srbiji, bez pokrajina.

Zakonom o šumama iz 1982. godine²⁶ je istaknuto da, u pogledu obaveze izrade i donošenja šumsko-privrednih osnova za gazdovanje šumama, nema razlike između društvenih i privatnih šuma.

²³ „Službeni list SFRJ”, br 16/61, 11/65 i 26/65 (prečišćen tekst).

²⁴ „Službeni glasnik SR Srbije”, br. 20/67.

²⁵ „Službeni glasnik SR Srbije”, br. 19/74, 54/75, 21/76, 14/77, 39/81 i 12/82 (prečišćen tekst).

²⁶ „Službeni glasnik SR Srbije”, br. 12/82.

Na osnovu do sada iznetih pokazatelja može se zaključiti da su u periodu posle II svetskog rata, u Srbiji bile uglavnom zastupljene dve osnovne kategorije vlasništva nad šumom, državne (odnosno društvene) i privatne šume (koje su u skladu sa zakonodavnom formulacijom menjale i svoj naziv). U pojedinim periodima, statistika je zajedno sa privatnim evidentirala i kategorije zadružnih šuma, ali je njihovo učešće u ukupnoj površini bilo neznatno.

Međutim, i pored proklamacije o podjednakom tretmanu šuma oba sektora, glavna pažnja društva bila je, većinom, usmerena na državni, odnosno društveni sektor šumarstva, koji je modeliran brojnim reorganizacijama.

Zakon o šumama SR Srbije iz 1989. godine²⁷, uvodi kao novinu formiranje **javnih preduzeća** za gazdovanje šumama u društvenoj svojini obuhvaćenih šumsko-privrednim područjima. Ovim zakonom je umesto SIZ-ova, počeo da funkcioniše Društveni fond za šume.

U odnosu na prethodni zakon, novi **Zakonom o šumama Republike Srbije iz 1991. godine**²⁸, precizno je i u potpunosti utvrdio pravni status javnog preduzeća u oblasti šumarstva, razradio njegov vlasnički koncept, kao i položaj i funkcionisanje Fonda za šume²⁹ i novoosnovanih šumskih područja. Zakonom su istaknute nove kategorije, odnosno ugrađen nov svojinski oblik - **državna svojina**, pored već postojeće društvene i privatne u šumarstvu, naznačen novi koncept javnih preduzeća i ustanovljena šumska područja, za razliku od ranijih šumskoprivrednih (Nikolić, Rakočević, 1992).

U pogledu savremenih vlasničkih odnosa, treba istaći da je **od 2007. godine** u Srbiji, ponovo uspostavljena kategorija **crkvenih šuma**, koja je postojala i pre 1945. godine.

Proces restitucije imovine crkvama i verskim zajednicama u Srbiji se odvija na osnovu **Zakona o restituciji imovine crkvama i verskim zajednicama**³⁰, koji je usvojen 2006. godine. Zakon uređuje samo deo restitucije, onu koja se tiče samo jedne kategorije subjekata, crkava i verskih zajednica, njihovih zadužbina i društava. Prema ovom zakonu, obveznik vraćanja dužan je da crkvi, odnosno verskoj zajednici vrati pravo svojine i državnine na nepokretnosti koja je bila oduzeta, ako je u približno istom obliku i stanju u kome je bila u vreme oduzimanja³¹.

Kod vraćanja šuma i šumskog zemljišta najveći značaj ima **naturalna restitucija**, dok je ona kod povraćaja građevinskog zemljišta dosta otežana, pa čak i nemoguća. Ovakva situacija je razumljiva s obzirom da su šume nakon oduzimanja do danas ostale najvećim delom u državnoj svojini.

Neophodno je napomenuti da postoji predlog Zakona o povraćaju imovine i obeštećenju (opšta restitucija) ostalim fizičkim i pravnim licima. Rešavanje pitanja restitucije oduzete imovine u celini je od veoma velike važnosti za okončanje procesa privatizacije, kao i za razvoj demokratskih institucija.

Navedenim zakonom je obrazovana **Direkcija za restituciju** (www.restitucija.gov.rs) kao posebna organizacija. Njen osnovni zadatak je da: vodi postupke i odlučuje o zahtevima za vraćanje imovine, odnosno za isplatu novčane nadoknade ili obeštećenja, kao i da pruža stručnu pomoć podnosiocima zahteva. Direkcija za restituciju je prvostepeni i konačni organ u upravnom postupku, imajući u vidu da navedeni zakon ne predviđa drugostepeni postupak, već nezadovoljna strana samo može voditi upravni spor pred nadležnim sudom.

Tokom dvogodišnjeg roka za podnošenje zahteva za restituciju (1.oktobar 2006.–30.septembar 2008. god.) sve crkve i verske zajednice podnele su Direkciji za restituciju **3.049 zahteva** za povraćaj imovine³².

²⁷ „Službeni glasnik SR Srbije”, br. 45/89, 49/89, 21/90, 23/90, 32/90.

²⁸ „Službeni glasnik SR Srbije”, br. 46/91.

²⁹ Postojao je do kraja '90-ih godina, kada je ukinut.

³⁰ „Službeni glasnik SR Srbije”, br. 46/2006.

³¹ Ako se imovina ne može vratiti u celini, moguće je delimično vraćanje, s tim da se za razliku u vrednosti plati tržišna naknada. Ako se nepokretnost koja je predmet vraćanja po ovom zakonu ne može vratiti, crkva, odnosno verska zajednica ima pravo na novčanu naknadu u državnim obveznicama izdatim u tu svrhu ili u novcu ako je obveznik isplate naknade fizičko ili pravno lice.

³² Većinu šuma i šumskog zemljišta, odnosno 32.398 ha, potražuje Srpska pravoslavna crkva, jer je preko 100 manastira bilo vlasnik znatnih šumskih kompleksa oko manastira, koji su im oduzeti i nacionalizovani.

Do sada je procesom restitucije imovine crkvama i verskim zajednicama ukupno vraćeno oko **12.000 ha** šuma i šumskog zemljišta, što iznosi oko **0,5%**, od ukupne površine pod šumama Republike Srbije.

Broj potražioca, kojima je vraćena šuma iznosi 77, u okviru 14 eparhija Srpske pravoslavne crkve. Ukupni zahtevi crkava i verskih zajednica za restituciju iznose 32.498 ha šuma i šumskog zemljišta, što predstavlja 1,3% od ukupne površine pod šumama³³.

Svaka eparhija formirala je poseban sektor ili pravno lice koje odlučuje o daljem upravljanju vraćenim šumama. U pogledu **gazdovanja šumama**, zastupljena su tri različita organizaciona oblika:

- gazdovanje crkvenim šumama vrši JP „Srbijašume”, u slučajevima gde je proces restitucije započeo, ali nije do kraja završen (manastiri u okviru eparhija kojima nije zvanično vraćena šuma);
- na području Braničevske eparhije, angažovano je privatno preduzeće za konsalting i usluge u šumarstvu „Fornet“ d.o.o. iz Beograda, koje obavlja gazdovanje na oko 6.500 ha šuma u okviru eparhije;
- na području Šabačke eparhije formirano je posebno preduzeće „Manastirske šume“, koje gazduju vraćenim površinama pod šumom (oko 2.500 ha).

Može se zaključiti da su se, u pogledu razvoja prava vlasništva nad šumom u Srbiji, struktura i oblik vlasništva nad šumom, menjali u skladu sa razvojem društvenih i privrednih odnosa u samoj državi. Šume su u pogledu prava svojine, najpre bile opšte dobro, zatim društvene i narodne, polovinom XIX veka došlo je do razvoja privatnih, opštinskih i seoskih šuma, da bi u periodu pred II svetski rat u Srbiji postojalo šest različitih svojinskih kategorija. Od II svetskog rata počinje da se odvija obrnuti proces, vraćanjem na opštu svojinu, a glavna pažnja društva usmerava se ka državnom, odnosno društvenom, sektoru šumarstva.

Na osnovu približno izjednačenog učešća dve osnovne kategorije vlasništva nad šumom u Srbiji, moglo bi se pretpostaviti da je organizacija oba sektora podjednako razvijana, ali u praksi je situacija bila sasvim drugačija. U posleratnom periodu privatni sektor, i ne samo u oblasti šumarstva, nije uporedo razvijan sa društvenim, što je za posledicu imalo i današnje stanje ovih šuma. Odnos države se deklarativno, kroz zakonsku regulativu i propisane ciljeve gazdovanja, nije znatnije razlikovao za ove dve kategorije vlasništva. Međutim, osnovni nedostatak predstavljalo je, pre svega nepostojanje jasno definisane, dugoročne politike i strategije državne uprave prema sektoru privatnih šuma, kao i nepostojanje organizovanog i efikasnog sistema podrške privatnim šumovlasnicima (nedostatak finansijske podrške, stručnih kadrova, podrške edukaciji i udruživanju šumovlasnika, itd.), radi unapređenja gazdovanja njihovim šumama.

Iz tih razloga neophodno je detaljnije razmotriti, kako razvoj organizacije upravljanja i gazdovanja privatnim šumama, tako i razvoj organizovanja privatnih šumovlasnika u Srbiji.

4.1.2. Razvoj organizacije državne uprave u šumarstvu

Početak uspostavljanja vrhovnog organa nadležnog za šume kod nas predstavlja formiranje Ministarstva šuma i rudnika, 1918. godine.

Pre tog perioda, šumarstvo se nalazilo u nadležnost različitih ministarstava (unutrašnjih poslova, finansija), ali je značajniji tretman dobilo tek sa formiranjem **Odeljenja za šumarstvo**, prvog stručnog organa, pri **Ministarstvu narodne privrede, 1882. godine**.

Umesto ovog šumarskog odeljenja, u okviru **Ministarstva šuma i rudnika**, formira se **Generalna direkcija šuma**, kao organ prvog stepena u sprovođenju šumarske politike, uprave i nadzora nad šumama. Ona je bila podeljena na šest odeljenja: administrativno; za promet trgovinu i industriju drveta; tehničko; za eksploataciju šuma; za upravu i nadzor nedržavnih šuma i specijalno računovodstvo i posebna blagajnica. U ministarstvu su bili skoncentrisani svi poslovi šumarstva: uprava državnim šumama, vrhovni šumsko-policijски nadzor, vođenje šumsko-privredne politike, kao i naročiti nadzor nad ostalim šumama.

³³ Prema *Analizi zahteva za restituciju po vrsti, lokaciji i svojinskom statusu traženih dobara*, Direkcije za restituciju Republike Srbije, iz decembra 2008. godine.

Sa početkom formiranja vrhovne instance u oblasti šumarstva, kao sastavnog dela Ministarstva šuma i rudnika, došlo je i do jasnog razgraničenja kompetencija u pogledu unutrašnje organizovanosti. Tako je **Odeljenje za nedržavne šume** vršilo šumsko-policijsku službu (na osnovu *Zakona o šumama*), kontrolu izvršenja seča, primenu planova, otklanjanje šumskih šteta, razmatralo pitanja katastra, budžeta i uopšte vodilo svu brigu o unapređenju gazdovanja privatnim šumama.

Prema *Zakonu o šumama Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine*³⁴, poslovi šumarskog nadzora i uprave ostali su objedinjeni u okviru Ministarstva, ali su na terenu postali razdvojeni, jer su nadzor i šumarska policija dodeljeni opštim upravnim vlastima. Pri poljoprivrednim odeljenjima banskih uprava formirani su **šumarski odseci**, a pri sreskim načelstvima uvedeni su **sreski šumarski referenti**. Oni su preuzeli sve opšte poslove iz oblasti šumarstva (šumsku policiju i državni nadzor) od direkcija i šumskih uprava. Na taj način je šumarska vlast prenet na banske uprave i njima podčinjena sreska načelstva, a direkcijama i šumskim upravama je ostalo samo upravljanje državnim šumama. Šumarska služba i uprava su ostale unificirane samo u Ministarstvu, dok su na terenu bile razdvojene. Odvajanje upravne od nadzorne vlasti sprovedeno je samo u nižim i srednjim instancama, na kojima zapravo i počiva težište celokupnog rada, dok je vlast ostala sjedinjena u vrhovnoj instanci - Ministarstvu šuma i rudnika.

Ovakvo stanje u vrhovnoj upravi nadležnoj za šume zadržalo se sve do donošenja *Uredbe o organizaciji Ministarstva Šuma i rudnika*, iz 1936. godine³⁵, kada je sprovedena bifurkacija i u najvišem nadležstvu tako što su umesto Generalne direkcije za šume formirana dva odvojena odeljenja:

1. Odeljenje za vrhovni šumarski nadzor i
2. Odeljenje za upravu državnih šuma.

Na taj način je odvajanje upravne od nadzorne i policijske šumarske vlasti sprovedeno i u najvišoj instanci, kao što je već ranije učinjeno u organima nižeg stepena.

Novom reorganizacijom Državne Uprave za šume, poslovi vezani za **privatne šume** bili su uklopljeni u poslove *Odeljenja za vrhovni šumarski nadzor*, za razliku od prethodnog perioda, kada su oni bili jasno odvojeni u okviru zasebnog *Odeljenja za nedržavne šume*. U isto vreme, na terenu su najpre bili zastupljeni tradicionalni organi-šumske uprave, a potom i organi lokalne administrativne uprave.

Simeunović ističe da su u pogledu organizacije vrhovnog nadležstva za šume “...odmah po okupaciji zemlje, Nemci uz pomoć kvislinške vlade Nedića obnovili staru organizaciju i zadržali je do septembra 1941 godine. Tada je umesto dotadašnjeg Ministarstva šuma i rudnika osnovano Ministarstvo narodne privrede u kome je postojao zaseban **sektor za šumarstvo**”. Ovaj sektor je imao Odeljenje za šumarstvo, Opšte odeljenje i Specijalno računovodstvo sa blagajnom, a samo Odeljenje za šumarstvo se delilo na četiri odseka, od kojih je jedan bio i **odsek za nedržavne šume** (pored odseka za državne šume, za ograničenje državnih šuma i za građenje u šumama). Na terenu je pored ranije direkcije šuma u Nišu i Čačku, formirana i direkcija šuma u Beogradu. Opšti nadzor nad šumama vršen je preko sreskih i okružnih načelstava, odnosno preko njihovih referenata za šumarstvo (Simeunović, 1959).

Organizacione forme kroz koje je prolazila šumarska služba u Srbiji **posle II svetskog rata**, bile su u većini slučajeva posledica promena u organizaciji državne vlasti i uprave. Organizacija republičkog organa za šumarstvo menjana je vrlo često i kao celina i u pogledu unutrašnje organizacije. Sagledavajući unutrašnji razvoj vrhovnog organa nadležnog za šumarstvo, u posleratnom periodu Simeunović navodi da se “...razvoj u prvoj polovini ovog perioda uglavnom kretao u brojnem proširivanju i sektora (službi, odeljenja, odseka, referata) i osoblja što je bilo uslovljeno tadašnjim zadacima i nadležnošću ovoga organa. U drugom periodu, zbog sužavanja obima nadležnosti centralnih organa uopšte (decentralizacija i debirokratizacija državnog aparata), vrhovni organ za šumarstvo se znatno menja i smanjuje i organizaciono i u odnosu na broj osoblja” (Simeunović, 1959).

³⁴ „Službene novine” br. 307-CXXX, od 31.XII 1929.god.

³⁵ „Službene novine” br. 99-XXI, od 1.V 1936.god.

4.1.3. Razvoj organizacije gazdovanja privatnim šumama

Razvoj gazdovanja privatnim šumama razmatran je kroz odgovarajuću zakonsku regulativu, a njegova organizacija, kroz karakteristike pojedinih stručnih i institucionalnih rešenja.

U pogledu gazdovanja privatnim šumama, u periodu **pre II sv. rata**, Ljujić ističe da je “...do 1941. god. postojala samo stručna služba za gazdovanje državnim šumama..., dok je “...gazdovanje privatnim šumama, koje su činile 45% svih šuma, bilo praktično bez ograničenja” (Ljujić, 1987).

Đekić i Tošović ocenjuju da su u tom periodu “...nerazvijena industrija i zaostala poljoprivreda, posebno stalno osiromašenje seoskog stanovništva u prošlosti, izazvali ne samo znatno **degradiranje privatnih šuma**, nego i smanjenje njihovih površina. Vlasnici šuma su nastojali da kroz krčenje šuma, njihovu intenzivnu seču, kao i kroz sve jaču orijentaciju stočarstva na šumsku pašu, obezbede minimum potrebnih ekonomskih dobara. Usled ovoga se stalno smanjivala ne samo površina, već i drvna masa u privatnim šumama, što je dovelo do toga da njihovo današnje stanje nije zadovoljavajuće” (Đekić, Tošović, 1964).

U posleratnom periodu pritisak na **privatne šume**, je takođe bio značajan i to uglavnom iz sledećih razloga:

- što seosko stanovništvo nije moglo nesmetano da podmiruje svoje potrebe u drvetu i paši u bivšim seoskim i opštinskim šumama, koje su postale društvene, iz razloga što su se one zbog veoma lošeg stanja morale zaštititi od potpunog upropaštavanja, i
- što je gro dohotka velikog dela seoskog stanovništva u planinskim predelima vezan za prihod od šuma, bilo kroz seču drveta, ili kroz prekomerno korišćenje šumske paše i lisnika zbog ekstenzivnog stočarstva.

Osim toga, u prvim posleratnim godinama, u cilju obnove ratom uništenih objekata, vršene su i obavezne seče u šumama u građanskoj svojini, često i bez pitanja vlasnika, što je takođe uticalo na njegov odnos prema šumi (Đekić, Tošović, 1964).

Prema **Zakonu o šumama** Narodne Republike Srbije donetom **1950. godine**, nadzor nad upravljanjem i gazdovanjem svim šumama na području sreza, kao i sve upravne poslove iz oblasti šumarstva, vršili su odgovarajući organi uprave narodnog odbora sreza, koji su vršenje upravnih radnji mogli da prenesu i na šumsko gazdinstvo. Samim tim i **nadzor nad privatnim šumama** na terenu vršili su lokalni organi narodne vlasti, uglavnom sreski odbori, preko svojih šumarskih stručnjaka, čiji je broj dosta često varirao.

Upravljanje i **gazdovanje** zadružnim i **privatnim šumama** vršile su zadruge, odnosno vlasnici, na osnovu dugoročnih i jednogodišnjih planova obnove i seče šuma, o čijoj se izradi i finansiranju starao narodni odbor. U privatnim šumama je po ovom zakonu bila u principu dozvoljena paša, žirarenje i sakupljanje šušnja, što je ranije bilo zabranjeno, dok je kresanje lisnika bilo dozvoljeno samo u privatnim šumama.

Prema odredbama **Osnovnog zakona o šumama iz 1961. godine**, *Zakona o zaštiti zemljišta od erozije i uređenju bujica* i *Zakona o korišćenju poljoprivrednog zemljišta opštinske skupštine* su mogle narediti sopstvenicima šuma i zemljišta sprovođenje raznih šumsko-uzgojnih mera (pošumljavanje, melioracija šuma, nega šuma i dr.), radi popravljavanja stanja šuma i sprečavanja daljeg širenja procesa erozije i štetnog dejstva bujica. Pored toga, Zakon o sprovođenju Osnovnog zakona o šumama davao je mogućnost opštinskim skupštinama da obezbede i sredstva, odnosno materijalnu bazu za sprovođenje šumsko-uzgojnih radova, tj. za unapređenje šuma u građanskoj svojini. Sopstvenici šuma su bili dužni da za posečeno drvo u svojoj šumi (osim za posečeno drvo za potrebe njihovog poljoprivrednog gazdinstva), plaćaju doprinos po stopi koju odredi opštinska skupština.

Međutim, ove **zakonske odredbe nisu naišle na širu primenu** i sprovođenje od strane opštinskih skupština, tako da uglavnom nisu propisivana obavezna pošumljavanja i šumsko-uzgojne mere za unapređenje gazdovanja šumama a doprinos za posečeno drvo je vrlo slabo ili nikako naplaćivan. Razlog je bio većinom zbog toga, što opštinske skupštine nisu imale organizovanu službu za poslove šumarstva i potreban broj stručnih kadrova, koji bi sprovodio zakonom propisane mere, sagledavao probleme gazdovanja šumama u građanskoj svojini i davao predloge privrednim i političkim rukovodstvima opština, radi zauzimanja stavova i utvrđivanja koncepcija u pogledu vođenja politike za unapređenje, zaštitu i korišćenje šuma u građanskoj svojini (Đekić, Tošović, 1964).

Sa aspekta organizovanja gazdovanja privatnim šumama, odnosno organizovanja stručno-tehničke službe Vučićević navodi da ga “...karakterišu dva perioda: **period 1945-1956. godine**, organizovanje u okviru skupštine opštine, i **period 1956-1986. godine**, u okviru organizacije koja gazduje društvenim šumama. U periodu do 1956. godine, šume u svojini su bile organizovane u okviru sreza pri odeljenju za privredu. U narednom, koji obuhvata vreme od **1956 - 1974. godine**, formiraju se veći srezovi, a umesto direkcija šuma - šumska gazdinstva. Opštine su preko sreza, pored društvenih šuma, šumskim gazdinstvima prenele obavljanje stručno-tehničkih poslova u privatnim šumama³⁶. Skupština opštine je u okviru odeljenja za privredu obavljala upravne, a u okviru odeljenja za inspekciju - inspeksijske poslove. Završni period počinje **od 1974. godine**, osnivanjem Radnih organizacija za gazdovanje šumama i neprekidnim unapređivanjem i usavršavanjem načina obavljanja stručnih poslova u šumama u svojini“ (Vučićević, 1986).

Gazdovanje privatnim šumama po odredbama **Zakona o šumama iz 1982. godine**, regulisano je u skladu sa propisima da su šume i šumska zemljišta dobra od opšteg interesa, što je značilo da se šumama sa pravom svojine mora gazdovati tako da se obezbedi trajnost i očuva njihova vrednost, uz stalno povećanje prirasta, prinosa i opštekorisnih funkcija tih šuma. Zakon je takođe propisao da **šumama na koje postoji pravo svojine gazduju njihovi sopstvenici**, i staraju se o unapređenju svojih šuma na osnovu zakonskih propisa važećih za oblast šumarstva.

U pogledu gazdovanja privatnim šumama Dražić ističe da “...više puta menjani Zakoni o šumama u posleratnom periodu nisu ograničavali integralno pravo vlasništva, ali su tretirajući ove šume kao dobro od opšteg interesa, ograničavali pravo na nekontrolisano iskorišćavanje sopstvenih šuma, obavezujući ih na očuvanje i unapređenja šuma kao ekosistema. No, i pored deklarativne brige o šumama, društvena zajednica nije faktički poklanjala pažnju privatnim šumama, pa se istim dosta stihijski gazdovalo, zavisno od odnosa svakog vlasnika prema sopstvenoj šumi” (Dražić, 1991).

Jedan od osnovnih problema u organizaciji ove službe bio je **nedostatak stručnih kadrova**, usled čega su se mnogi zakonski propisi samo delimično sprovodili. Brojne nadležnosti iz oblasti šumarstva date skupštinama opština podrazumevale su postojanje odgovarajućih stručnih službi pri opštinama. Međutim, mnoge opštine nisu postupile po odredbama Zakona, tj. nisu ispunile svoju obavezu niti iskoristile svoje pravo, što se, pre svega, ogledalo u nedostatku odgovarajućih kadrova i organizaciji rada ovih službi. Usled odsustva odgovarajuće službe i nedovoljnog broja stručnih kadrova kod opštinskih skupština, zakonski propisi u pogledu unapređenja šuma u građanskoj svojini, skoro da se nisu sprovodili.

S obzirom da privatne šume u Srbiji čine “značajan deo ukupne površine, država je, radi podizanja gazdovanja u ovim šumama na viši nivo i ostvarivanje svih funkcija šuma u znatno većem obimu”, **Zakonom o šumama Republike Srbije iz 1991 godine**³⁷, propisala da javna preduzeća za gazdovanje šumama, u okviru svojih delatnosti preuzimaju i “...vršenje stručnih poslova u šumama sopstvenika...” (čl. 10) na teritoriji Republike. Na osnovu čl. 102, Zakona o šumama javna preduzeća su 1991. godine preuzela radnike šumarske struke, koji su do tada obavljali poslove doznake, žigosanja i izdavanja propratnice, kao i vršenje drugih stručnih poslova u privatnim šumama u okviru opštinskih organa uprave. **Javnim preduzećima** na čijoj se teritoriji nalaze privatne šume je, na ovaj način, pored obavljanja poslova gazdovanja u državnim šumama (gajenje, zaštita šuma, proizvodnja drvnih sortimenata i druge delatnosti), zakonom povereno izvođenje **stručno-tehničkih poslova** u privatnim šumama.

Može se zaključiti, da su osnovne karakteristike privatnog šumskog poseda u Srbiji (usitnjenost poseda, veliki broj parcela i vlasnika, velika zastupljenost šuma lošijeg kvaliteta, nedovoljna organizovanost samih vlasnika šuma), bitno uticale na način gazdovanja ovim šumama, njihovo nedovoljno uključivanje u sektor javne proizvodnje i **odsustvo organizovane i sistematske podrške** prema sektoru privatnih šuma.

³⁶ Osnovni su bili: izrada planova i evidencija gazdovanja, doznaka stabala za seču, žigosanje posečenog drveta i zaštita šuma od bespravnih seča, a pored navedenih obavljani su i nabavka sadnog materijala, davanje stručnih uputstava za izvođenje radova, stručni uviđaji i sl.

³⁷ „Službeni glasnik Republike Srbije” br. 46/91, sa izmenama i dopunama: 83/92; 54/93; 60/93 i 54/96.

4.2. STRUKTURA ŠUMSKIH RESURSA

Prema podacima **Nacionalne inventure šuma** Republike Srbije (Banković *et al.*, 2009), ukupna površina šuma je 2.252.400 *ha*, što iznosi **29,1%** teritorije Srbije (u Vojvodini 7,1%, a u središnjoj Srbiji 37,6%)³⁸. U odnosu na broj stanovnika, šumovitost iznosi 0,3 *ha* po stanovniku.

Ukupna drvena zapremina je, nešto iznad 362 miliona *m*³, a godišnji zapreminski prirast prelazi 9 miliona *m*³ (T-4.6). Detaljniji podaci o šumskim resursima dati su u **PRILOGU 4.1**.

T - 4.6. OSNOVNI PODACI O ŠUMAMA SRBIJE (2008.)

Površina državne teritorije (<i>ha</i>)	8.836.100
Površina pod šumom (<i>ha</i>)	2.252.400
Šumovitost (%)	29,1
Ukupna dubeća zapremina (<i>m</i>³)	362.487.000
Prosečna dubeća zapremina (<i>m</i>³/<i>ha</i>)	160,9
Godišnji zapreminski prirast (<i>m</i>³)	9.079.772
Prosečan prirast (<i>m</i>³/<i>ha</i>)	4,00

IZVOR: Banković *et al.* (2009)

U šumarstvu Srbije, razlikuju se **dve osnovne kategorije vlasništva**, državni i privatni šumski posed. Na osnovu podataka Nacionalne inventure šuma, **državne šume** zauzimaju 53% ukupne površine šuma, dok su **privatne šume** zastupljene sa 47% u ukupnoj površini šumskog fonda (T-4.7).

T – 4.7. POVRŠINA ŠUMA PO VLASNIŠTVU (2008.)

Br.	TIP VLASNIŠTVA	POVRŠINA	
		(<i>ha</i>)	(%)
1.	Državne šume	1.194.000	53,0
2.	Privatne šume	1.058.400	47,0
Σ	Ukupna površina	2.252.400	100

IZVOR: Banković *et al.* (2009)

U odnosu na teritorijalnu rasprostranjenost, na području Srbije bez pokrajina, učešće državnih šuma je nešto niže i iznosi 51%, dok je učešće privatnih 49%. U Vojvodini je taj odnos znatno nepovoljniji, što se tiče privatnih šuma, jer državne šume dominiraju sa 81% (T-4.8).

T – 4.8. STRUKTURA VLASNIŠTVA ŠUMA U SRBIJI (2008.)

VLASNICI	Srbija bez AP		AP Vojvodina		Ukupno	
	<i>ha</i>	%	<i>ha</i>	%	<i>ha</i>	%
Državne šume	1.069.200,0	51	124.800,0	81	1.194.000,0	53
Privatne šume	1.029.200,0	49	29.200,0	19	1.058.400,0	47
Σ	2.098.400,0	100	154.000,0	100	2.252.400,0	100

IZVOR: Bankovic *et al.*, 2009

Pored navedenih kategorija, u pojedinačnom obliku javljaju se i zadružne i crkvene šume³⁹, koje, još uvek, nisu evidentirane kao zasebne kategorije u zvaničnoj statistici, delom i zbog nerešenog pitanja postojanja različitih svojinskih kategorija.

Postojeći Ustav Republike Srbije iz 2006. godine⁴⁰, razlikuje tri tipa vlasništva: javno (državno), zadružno i privatno (čl. 86).

³⁸ Podaci se odnose na teritoriju centralne Srbije i AP Vojvodine, bez AP KiM. Šumovitost u Srbiji se od drugog svetskog rata, do 2008. uvećala sa 19,3% na 29,1%, uglavnom zbog izvršenih pošumljavanja, prvenstveno četinarima i prirodnog proširenja šumskih površina.

³⁹ Proces vraćanja imovine crkvama i verskim zajednicama započeo je tek 2006. godine.

⁴⁰ "Službeni glasnik RS", br. 98/06.

Podaci o **dubećoj zapremini i zapreminskom prirastu**, u odnosu na tip vlasništva dati su u tabeli T-4.9. U državnim šumama se nalazi oko 221 *milijona m³*, što predstavlja 61,1% od ukupne drvene zapremine, dok se u privatnom vlasništvu nalazi oko 141 *milijona m³*, odnosno 38,9%. Kod prirasta je ta razlika nešto manje izražena, u državnom posedu se nalazi oko 5,4 *milijona m³*, ili 59,4%, a u privatnim oko 3,7 *milijona m³*, odnosno 40,6% od ukupnog zapreminskog prirasta. Prosečna zapremina po hektaru iznosi 185,4 *m³* u državnim i 133,3 *m³* u privatnim šumama, a zapreminski prirast 4,5 *m³* u državnim i 3,5 *m³* u privatnim šumama.

T – 4.9. DUBEĆA ZAPREMINA I ZAPREMINSKI PRIRAST PO VLASNIŠTVU (2008.)

Br.	TIP VLASNIŠTVA	DUBEĆA ZAPREMINA			ZAPREMINSKI PRIRAST		
		(mil. m ³)	(%)	m ³ /ha	(mil. m ³)	(%)	m ³ /ha
1.	Državne šume	221,418	61,1	185,4	5,395	59,4	4,5
2.	Privatne šume	141,069	38,9	133,3	3,685	40,6	3,5
Σ	Ukupna površina	362,487	100	160,9	9,079	100	4,0

IZVOR: Banković *et al.* (2009)

Stanje šuma po poreklu (*P*, *V*, *Z_v*) dato je u tabeli T-4.10. Preko 1,4 miliona *ha* ili 64% površine pod šumom, zauzimaju šume izdanačkog porekla, dok visoke šume zauzimaju svega 27,5% površine. Plantaže i šumske kulture zauzimaju oko 7,8% ukupne površine pod šumom.

T – 4.10. POVRŠINA ŠUMA, DUBEĆA ZAPREMINA I ZAPREMINSKI PRIRAST PO POREKLU (2008.)

Br.	POREKLO	POVRŠINA		DUBEĆA ZAPREMINA			ZAPREMINSKI PRIRAST		
		(ha)	(%)	(mil. m ³)	(%)	m ³ /ha	(mil. m ³)	(%)	m ³ /ha
1.	Visoke šume	621.200	27,5	157,511	43,4	253,6	3,388	37,3	5,5
2.	Izdanačke šume	1.456.400	64,7	181,188	50,0	124,4	4,458	49,1	3,1
3.	Kulture i plantaže	174.800	7,8	23,787	6,6	136,1	1,233	13,6	7,1
Σ	Ukupna površina	2.252.400	100	362,487	100	160,9	9,079	100	4,0

IZVOR: Banković *et al.* (2009)

Iako zauzimaju preko 64% ukupne površine šuma, u izdanačkim šumama se nalazi svega 50% od ukupne drvene zapremine, a prosečna zapremina u njima iznosi oko 124,4 *m³/ha*. Sa druge strane, prosečna zapremina u visokim šumama iznosi 253,3 *m³/ha*, dok je u plantažama 136 *m³/ha*.

Najveći ukupni godišnji prirast, od skoro 50%, se ostvaruje u izdanačkim šumama, preko 4,5 *milijona m³*, što prosečno iznosi 3,1 *m³/ha*. U visokim šumama, godišnji prirast iznosi preko 3,3 *milijona m³*, odnosno prosečno 5,5 *m³/ha*, dok je godišnji prirast u plantažama oko 1,2 *milijona m³*, ili u proseku 7,1 *m³*.

Učešće pojedinih vrsta drveća u u ukupnoj zapremini šumskog fonda dato je u tabeli T-4.11. Lišćari čine 87,7% ukupne zapremine šumskog fonda, ili ukupno 317,93 miliona *ha*, dok četinari učestvuju sa 12,3% u ukupnoj zapremini, što predstavlja 12,3% ukupne drvene zapremine. Učešće lišćara, prema prirastu, je 80,9 %, dok četinari ostvaruju 19,1% ukupnog godišnjeg prirasta.

Najzastupljenija vrsta drveća, po zapremini i zapreminskom prirastu, je bukva, koja učestvuje sa 40,5% po zapremini i 30,6% po prirastu. Zatim slede hrastovi, koji učestvuju sa 26% u ukupnoj zapremini i 25% u ukupnom prirastu (od čega cer najviše, sa 13 % u ukupnoj zapremini i 11,4 % u ukupnom prirastu; hrast kitnjak i sladun, sa 5,9%, odnosno 5,8% po zapremini i 6,1%, odnosno 5,7% po zapreminskom prirastu).

Ostali lišćari učestvuju u ukupnoj zapremini sa 21,5%, a u prirastu sa oko 25%.

Od četinara, koji u ukupnoj zapremini učestvuju sa 12%, a u prirastu sa 19%, najzastupljenija vrsta je smrča, koja učestvuju u ukupnom šumskom fondu sa 5,2% po zapremini i 6,7% po zapreminskom prirastu. Iza nje je jela, sa 3,5% učešća po zapremini i 7,9% po zapreminskom prirastu.

U pogledu zastupljenosti pojedinih vrsta drveća, u odnosu na vlasništvo, može se uočiti **dominantno učešće lišćara**, kako u privatnim (93,3%), tako i u državnim (84,1%) šumama. Pri tome je u privatnim šumama znatno manje učešće bukve (29,2%), u odnosu na državne (47,7%), a veće učešće hrasta (40,8% u privatnim i 19,1% u državnim), pre svega kao posledica velike zastupljenosti cera u privatnim šumama.

T – 4.11. DUBEČA ZAPREMINA I ZAPREMSKI PRIRAST PO VRSTAMA DRVEĆA (2008)

VRSTA	DUBEČA ZAPREMINA (mil.m ³)	%	ZAPREMSKI PRIRAST (mil.m ³)	%
Bukva (<i>Fagus silvatica</i>)	146,850	40,5	2,781	30,6
Cer (<i>Quercus cerris</i>)	46,980	13,0	1,034	11,4
Kitnjak (<i>Quercus petrea</i>)	21,542	5,9	0,553	6,1
Sladun (<i>Quercus farnetto</i>)	20,986	5,8	0,518	5,7
Grab (<i>Carpinus bettulus</i>)	15,157	4,2	0,334	3,7
Bagrem (<i>Robinia pseudoacacia</i>)	11,243	3,1	0,516	5,7
Lužnjak (<i>Quercus robur</i>)	9,242	2,5	0,158	1,7
Topole (<i>Populus sp.</i>)	6,137	1,7	0,338	3,7
Poljski jasen (<i>Fraxinus angustifolia</i>)	5,792	1,6	0,153	1,7
Krupnolisna lipa (<i>Tilia platyphilos</i>)	3,535	1,0	0,070	0,8
Crni jasen (<i>Fraxinus ornus</i>)	3,505	1,0	0,102	1,1
Ostali lišćari	34,001	7,4	0,784	8,0
Ukupno lišćari	317,930	87,7	7,341	80,9
Smrča (<i>Picea abies</i>)	18,810	5,2	0,605	6,7
Jela (<i>Abies alba</i>)	12,659	3,5	0,715	7,9
Crni bor (<i>Pinus nigra</i>)	8,304	2,3	0,199	2,2
Beli bor (<i>Pinus silvestris</i>)	3,775	1,0	0,177	1,9
Ostali četinari	1,009	0,3	0,042	0,5
Ukupno četinari	44,557	12,3	1,738	19,1
UKUPNO	362,487	100,0	9,079	100,0

IZVOR: Banković *et al.* (2009)**4.2.1. Strukturne karakteristike privatnih šuma**

Privatne šume su značajno zastupljene, kako po površini, tako i po drvnoj zapremini u ukupnom šumskom fondu Srbije, što ukazuje na njihov značaj. Prema podacima Nacionalne inventure šume iz 2008. godine, **privatne šume**, bez pokrajine Kosovo, zauzimaju 1.058.400 *ha*, ili 47% od ukupne površine pod šumom (Banković *et al.*, 2009).

U pogledu teritorijalne rasprostranjenosti privatnih šuma (**T-4.12**), najveće površine privatnih šuma se nalaze u okviru *Timočkog* (132.433 *ha*) i *Podrinjsko-kolubarskog* (109.306 *ha*) šumskog područja. Najmanje površina privatnih šuma su na području *Posavsko-podunavskog* (15.636 *ha*) i *Donjeibarskog* (30.252 *ha*) šumskog područja.

Na području Vojvodine, privatne šume su veoma slabo zastupljene, sa ukupnom površinom od 5.597 *ha* (3,96%), uglavnom u okviru dva šumska područja: *Sremskom* - ŠG Sremska Mitrovica i *Banatskom* – ŠG “*Banat*”, Pančevo. U *Novosadskom* i *Somborskom* šumskom području, praktično nema značajnijih površina privatnih šuma.

Jedan od osnovnih nedostataka šuma u privatnom vlasništvu u Srbiji, je nedovoljna zastupljenost visokih šuma, uz veoma visoko učešće izdanačkih šuma, šikara, šibljaka i lisničkih šuma. Prema podacima Nacionalne inventure šuma, **visoke šume** su u državnom sektoru zastupljene sa 48,5%, a u privatnom svega 20,6%.

Međutim, pored prethodno iznetih karakteristika, postoje i druge koje su vrlo bitne za njihovo gazdovanje. U tabeli **T-4.13**, prikazane su strukturne karakteristike privatnih šuma u Srbiji, koje, uz veliki broj vlasnika, odlikuje i velika fragmentisanost poseda, odnosno veliko učešće parcela male površine u ukupnom šumskom posedu.

Ipak, velika ukupna površina pod privatnim šumama, značajne vrednosti drvene zapremine i godišnjeg zapremskog prirasta, koje su na nivou onih u državnim šumama, ističu značaj privatnih šuma, kao veoma vrednog prirodnog resursa Srbije.

T – 4.12. POVRŠINE PRIVATNIH ŠUMA U OKVIRU ŠUMSKIH PODRUČJA U SRBIJI (2009)

№	PRIVATNE ŠUME			Sedište Šumskog gazdinstva
	Naziv Šumskog područja	Površina	Učešće u ΣP	
		ha	%	
I.	DŠO Jugoistočna Srbija	284.543	28,8	
1.	Južnomoravsko	73.132	25,7	Vranje
2.	Jablaničko	73.382	25,8	Leskovac
3.	Nišavsko	43.334	15,2	Pirot
4.	Moravsko	53.633	18,8	Niš
5.	Topličko	41.062	14,5	Kuršumlija
II.	DŠO Istočna Srbija	243.020	24,6	
6.	Timočko	132.433	54,5	Boljevac
7.	Severnokučajsko	71.313	29,3	Kučevo
8.	Južnokučajsko	39.274	16,2	Despotovac
III.	DŠO Centralna Srbija	175.128	17,8	
9.	Rasinsko	39.707	22,7	Kruševac
10.	Donjeibarsko	30.252	17,3	Kraljevo
11.	Gornjeibarsko	45.237	25,8	Raška
12.	Šumadijsko	59.932	34,2	Kragujevac
IV.	DŠO Zapadna Srbija	267.933	27,2	
13.	Golijsko	54.951	20,5	Ivanjica
14.	Tarsko-zlatiborsko	60.286	22,5	Užice
15.	Limsko	43.390	16,2	Prijepolje
16.	Podrinjsko-kolubarsko	109.306	40,8	Loznica
V.	DŠO Beograd	15.636	1,6	
17.	Posavsko-podunavsko	15.636	100,0	Beograd
Σ SRBIJA (šumska područja)		986.260	100,0	

IZVOR: www.srbijasume.rs

U tabeli T-4.14. data je struktura privatnih šumskih poseda, prema veličini poseda i broju vlasnika. Može se uočiti da, više od 72% vlasnika šuma poseduje šumske posede manje od 1 ha, 26% su vlasnici poseda veličine od 1 do 10 ha, a samo 2% svih vlasnika ima šumski posed veći od 10 ha.

T – 4.13. STRUKTURNE KARAKTERISTIKE PRIVATNIH ŠUMA U SRBIJI

Površina privatnih šuma (ha)	1.058.400
Procenjeni broj vlasnika	900.000
Veličina šumskog poseda po vlasniku (ha)	1,27
Broj parcela	3.900.000
Prosečna veličina šumske parcele (ha)	0,30

IZVOR: Banković et al. (2009)

Velika usitnjenost privatnog šumskog poseda i veliki broj vlasnika predstavljaju značajan problem i za ostvarivanje održivog gazdovanja svim šumama u Srbiji.

T – 4.14. STRUKTURA PRIVATNIH ŠUMSKIH POSEDA PREMA BROJU VLASNIKA⁴¹

0,01-1 ha	1-10 ha	10-20 ha	20-30 ha	preko 30 ha	Ukupno
638.322	233.846	8.372	1.516	426	882.482

IZVOR: Glück et al (2009:122)⁴²

⁴¹ Ovaj podatak se odnosi na teritoriju uže Srbije, bez Vojvodine i Kosova.

4.3. STRATEŠKI I ZAKONODAVNI OKVIRI ORGANIZACIJE ŠUMARSTVA

Za razliku od većine zemalja u tranziciji, Srbija se u poslednjoj deceniji XX veka nalazila pod direktnim uticajem političkih dešavanja (raspad SFRJ i sukobi na prostoru bivših republika), a od 1992. godine i pod ekonomskim sankcijama Ujedinjenih Nacija.

U tom periodu bila je isključena iz većine međunarodnih procesa i institucija, tako da se tek od 5. Oktobra 2000. godine i demokratskih promena koje su usledile, nalazi u fazi ponovnog uspostavljanja međunarodne saradnje i novih institucionalnih i zakonodavnih okvira, kako na nivou države, tako i u oblasti šumarstva.

Sektor šumarstva u Srbiji je u prethodnom periodu bio ograničen brojnim sistemskim i institucionalnim nedostacima, kao što je nedostatak odgovarajuće šumarske politike od strane organa nadležnih za sektor šumarstva, zastarelost zakona o šumama, nedostatak realnih razvojnih programa, kao i savremene organizacije i načina upravljanja institucijama u šumarstvu.

Strateški ciljevi i pravci razvoja šumarstva kao delatnosti, proisticali su iz globalne strategije definisane na osnovu *Prostornog plana Republike Srbije* do 2010 godine i *Projekcije razvoja šumarstva do 2050 godine*, koje su donete 1996. godine⁴³. Većina projektovanih ciljeva u ovim strateškim planovima, nije realizovana u predviđenim okvirima. Takođe, uočljivo je da su ciljevi šumarstva u Srbiji definisani Prostornim planom, prvenstveno bili usmereni ka proizvodno-privrednoj funkciji, što nije u skladu sa savremenim gledištima šumarske nauke i potrebama šumarske struke.

Ostali ciljevi šumarke politike (ekološki, socijalni) su u poslednjih 15-20 godina, a u skladu sa globalnim pravcima razvoja šumarstva i donetim rezolucijama, izjednačeni po važnosti sa ekonomskim, što je u većini zemalja jasno definisano usklađivanjem zakonske regulative i donošenjem nacionalnih politika, razvojnih strategija i programa, kao strateških dokumenta za razvoj šumarstva u jednoj državi.

S obzirom da Srbija, do 2006. godine, nije imala sveobuhvatnu i moderno definisanu razvojnu strategiju, već se ista definisala kroz zakonsku regulativu i pojedine strateške dokumente, kao rezultat saradnje Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije, odnosno Uprave za šume i FAO Organizacije Ujedinjenih Nacija, a kroz Projekat „Razvoj institucija i izgradnja kapaciteta za nacionalni šumarski program Srbije“ (FAO TCP/YUG/2902)⁴⁴ definisan je, i, u toku 2006. godine, usvojen dokument *Strategija razvoja šumarstva Srbije*.

4.3.1. Strateški okviri organizacije šumarstva

Strategija razvoja šumarstva Republike Srbije (PRILOG 4.2), doneta 2006. god., predstavlja osnovni politički i strateški razvojni dokument sektora šumarstva Srbije, kojim se na osnovu vodećih principa sektora utvrđuju razvojni ciljevi, mere i načini podrške za njihovo sprovođenje.

Strategija definiše ulogu države u razvoju šumarskog sektora, ulogu sektora u razvoju, očuvanju i unapređenju životne sredine i prirode. Strategija definiše status državnih i privatnih šuma, kao i brigu o njima, a takođe utvrđuje i status i brigu o divljači.

Ovim dokumentom se definišu i pravci razvoja informisanja, kao i obrazovanja javnosti, međunarodne i regionalne saradnje, istraživanja, obrazovanja i usavršavanja, kao i odnosi sektora sa drvnom industrijom i tržištem proizvoda.

⁴² Podatak je baziran na rezultatima projekta „Organizovanje vlasnika šuma u zemljama Zapadnog Balkana sa posebnim osvrtom na Srbiju“ iz 2008. godine. Ovaj podatak dobijen je procenom broja vlasnika privatnih šuma na teritorijama za koje su nadležna Šumska gazdinstva u okviru JP Srbijašume. Do podatka se došlo na osnovu procene samostalnih referenata u službi za privatne šume.

⁴³ Kao najvažniji ciljevi izdvojeni su: povećanje šumovitosti sa 27,6% na 31,7%, do 2010 godine, odnosno 41,4%, do 2050 godine. Takođe, projektovano je i odgovarajuće povećanje godišnjeg prirasta i povećanje godišnjeg etata, uz promenu strukture šuma, odnosno povećanje učešća visokih šuma.

⁴⁴ U okviru dvogodišnjeg rada na projektu (www.forestserbia-fao.sr.gov.yu), u kome je akcenat dat na izradi Strategije, revidiranju i izradi nacrtu novog Zakona o šumama, predlozima za izmenu i optimizovanje organizacione strukture sektora šumarstva, kao i izgradnju kapaciteta Uprave za šume, kao nosioca reformi u sektoru šumarstva, obavljeno je više od 30 radionica, intervjuisano je više od 400 ljudi (iz različitih interesnih grupa), kao i sprovedena anketa sa više od 300 ispitanika o problemima i potrebama reformi unutar sektora.

Strategijom razvoja šumarstva Srbije su postavljeni jasni okviri i **zahtevi za reformom institucija** i redefinisanjem odnosa, uloga i odgovornosti u okviru celokupnog šumarskog sektora.

Sa aspekta **upravljanja i gazdovanja šumama**, za postizanje osnovnog cilja „očuvanje i unapređivanje stanja šuma i razvoja šumarstva kao privredne grane“, u strategiji su definisana sledeća opredeljenja Vlade Srbije (2006):

- definisanje optimalnog **oblika upravljanja šumama**, bez obzira na vlasništvo, kao i posebnih **mera ekonomske politike**;
- obezbeđivanje **regulatornih, institucionalnih i ekonomskih okvira** za sprovođenje održivog gazdovanja šumama;
- pronalaženje optimalnog **nivoa decentralizacije** upravljanja i gazdovanja šumama,
- **harmonizovanje** budućeg zakonodavnog i **institucionalnog okvira** sa zahtevima Evropske Unije;
- obezbeđivanje organizacionog i kadrovskog **jačanja institucija** za sprovođenje Strategije;

U strategiji se navode i ostale mere koje su značajne za unapređenje **organizacije šumarstva**:

- obezbeđivanje trajnih **finansijskih mehanizama** i prilagođavanje **poreske politike** za potrebe unapređenja stanja šuma, aktiviranje svih potencijala šuma i razvoja sektora šumarstva;
- obezbeđivanje aktivnog učešća u **međunarodnim** vladinim i nevladinim **organizacijama i programima**, a posebno u pripremi i implementaciji globalnih i rezolucija evropskih procesa;
- podrška različitim **oblicima vlasništva** nad šumom, uz obezbeđivanje jednake pravne zaštite;
- obezbeđivanje postepenog uvođenja **sistema kvaliteta** u sektor šumarstva;
- unapređenje **komunikacije, koordinacije i saradnje** sa ostalim šumarstvu srodnim sektorima.

U odnosu na postojeće stanje institucija šumarskog sektora i njihove organizovanosti, navedene mere predstavljaju suštinski pomak u smislu njegovog unapređenja, pa ih je, kao takve, potrebno definisati i operacionalizovati i u okviru novih zakonskih rešenja.

Prema Strategiji, osnovni planski dokument je **Nacionalni šumarski program**, koji pruža akcioni okvir za razvoj sektora i akcioni plan sa jasno definisanim ciljevima i rokovima, kao i nosioce obaveze njihovog izvršenja u procesu realizacije Strategije.

Vlada će ocenjivati uticaj institucionalnih reformi i strategije razvoja kao dela Nacionalnog šumarskog programa, a sam **razvoj sektora** će se meriti korišćenjem sledećih **indikatora**:

- održavanjem vitalnih ekoloških usluga šuma i očuvanjem biodiverziteta,
- održivim korišćenje resursa, ekonomskim rastom u oblasti poslova vezanih za šume i šumarstvo,
- povećanjem standarda ruralnog i urbanog stanovništva koje zavisi od šuma, primenom preuzetih međunarodnih obaveza,
- organizovanim i razvijenim privatnim šumarstvom (što podrazumeva osnovana udruženja vlasnika privatnih šuma sposobna za aktivno učešće u donošenju odluka o razvoju sektora), i
- modernizacijom sektora državnih šuma.

4.3.2. Zakonodavni okviri organizacije šumarstva

U organizaciji šumarstva u Srbiji je postojao čvrst i centralizovan institucionalni okvir, uspostavljen *Zakon o šumama* iz 1991. godine⁴⁵, koji se zasniva na starim konceptima šumarstva i napravljen je za prošlo vreme i prevaziđene političke, socijalne i ekonomske uslove.

⁴⁵ Sa amandmanima objavljenim u “*Službenom glasniku RS*”, br. 46/91, 83/92, 54/93, 67/93, 48/94, 54/96.

Pored toga, sa usvajanjem tzv. “*Omnibus zakona*”⁴⁶ u republičkoj Skupštini, stvorene su i pretpostavke za osnivanje Javnog preduzeća za gazdovanje šumama “*Vojvodinašume*” na teritoriji Vojvodine, što je u suprotnosti sa postojećim Zakonom o šumama, u kome se za gazdovanje držanim šumama obuhvaćenim šumskim područjima predviđa postojanje samo jednog javnog preduzeća na području Republike, a to je JP “*Srbijašume*”.

Problem predstavlja i to što odredbe Zakona o šumama nisu u potpunosti međusobno usklađene sa drugim zakonima koji se odnose na šume i šumarstvo⁴⁷, kao i odredbama *Ustava Republike Srbije* iz 2006. godine.

Pored navedenih nedostataka može se uočiti i da su odredbe Zakona o šumama većinom usmerene na državne šume i na odnose između države i korisnika državnih šuma, a ne razmatraju se i potrebe privatnih šumovlasnika, kao i da se uglavnom bavi proizvodnjom drveta za komercijalno šumarstvo, a ne sagledava na adekvatan način pitanja razvoja zaštite prirode, turizma, rekreacije, itd.

Potreba za novim Zakonom o šumama u Srbiji je već duže vremena uslovljena i stavom nadležnih organa, jer postojeći zakon s početka 90-ih godina, ne pruža adekvatne mogućnosti za uvođenje odredbi potrebnih za savremenu reformu šumarskog sektora.

Prisutne političke i društveno-ekonomske promene u Republici Srbiji zahtevaju ubrzanu izgradnju novog ustavno-pravnog sistema koji odgovara izvršenim, ali i promenama koje tek predstoje. U Strategiji se navodi: “*Novim Zakonom o šumama obezbediće se zakonski okvir za implementaciju Strategije. Ovim će se zameniti postojeći Zakon o šumama iz 1991. godine. Vlada će, takođe, preduzeti aktivnosti na usaglašavanju Zakona*⁴⁸ *i ostalih propisa, koji na posredan ili neposredan način utiču na sektor šumarstva*” (2006).

U proceduri usvajanje je **Nacrt Zakona o šumama**⁴⁹ (PRILOG 4.3), koji će doneti značajne promene u pogledu održivog razvoja šuma i šumarstva kao privredne grane i operacionalizacije ciljeva postavljenih Strategijom razvoja šumarstva.

Donošenjem Nacrta zakona stvaraju se i preduslovi za:

- uspostavljanje mehanizama za učešće interesnih grupa u razvoju šumarstva; postavljanje okvira za koordinaciju i planiranje u sektoru;
- definisanje uloge i odgovornosti institucija i interesnih grupa u sektoru šumarstva i uspostavljanje jasnih relacija između države i preduzeća za gazdovanje državnim šumama;
- uspostavljanje realnog i funkcionalnog sistema finansiranja u šumarstvu; definisanje optimalnog modela organizovanja „javne šumarske službe” za obavljanje poslova u privatnim šumama;
- podizanje nivoa stručnosti i lične odgovornosti u obavljanju poslova gazdovanja šumama.

Predloženi Nacrt zakona podeljen je u 13 poglavlja i to: osnovne odredbe, očuvanje šuma, planiranje, gazdovanje šumama, popis šuma i informacioni sistem u šumarstvu, organizacija gazdovanja šumama, finansiranje, vrednost šuma, obavljanje poslova u šumarstvu, imovinsko-pravni poslovi, nadzor i prelazne i završne odredbe.

Nacrtom zakona u odnosu na sadašnja rešenja zadržana su dva svojinska oblika - **privatni** (koji uključuje i zadružni) i **državni**.

⁴⁶ *Zakon o utvrđivanju određenih nadležnosti Autonomne pokrajine*, Službeni glasnik RS, br. 6/02.

⁴⁷ Lista zakona koji se u Srbiji odnose na šumarstvo je sledeća: *Zakon o zaštiti životne sredine* (“*Službeni glasnik RS*”, br. 66/91, 83/92, 53/93, 67/93, 48/94, 53/95); *Zakon o zaštiti prirodnih retkosti* (“*Službeni glasnik RS*”, br. 50/63, 93/93); *Zakon o semenu i sadnom materijalu* (“*Službeni glasnik RS*”, br. 54/93, 67/93, 48/94); *Zakon o nacionalnim parkovima* (“*Službeni glasnik RS*”, br. 39/93, 44/93, 53/93, 67/93, 48/94); *Zakon o lovstvu* (“*Službeni glasnik RS*”, br. 39/93, 44/93, 60/93).

⁴⁸ *Zakon o zaštiti životne sredine*, Službeni glasnik Republike Srbije br. 66/04; *Zakon o lovstvu*, Službeni glasnik Republike Srbije br. 39/93; 44/93; 60/93; *Zakon o vodama*, Službeni glasnik Republike Srbije br. 46/91, 53/93, 67/93, 48/94, 54/96; *Zakon o poljoprivrednom zemljištu*, Službeni glasnik Republike Srbije br. 49/92; 53/93; *Zakon o nasleđivanju*, Službeni glasnik Republike Srbije br. 46/95; *Zakon o javnim preduzećima i obavljanju delatnosti od opšteg interesa*, Službeni glasnik Republike Srbije br. 25/00, 25/02, 107/05 i 108/05, *Zakon o lokalnoj samoupravi*, Službeni glasnik Republike Srbije br. 9/02.

⁴⁹ Nacrt Zakona o šumama iz 2010. (www.minpolj.gov.rs/download/4427009.0013.176.pdf)

Privatni oblik svojine poznaje kao nosioce fizička, odnosno pravna lica, a titular državnog oblika svojine nad šumom bi trebao da bude Vlada, ili organ koga ovlasti Vlada. Ponuđenim rešenjima se težilo da se većina pitanja i problemi uredi istovetno za šume oba svojinska oblika.

Prema odredbama člana 69. Nacrta zakona, **upravljanje šumama**, kao prirodnim bogatstvom, je u nadležnosti Republike Srbije. Upravljanje šumama Republika Srbija ostvaruje preko Ministarstva, organa AP, pravnih lica za gazdovanje šumama u državnoj svojini i pravnih lica za gazdovanje šumama sopstvenika.

U pogledu **gazdovanja šumama**, odredbom člana 70. propisano je da šumama u **državnoj** svojini obuhvaćenim šumskim područjem, odnosno područjem nacionalnog parka gazduje javno preduzeće, odnosno privredno društvo čiji je osnivač Republika Srbija, odnosno autonomna pokrajina, a koje ispunjava uslove utvrđene u ovom zakonu i drugim posebnim propisima.

Gazdovanje **šumama sopstvenika** uređeno je odredbama čl. 71. i 72. Nacrta zakona. Poslove stručne i savetodavne podrške sopstvenicima šuma za koje se donosi program vrši pravno lice iz člana 70. stav 1. Nacrta zakona, a može da ih vrši i udruženje sopstvenika šuma, kao poverene poslove, ako ima zaposleno stručno lice.

Ako Ministarstvo, odnosno organ AP nadležan za poslove šumarstva ne obezbedi izvršenje napred navedenih poslova u roku i način utvrđen u ovom zakonu, vršenje istih će obezbediti zaključivanjem ugovora sa drugim pravnim licima ili preduzetnicima koji ispunjavaju uslove iz ovog zakona. Poslove stručne i savetodavne podrške u šumama sopstvenika za koje se donosi osnova vrši sopstvenik šuma.

Nacrtom zakona stimuliše se pojava **novih privrednih subjekata** u delu koji se odnosi na gazdovanje šumama sopstvenika. Stimulisanje pojave novih privrednih subjekata proizilazi iz rešenja koja omogućavaju:

1. obavljanje stručno-tehničkih poslova u šumama sopstvenika, a koja omogućavaju pojavu preduzetnika i pravnih lica koja zadovoljavaju uslove stručnosti u obavljanju poslova gazdovanja (posedovanje licence);
2. „udruženo gazdovanje” šumama sopstvenika formiranjem udruženja i zadruga sopstvenika šuma i omogućavanjem sticanja statusa pravnog lica, a samim tim i mogućnosti za ostvarivanje prihoda;
3. pojavu sopstvenika šuma, kao pravnih lica, koji gazduju šumama u skladu sa osnovom za gazdovanje šumama (iznad 100 ha), što se, pre svega, odnosi na crkve i verske zajednice i veće zemljoposjednike koji do sada nisu bili u mogućnosti da gazduju svojim šumama i time ostvaruju značajnije prihode.

Radi ostvarivanja, unapređenja i zaštite svojih i javnog interesa u šumama, sopstvenici šuma mogu osnivati **udruženja**, u skladu sa posebnim propisom kojim se uređuje udruženje građana. Udruženje je dužno da sprovodi mere gazdovanja šumama utvrđene programom (član 73).

Odredbom člana 74. Nacrta zakona ustanovljen je **Registar sopstvenika šuma** i udruženja sopstvenika šuma, koji vodi Ministarstvo.

Dozvolu za obavljanje stručnih poslova u gazdovanju šumama (licencu) može da stekne diplomirani inženjer šumarstva, smeru šumarstva i položenim stručnim ispitom. Pravo i obavezu polaganja stručnog ispita ima lice koje ima položen pripravnčki ispit.

Licencu izdaje i oduzima **Komora inženjera šumarstva** Srbije, koja se osniva posebnim propisom (član 91).

Odredbom člana 92. propisani su uslovi za **izvođenje radova** na zaštiti, gajenju i korišćenju šuma, tako da se navedenim poslovima može da bavi pravno lice, odnosno preduzetnik registrovan za obavljanje tih delatnosti u Registru privrednih subjekata i ako ispunjava uslove u pogledu opreme i stručnog kadra.

Radi razmatranja stručnih pitanja, davanja stručnih mišljenja i učešća u realizaciji projektnih zadataka u oblasti unapređivanja šuma i šumarstva, ministar, u skladu sa propisima sa kojima se uređuje državna uprava, rešenjem osniva posebnu radnu grupu - **Savet za šume**, čiji poslovi su definisani u članu 75. Nacrta zakona.

4.4. ORGANIZACIJA ŠUMARSTVA JAVNOG SEKTORA

Osnovne organizacione funkcije države u šumarstvu su:

1. **regulatorna funkcija**, uključuje formulaciju šumarske politike i obezbeđivanje normativnih okvira, odnosno legislative neophodne za njenu implementaciju;
2. **nadzorna (inspekcijska) funkcija**, uključuje stvaranje institucionalnog sistema inspekcijskog nadzora, koji obezbeđuje primenu i sprovođenje zakona u skladu sa tipom vlasništva;
3. funkcija **podrške privatnim šumovlasnicima**, uključuje aktivnosti koje se sprovode preko državnih institucija za obezbeđenje održivog gazdovanja šumama na svim posedi.

4.4.1. Javna uprava u šumarstvu

Poslovi javne uprave u oblasti šumarstva organizovani su u Srbiji na dva nivoa:

- republičkom i
- pokrajinskom nivou.

Na **republičkom nivou** nadležnosti u pogledu šumarstva se nalaze u okviru Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (u kraćem periodu, od 2002. do početka 2004. godine nadležnosti u pogledu šumarstva i životne sredine bile su objedinjene u okviru Ministarstva za zaštitu prirodnih bogatstava i životne sredine).

Na **pokrajinskom nivou** one su svrstane u okviru Pokrajinskog Sekretarijata za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo. Promene u oblastima šumarstva i lovstva i u oblasti zaštite i unapređenja životne sredine, kao i preuzimanje pojedinih nadležnosti, od strane AP Vojvodine i njihovo prenošenje sa republičkih na nivo pokrajinskih organa izvršene su na osnovu *Zakona o utvrđivanju određenih nadležnosti Autonomne pokrajine*⁵⁰ ("Omnibus zakona") iz 2002. godine.

U oblasti šumarstva za sada ne postoje organizovane institucije na **lokalnom nivou** (gradova ili opština). Razlog za to je, pre svega, jer je po važećem Zakonu o šumama iz 1991. godine, sprovedena centralizacija organa državne uprave u šumarstvu, kojom su ukinute sve opštinske službe a nadležnosti u oblasti šumarstva su prenete na više nivoe uprave ili su neke ingerencije opštinskih organa preuzete od strane stručnog osoblja novoformiranog javnog preduzeća za gazdovanje državnim šumama.

4.4.1.1. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede

Ukoliko bi se uporedila organizacija državnog organa uprave nadležnog za poslove u oblasti šumarstva i lovstva u Srbiji, koji su funkcionisali u periodu od 2000. godine, može se uočiti da je došlo do značajnih promena u strukturi ministarstava, kao i samih organizacionih jedinica nadležnih za šume. U nekadašnjem Sektoru šumarstva i lovstva, pri Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (koje je postojalo do 2002. godine), bila su obrazovana dva odeljenja: Odeljenje za poslove nadzora i Odeljenje za upravne i studijsko-analičke poslove, a Sektorom za šumarstvo i lovstvo rukovodio je pomoćnik ministra za šumarstvo i lovstvo.

Prema *Zakonu o ministarstvima* iz 2002. godine, poslovi državne uprave u vezi sa šumarstvom i lovstvom, prebačeni su iz delokruga Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede u nadležnost novoformirane državne **Uprave za šume** u okviru Ministarstva za zaštitu prirodnih bogatstava i životne sredine. U organizacionom pogledu, sa formiranjem samostalnog organa uprave, sektor šumarstva je dobio mnogo značajniju ulogu i poziciju u okviru državne administracije, koja omogućava unapređenje kvaliteta rada i kapaciteta same Uprave.

Uprava, kao nezavistan organ u sastavu resornog ministarstva, samostalno obavlja poverene poslove, postaje jasno identifikovano najviše nacionalno telo za oblast šumarstva i takođe, samostalno raspolaže sa svojim budžetom, što je novina u odnosu na prethodno stanje. Takođe, mesto rukovodioca organa je unapređeno i umesto dotadašnjeg pomoćnika ministra, što je bio 3. nivo odlučivanja, počevši od mesta ministra, dolazi se do pozicije direktora državnog organa što je skoro u rangu zamenika ministra, a iznad mesta pomoćnika i sa mnogo većim autoritetom i moći odlučivanja.

⁵⁰ "Službeni glasnik Republike Srbije" br. 6/2002.

Donošenjem *Zakona o ministarstvima*, 2004. godine, ukinuto je Ministarstvo za zaštitu prirodnih bogatstava i životne sredine i ponovo formirano **Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede**, sa Upravom za šume kao organom nadležnim za šume i šumarstvo Srbije.

U skladu sa *Zakonom o ministarstvima*⁵¹ iz 2008. godine, unutrašnja organizacija **Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede** (www.minpolj.gov.rs) se sastoji iz:

- **sektora**: za analitiku i agrarnu politiku; za ruralni razvoj; za agrarnu operativu i finansijsko upravljanje i za pravne, opšte i normativne poslove, i
- **organa uprave** u sastavu Ministarstva: Uprava za zaštitu bilja, Uprava za šume, Uprava za veterinu, Republička direkcija za vode i Generalni inspektorat.

Organizaciona šema Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, prema sistematizaciji iz 2008. godine, data je u **PRILOGU 4.4**, a detaljnije informacije o organizacionoj strukturi i zadacima pojedinih sektora i uprava u okviru Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede u **PRILOGU 4.5**.

4.4.1.1.1. Uprava za šume

Uprava za šume je organ državne (javne) uprave, koji je odgovoran za formulisanje i implementaciju državne šumarske politike i odgovarajuće zakonodavne regulative na nacionalnom nivou. Pored toga, uloga savremene državne uprave šuma ogleda se i u obavljanju nadzornih funkcija, odnosno sprovođenju zakona i propisa u oblasti šumarstva, kao i u unapređenju privatnih šuma. Osim navedenih funkcija, uprava može biti nadležna i za gazdovanje državnim šumama, kroz svoje organe kojima poverava izvođenje ovih poslova. Državna uprava šuma može obavljati sve navedene funkcije samostalno, ili uz pomoć različitih organa (službi ili preduzeća).

Uprava za šume, kao organ uprave u sastavu Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, formirana je sa ciljem obavljanja poslova koji se odnose na:

- politiku šumarstva i očuvanje šuma;
- unapređenje i korišćenje šuma i divljači;
- sprovođenje mera zaštite šuma i divljači;
- kontrolu semena i sadnog materijala u šumarstvu i druge upravne poslove u vezi sa šumarstvom i lovstvom, utvrđene zakonom.

Pored navedenih poslova, Uprava za šume predstavlja sektor šumarstva Srbije u međunarodnim organizacijama, procesima i koordinira međunarodnu saradnju unutar sektora.

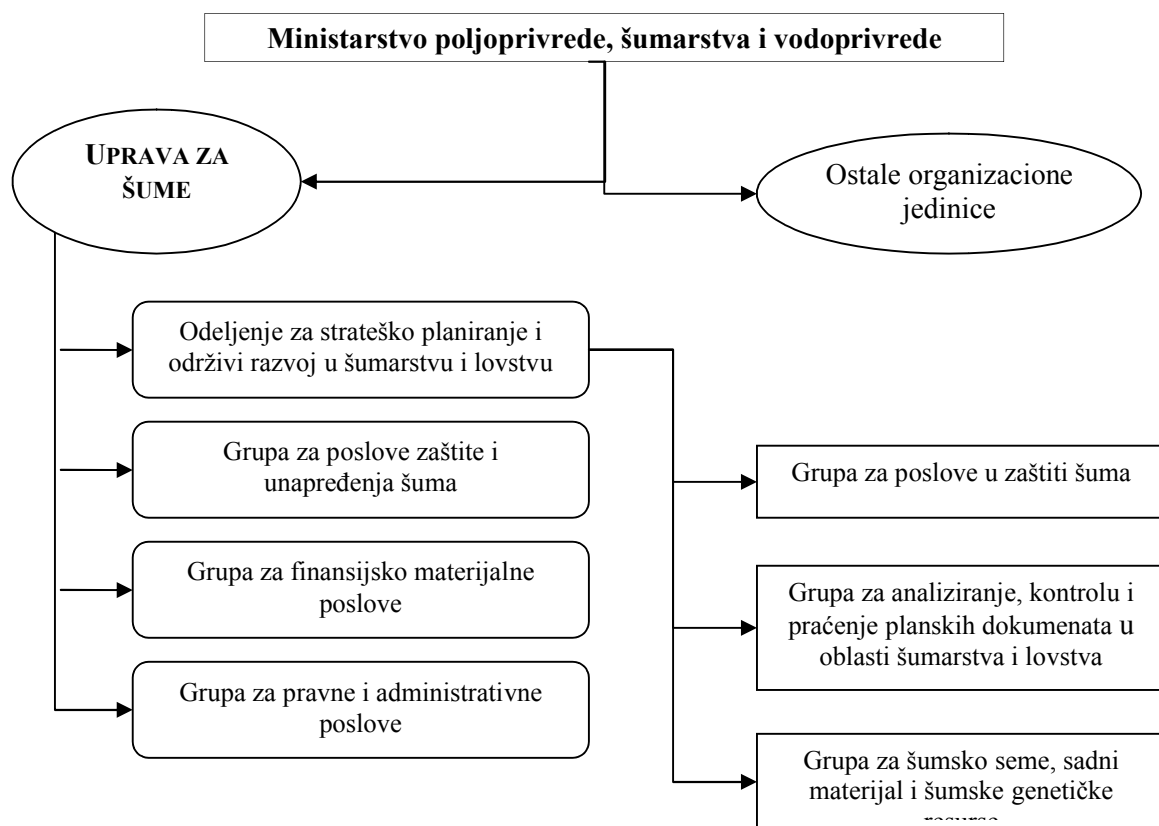
Uprava za šume je, nakon reorganizacije 2008. godine, podeljena na (**S-4.1**):

- 1) Odeljenje za strateško planiranje i održivi razvoj u šumarstvu i lovstvu
 - a) Grupa za poslove u zaštiti šuma
 - b) Grupa za analiziranje, kontrolu i praćenje planskih dokumenata u oblasti šumarstva i lovstva
 - c) Grupa za šumsko seme, sadni materijal i šumske genetske resurse
- 2) Grupa za finansijsko materijalne poslove
- 3) Grupa za pravne i administrativne poslove
- 4) Grupa za poslove zaštite i unapređenja šuma

U odnosu na sistematizaciju iz prethodnog perioda (2004-2008. godine), kada su postojala 3 odeljenja, 1 odsek i 4 grupe, najvažnije promene se odnose na to da su:

- u okviru Odeljenja za strateško planiranje i održivi razvoj u šumarstvu i lovstvu, ukinute su Grupa za poslove u oblasti lovstva i Grupa za šumarsku politiku i međunarodnu saradnju;
- status grupe dobili su Odeljenje za pravne, finansijske i administrativne poslove i Odsek za poslove zaštite i unapređivanja šuma;
- Odeljenja šumarske i lovne inspekcije je izdvojeno iz Uprave za šume, i nalazi se u sastavu Generalnog inspektorata na nivou Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede.

⁵¹ Službeni glasnik Republike Srbije, br. 65/08.

S-4.1. ORGANIZACIONA ŠEMA UPRAVE ZA ŠUME U OKVIRU MINISTARSTVA POLJOPRIVREDE, ŠUMARSTVA I VODOPRIVREDE (2009)

U okviru **Strategije razvoja šumarstva** se, u pogledu uloge države u razvoju sektora šumarstva, ističe da je zadatak Vlade „*kadrovsko i materijalno dograđivanje Uprave za šume, kao organa državne uprave koji će biti u stanju da uz pomoć savremenog šumarskog zakonodavstva bude nosilac i realizator šumarske strategije, za sve šume u zemlji, kako na centralnom tako i na decentralizovanim nivoima*“ (2006).

U svakom slučaju, motivisanost za promene se ne može postići samo na osnovu ciljeva strategije, već mora biti utemeljena i na jasnim reformskim opredeljenjima Vlade i novog Zakona o šumama. Sa donošenjem novog Zakona o šumama, koji bi bio u skladu sa strategijom, uz unapređenje postojećih organizacionih i stručnih kapaciteta i formiranje neophodnih institucija, mogao bi se ispuniti veći deo predviđenih ciljeva **reformе institucija šumarskog sektora**, koja prema Strategiji razvoja šumarstva treba biti zasnovana na:

- **redefinisaniu uloga** i odgovornosti u šumarskom sektoru na centralnom, regionalnim i lokalnim nivoima, kao i **redefinisaniu odnosa** između institucija u sektoru šumarstva;
- znatno povećanoj ulozi **privatnog sektora** u obezbeđenju dobara i usluga od šume;
- razvoju i jačavanju **nevladinog sektora**, institucija i organizacija na lokalnom nivou;
- definisanju uloge šumarskog sektora u ukupnom **ruralnom razvoju**;
- **transparentnosti** sektora šumarstva.

Da bi se ovi krupni zahtevi mogli i realizovati potrebno je da se, najpre, sagledaju postojeći institucionalni uslovi i okviri, za šta je korišćena metoda **SWOT analize**. Ovom metodom se može doći do pojedinih odgovora, koji mogu ukazati na postojanje/ ili nepostojanje uslova za promene, uz fokusiranje na specifične oblasti koje bi mogle biti najvažnije za uspešnost procesa.

U tom smislu SWOT analizom su obuhvaćene prednosti i mane, šanse i rizici u okviru Uprave za šume/ MPŠV, kao najznačajnijeg organa javne uprave u sektoru šumarstva (**R-4.1**).

Tokom analize korišćena je obrada primarnih (intervjui) i sekundarnih izvora podataka (izveštaji, analize i studije).

R - 4.1. SWOT ANALIZA UPRAVE ZA ŠUME**PREDNOSTI:**

- postojanje savremene Strategije razvoja;
- postojanje Uprave za šume, kao nezavisnog organa u sastavu nadležnog ministratsva, koji samostalno obavlja poverene poslove i samostalno raspolaže svojim budžetom;
- postojanje vrlo razvijenih stručnih i tehničkih kapaciteta u pojedinim segmentima Uprave;
- razvijanje međunarodnih aktivnosti i otvorenost za saradnju u okviru različiih međunarodnih organizacija;
- kontinuitet međunarodne podrške kroz različite projekte tehničke saradnje, jačanja kapaciteta šumarskog sektora, razvoja procesa participacije i međusektorske saradnje;
- uspostavljanje redefinisanih odnosa sa javnim preduzećima u segmentu privatnih šuma;
- postojanje duge tradicije organizovane uprave u šumarstvu Srbije (od 1882. godine) i zakonodavne regulative (od 1891. god).

MANE:

- ne postoje decentralizovane strukture (osim inspekcije) na regionalnom i lokalnom nivou;
- nedostatak efikasnosti u obavljanju regulatornih funkcija i jasne koordinacije, evaluacije i transparentnosti u donošenju odluka;
- nije uspostavljen sistem interaktivnih odnosa sa zainteresovanim stranama (distribucije informacija i dobijanja istih sa terena);
- nedostatak službe koja bi se bavila razvojnim i PR poslovima, kao i popularizacijom šumarstva;
- nije dovoljno organizaciono, kadrovski i finansijski razvijena podrška privatnom sektoru;
- jačanje uticaja ministarstva životne sredine i nedostatak ingerencija Uprave za šume nad upravljanjem šumama nacionalnih parkova;
- nedovoljno razumevanje odgovornosti u odnosu na funkciju vlasništva nad državnim šumama;
- nedovoljan broj motivisanog (preokupiranost dnevnim zadacima i obavezama) i stručno osposobljenog osoblja za veći obim poslova;
- nemogućnost proširenja postojećih kapaciteta i prijema novih i potrebnih kadrova.

ŠANSE:

- jačanje kapaciteta pojedinih organizacionih jedinica (kroz povećanje broja kadrova i unapređenje organizacionog nivoa delovanja);
- dalje jačanje i unapređenje stručnih kapaciteta zaposlenih;
- mogućnosti većeg korišćenja sredstava iz ruralnih fondova u procesu priključivanja EU;
- mogućnosti jačanja međusektorske saradnje za razijanje usluga savetovanja i jačanje sektora MSP;
- izražena zainteresovanost Ministarstava poljoprivrede i životne sredine za dalju saradnju i organizaciono povezivanje;
- upravljanje prirodnim resursima i korišćenje ostalih funkcija šuma se uklapa u globalni trend održivog razvoja.

RIZICI:

- dugo usvajanje novih zakonskih okvira u šumarstvu, uskladenih sa Ustavom i Strategijom;
- nedostatak jasne zajedničke vizije o budućem razvoju (uprkos postojanju strategije);
- postojeće institucije i organizacije u oblasti šumarstva su osnovane, ili su reorganizovane, uglavnom, na bazi stare strukture i kadrova;
- nisu redefinisane sve relacije i odnosi između nadležnih administrativnih organa i operativnih izvođača u sektoru šumarstva;
- još uvek postoji značajan uticaj javnih preduzeća u odnosu na poziciju Uprave;
- nedovoljan budžet Uprave za šume;
- uticaj kratkoročnih političkih interesa na reformu institucija i nedovoljno jasan položaj Uprave za šume u postojećoj organizaciji ministarstava;
- neadekvatno razvijen uticaj šumarske struke u državnim i političkim strukturama odlučivanja.

Može se uočiti da, prema rezultatima SWOT analize, dominiraju mane u odnosu na prednosti, ali, isto tako, da postoje realne šanse za uspeh reorganizovanja nadležne šumarske administracije, u odnosu na moguće rizike (Nonić *et al*, 2008).

U postojećem obimu aktivnosti koje obavlja Uprava za šume, uočava se velika potreba za **jačanjem kapaciteta** pojedinih organizacionih jedinica i unapređenjem stručnih kapaciteta zaposlenih. Sa trenutno ograničenim kapacitetom osoblja i nedostatkom mogućnosti za njegovim proširenjem, organ uprave nadležan za šume nije dovoljno sposoban da vodi značajne procese promena i izvršava povećani obim poslova u okviru sektora.

Restruktuiranjem šumarske administracije, sektor šumarstva je dobio mnogo značajniju ulogu i poziciju u okviru državne uprave, koja omogućuje i unapređenje odnosa sa sektorom privatnog šumarstva. Kao organ javne uprave nadležan za šume Uprava za šume je preuzela i obaveze podrške u odnosu na **razvoj šumarstva privatnog sektora**. Ipak, restrukturiranje šumarske administracije i jačanje njenih kapaciteta, nisu izvršeni u pravcu formiranja novih službi za pružanje usluga savetovanja privatnim šumovlasnicima, dok su stručno-tehnički kapaciteti u javnim preduzećima ostali neadekvatni potrebama i zahtevima privatnog sektora.

Da bi se vlasnici privatnih šuma osposobili da sami gazduju svojim šumama na održiv način, u skladu sa propisima i ispunjenjem funkcija šuma, ali i sopstvenim interesima neophodna je pomoć države u organizovanju **aktivnosti savetovanja i obrazovanja** vlasnika.

Takođe, neophodna je sistemska i permanentna propaganda i podrška od strane države u **promovisanju udruživanja vlasnika** privatnih šuma u cilju jačanja njihovih sposobnosti za realizaciju održivog gazdovanja šumama i ostvarivanja sopstvenih interesa. Organizovanje vlasnika privatnih šuma je jedno od ključnih pitanja bržeg unapređenja stanja privatnih šuma, kako sa aspekta samih vlasnika, tako i zbog uspešne realizacije mera podrške od strane državnih institucija.

Cilj modernizacije i unapređenja uspešnosti organa uprave nadležnog za šume je **stvaranje dinamične i uslužno orijentisane administracije**, koja će biti sposobna da **koordinira, prati i ocenjuje** sprovođenje nacionalne šumarske strategije, zakonodavstva i programa.

Kao što je već istaknuto, reforma Uprave za šume je u velikoj meri povezana sa funkcijama koje bi ona ubuduće trebala da obavljalas. Ukoliko bi se **razdvojili upravni od stručnih poslova**, uprava bi obaljala veći deo upravnih poslova, dok bi stručne i razvojne poslove preuzeli zasebni organi Javne šumarske službe.

U skladu sa predlogom za reformu institucija u šumarstvu, nacionalnom strategijom je predviđeno da će **izvršnu, nadzornu i funkciju podrške** ostvarivati organ državne uprave nadležan za šumarstvo, dok će se vlasnička funkcija ostvarivati kroz aktivnosti pravnih i fizičkih lica. U tom slučaju neophodno je unaprediti i pojedine organizacione delove koji bi imali povećan obim poslova u upravi (kao što su podrška privatnom sektoru i međunarodna saradnja).

S tim u vezi je i pitanje **decentralizacije šumarske vlasti**, jer većina evropskih zemalja iznosi zahteve za prenošenjem uticaja sa nacionalnog na lokalne nivoe, uz želju za većom saradnjom na evropskom nivou i u skladu sa evropskim integracijama. Decentralizacija je najviše izražena u zemljama sa tradicionalno federalnom strukturom kao što su Belgija, Nemačka, Švajcarska ili u zemljama gde je regionalizacija naknadno uvedena, kao na primer u Italiji i Španiji. Decentralizacija funkcije šumarske vlasti olakšava adaptaciju na lokalne prilike i integraciju sa ostalim sektorima lokalne ekonomije, dok se sprovođenje centralnih politika i direktiva vrši mnogo teže ili čak nikako. Funkcije šumarske vlasti, koje, ponekad, nastavljaju da se sprovode centralno i posle regionalizacije, uključuju istraživanja, obuku, popis nacionalnih šuma, šumarsku statistiku i međunarodne odnose.

4.4.1.1.2. Generalni inspektorat

Šumarska inspekcija je republički organ uprave, koji vrši inspeksijski nadzor nad izvršavanjem odredbi *Zakona o šumama* i drugih propisa u oblasti šumarstva, nad sprovođenjem mera koje utvrđuju korisnici šuma, kao i nadzor nad izvršavanjem propisa o zaštiti šumskog bilja od biljnih bolesti i štetočina u šumama.

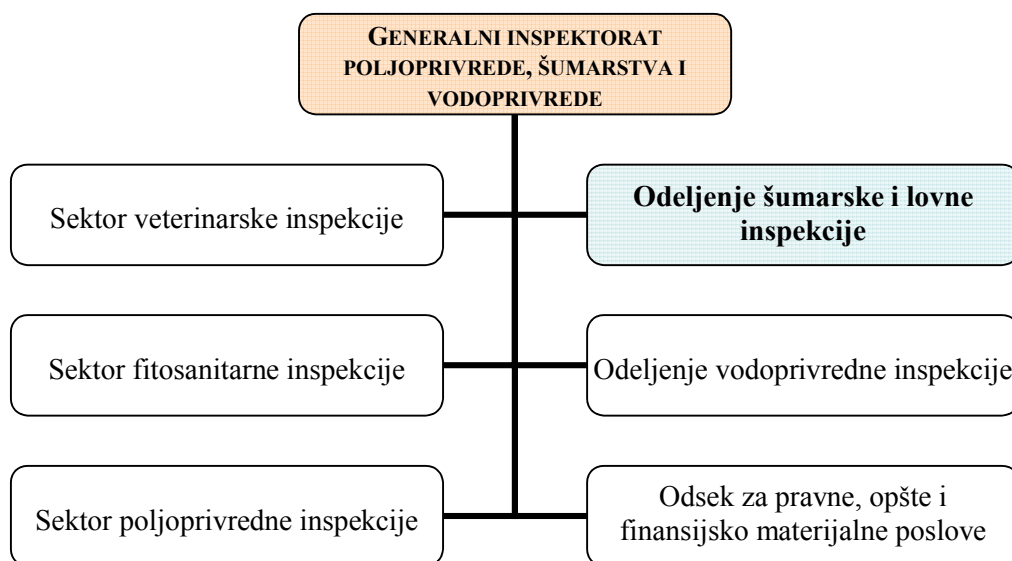
Šumarska inspekcija može biti organizovana kao:

- **Samostalni inspektorat u okviru nadležnog Ministarstva** (predstavlja jači oblik nadzora, pogotovo u privatnim šumama, ukoliko istovremeno ne obavlja i funkciju stručne podrške vlasnicima privatnih šuma);
- **Integrisana u okviru šumarske službe** (ovaj model nadzora je pogodniji kod privatnih šuma, kao kombinacija funkcija podrške i nadzornih funkcija).

Šumarska inspekcija je, kao republički organ uprave, do 2008. godine funkcionisala u okviru Uprave za šume Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede. U takvoj strukturi inspekcija nije bila dovoljno samostalna i nezavisna u obavljanju svojih aktivnosti, jer su u okviru istog organa uprave bile objedinjene regulatorna i nadzorna funkcija. Reorganizacijom Uprave za šume iz 2008. godine, šumarska inspekcija je izdvojena u nezavisni inspektorat na nivou Ministarstva.

Generalni inspektorat poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede je posebna organizaciona jedinica u okviru Ministarstva i obavlja inspeksijske poslove koji se odnose na: inspeksijski nadzor iz oblasti poljoprivrednog zemljišta; fitosanitarni nadzor i inspekciju u unutrašnjem i spoljnom prometu bilja, semena i sadnog materijala, kao i druge inspeksijske poslove u oblasti poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede.

Organizacija Generalnog inspektorata prikazana je na šemi S-4.2.

**S-4.2. ORGANIZACIONA ŠEMA GENERALNOG INSPEKTORATA U OKVIRU
MINISTARSTVA POLJOPRIVREDE, ŠUMARSTVA I VODOPRIVREDE (2009)**

U nadležnosti **Odeljenja šumarske i lovne inspekcije** spadaju, pre svega, nadzor nad sprovođenjem *Zakona o šumama*, *Zakona o šumskom reproduktivnom materijalu*, *Zakona o zaštiti bilja*, kao i odgovarajućih pratećih propisa.

U Odeljenju šumarske i lovne inspekcije obrazovane su sledeće uže organizacione jedinice:

1. Odsek šumarske i lovne inspekcije Beograd
2. Odsek šumarske i lovne inspekcije Novi Sad
3. Odsek šumarske i lovne inspekcije Užice
4. Odsek šumarske i lovne inspekcije Kraljevo
5. Odsek šumarske i lovne inspekcije Niš

U pogledu organizovanja inspeksijske službe, u okviru Strategije Razvoja šumarstva u Srbiji, navodi se da „*nadzor realizuje kroz inspeksijske poslove u cilju ostvarivanja održivog gazdovanja šumama*“ i da je „*funkcionalno organizovanje nadzora zasnovano na administrativnoj podeli Republike, da bi se omogućilo upoređivanje informacija i saradnja u okviru regiona*“ (2006).

Osnovni neposredni problemi u radu republičkih šumarskih inspektora se ogledaju u nepovoljnoj kadrovskoj strukturi (stručno obrazovanje i iskustvo), nepostojanju organizovanog usavršavanja i obuke inspektora, nedovoljnoj samostalnosti i autoritetu, nedorečenoj i zastareloj zakonskoj regulativi, nezadovoljavajućoj saradnji sa policijom, neefikasnosti sudstva i drugo.

Uspešnost inspeksijske službe je veoma mnogo povezana i sa opštom uspešnošću mera unapređenja uprave i ograničavanja korupciju. Jedan model šumarske inspeksijske službe može biti prikladniji nego drugi, ali nijedan model ne može biti efikasan ako se ne poštuju opšta zakonska pravila.

4.4.1.2. Pokrajinski sekretarijat za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo

Nadležni organ autonomne pokrajine Vojvodine u oblasti šumarstva i lovstva je Pokrajinski sekretarijat za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo (www.psp.vojvodina.gov.rs), sa sedištem u Novom Sadu.

U pogledu unutrašnje organizacije Pokrajinski sekretarijat za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo se sastoji iz sledećih organizacionih jedinica:

- 1) Sektor za prirodne i agrarne resurse
 - a) Odsek za šumarstvo i lovstvo, zaštitu i korišćenje i uređenje poljoprivrednog zemljišta
- 2) Sektor za poljoprivrednu proizvodnju, prehrambenu industriju i agroekonomiku
 - a) Odeljenje za poljoprivrednu proizvodnju
 - b) Odeljenje za agroekonomiku i prehrambenu industriju
- 3) Sektor za opšte i pravne poslove i poslove ruralnog razvoja i stručnih službi
 - a) Odsek za opšte i pravne poslove
 - b) Odsek za ruralni razvoj i savetodavne službe

Pokrajinski sekretar organizuje i rukovodi radom Sekretarijata, a pomoćnici sekretara rukovode radom i organizuju poslove u pojedinim sektorima.

4.4.2. Javna šumarska služba

Pod pojmom **Javne šumarske službe** podrazumevaju se sve one državne i privatne organizacije koje, za potrebe nadležnog ministarstva, obavljaju javnu funkciju, odnosno poslove od javnog (opšteg) interesa.

U poslove od javnog interesa spadaju, pre svega:

1. obavljanje stručnih poslova pri planiranju gazdovanja, gajenju, zaštiti i unapređenju svih šuma, zaključno sa doznakom;
2. sprovođenje monitoringa šuma, divljači i ostalih prirodnih vrednosti;
3. formiranje i održavanje informacionog sistema o šumama i šumskim zemljištima;
4. obezbeđivanje šumskog reproduktivnog materijala i očuvanje genofonda šumskih vrsta drveća;
5. vršenje savetodavnih poslova i poslova obrazovanja i obuke u oblasti šuma i šumarstva;
6. obezbeđivanje realizacije direktnih mera podrške vlasnicima i korisnicima šuma, u zaštiti i unapređenju šuma;
7. razvojni rad u oblasti šuma i šumarstva;
8. informisanje o stanju šuma;
9. promocija šuma i šumarstva, kao i određeni drugi poslovi od javnog interesa.

Kao sastavni deo javne šumarske službe, neposrednu zaštitu svih šuma, uključujući i zaštićena prirodna dobra u šumi, od protivpravnog prisvajanja, korišćenja, uništavanja i drugih nezakonitih radnji, vrši **čuvarska služba**.

4.4.2.1. Organizacija JŠS u Srbiji

Poslovi javne šumarske službe u Srbiji su organizovani na različitim nivoima, u okviru sledećih institucija:

1. Uprave za šume, odnosno njenih pokrajinskih/ područnih jedinica;
2. Obrazovnih i istraživačko-razvojnih institucija (Šumarski fakultet i instituti);
3. Javnih preduzeća za gazdovanje državnim šumama;
4. Javnih preduzeća za gazdovanje šumama u nacionalnim parkovima;
5. ostalih/ privatnih organizacija.

Poslovi čuvanja (državnih) šuma se obavljaju u okviru javnih preduzeća za gazdovanje šumama i nacionalnim parkovima.

U okviru **Uprave za šume** poslovi JŠS se, jednim delom, ostvaruju kroz delovanje Grupe za poslove zaštite i unapređenja šuma, odnosno obezbeđivanje funkcije podrške vlasnicima privatnih šuma. Na osnovu člana 29. i 60. *Zakona o šumama* određeno je da se sredstva naknada kao i druga sredstva Budžeta Republike Srbije koriste za finansiranje poslova od opšteg interesa.

Dosadašnje mere **direktne** finansijske podrške, bile su uglavnom usmerene na različite programa povećavanja šumovitosti, kako u privatnim, tako i u državnim šumama. U okviru Programa zaštite i unapređivanja šuma određena budžetska sredstva namenjena su i za finansiranje dela troškova pošumljavanje goleti u privatnim šumama.

Određeni oblik pružanja **indirektnih mera** podrške u Srbiji postoji, ali ne na način i ne u obliku koji je adekvatan i potreban. Prema članu 102. *Zakona o šumama* **stručno-tehničke** poslove u privatnim šumama vrše Javna preduzeća za gazdovanje šumama po rešenju Ministra. Shodno napred iznetom zakonskom osnovu, Ministar donosi Rešenja o finansiranju ovih poslova.

Sredstva za izvršavanje ovih poslova u privatnim šumama obezbeđuju se iz Budžeta Republike Srbije (član 48. *Zakona o šumama*). Pri tom, funkcija Uprave za šume je kreiranje predloga Zakona o budžetu Republike Srbije i raspodela odobrenih sredstava na izvršiocima, tj. javna preduzeća.

Obrazovne i istraživačko-razvojne organizacije vrše u okviru javne službe naučna istraživanja, sprovode proces inventure šuma i procene stanja resursa na nacionalnom nivou.

Poslovi javne šumarske službe se ostvaruju kroz obezbeđenje fundamentalnog i primenjenog naučno-istraživačkog rada u okviru sledećih obrazovnih i naučno-istraživačkih institucija:

- Šumarski fakultet Univerziteta u Beogradu,
- Institut za nizijsko šumarstvo i životnu sredinu u Novom sadu, i
- Institut za šumarstvo, sa sedištem u Beogradu.

U okviru *Programa zaštite i unapređivanja šuma* je u 2004. godini, prvi put, definisana i mera naučno-istraživački rad. Sredstva se krajnjim korisnicima, u ovom slučaju naučno-istraživačkim institucijama dodeljuju kroz Konkurs. Pored naučno-istraživačkog rada, *Programom za zaštitu i unapređenje šuma* u 2005 i 2006. godini, definisana je mera Nacionalna inventura šuma. U cilju promocije održivog gazdovanja šumama u 2006. godini definisana je mera sertifikacija šuma. Sredstva su javnim preduzećima dodeljena na ime sertifikacije dela državnih šuma, dok je ostatak sredstava dodeljeno DITS, za promociju održivog gazdovanja i izradu nacionalnog standarda.

Aktivnosti koje, u cilju očuvanja šumskog fonda, na teritoriji Srbije obavljaju institucije koje se bave naučno-istraživačkim radom u oblasti zaštite šuma, a koje odredi Ministarstvo, su praćenje brojnosti biljnih bolesti i štetočina, identifikacija, prognoza pojave, i vršenje ostalih poslova zaštite šuma. Poslovi izveštajno-dijagnozno-prognozne službe, kao i organizacija posla koji se odnosi na Konvenciju o prekograničnom zagađivanju vazduha na velikim udaljenostima—međunarodnim programom saradnje za ocenu i praćenje uticaja aerozagadenja na šume ICP-Forests, tj. praćenje zdravstvenog stanja šuma u sistemskoj mreži na bioindikacijskim tačkama je, takođe, ugovorom dodeljeno Institutu za šumarstvo.

U skladu sa postojećim *Zakonom o šumama* iz 1991. godine, poslovi zaštite i unapređenja šuma su poslovi od opšteg interesa i oni su povereni javnim preduzećima.

Stručni poslovi javne šumarske službe u okviru **javnih preduzeća** za gazdovanje šumama i javnih preduzeća nacionalnih parkova, su:

- gajenje, održavanje i obnova šuma, rekonstrukcija i melioracija degradiranih šuma i šikara, proizvodnja šumskog semena i sadnog materijala i podizanje novih šuma i šumskih zasada;
- proizvodnja šumskih sortimenata i korišćenje drugih šumskih proizvoda i njihov transport, korišćenje šuma za rekreaciju, uzgoj i lov divljači i drugo korišćenje šuma;
- projektovanje, izgradnja i održavanje šumskih saobraćajnica, parkova i zelenih rekreativnih površina i drugih objekata koji služe gazdovanju šumama;
- izrada programa, projekata i osnova gazdovanja šumama;
- vršenje stručnih poslova u šumama sopstvenika.

Prema postojećem *Zakonu o šumama*, država je stručno-tehničke poslove⁵² u privatnim šumama, poverila javnim preduzećima za gazdovanje državnim šumama u šumskim područjima i javnim preduzećima nacionalnih parkova, na čijoj teritoriji se nalaze posedi privatnih vlasnika.

Tabela T-4.15. prikazuje površine na kojima navedena preduzeća obavljaju poverene stručno-tehničke poslove u privatnim šumama.

T - 4.15. POVRŠINA PRIVATNIH ŠUMA PO NADLEŽNIM SLUŽBAMA ZA PRIVATNE ŠUME (2008)

Br.	INSTITUCIJA	POVRŠINA POD ŠUMOM		DUBEČA ZAPREMINA		ZAPREMINSKI PRIRAST	
		(ha)	(%)	(mil. m ³)	(%)	(mil. m ³)	(%)
1.	JP "Srbijašume"	989.000	96,7	103,800	95,23	2,100	94,89
2.	JP "Vojvodinašume"	5.000	0,5	0,300	0,28	0,012	0,54
3.	JP Nacionalnih parkova	25.000	2,4	4,500	4,13	0,090	4,07
4.	JKP "Borjak"	4.000	0,4	0,400	0,37	0,011	0,50
Σ	Ukupno privatne šume⁵³	1.023.000	100	109,000	100	2,213	100

IZVOR: Interna dokumentacija javnih preduzeća (2008) i internet prezentacije⁵⁴

JP "Srbijašume", obavlja stručno-tehničke poslove na oko 97 % površina privatnih šuma, dok ostala preduzeća, obavljaju te poslove na znatno manjoj površini⁵⁵. Stručno-tehnički poslovi u privatnim šumama finansiraju se iz budžeta Uprave za šume.

Struktura privatnih šumskih poseda, pre svega njihova usitnjenost (veliki broj poseda malih površina), predstavlja najveći problem za efikasno gazdovanje ovim šumama.

Pored toga, ukupan broj zaposlenih na poslovima u privatnim šumama u JP „Srbijašume“ bio je u 2008. godini 320, od čega 53 diplomirana inženjera šumarstva i 267 tehničara. Kada se navedeni podaci iskažu po radniku, može se zaključiti da jedan radnik godišnje doznači 2005 m³, a žigoše i otpremi 1.533 m³. S obzirom, da je od ukupne površine šuma u privatnoj svojini, prema procenama, oko 30% visokih šuma, može se zaključiti da je struktura kadrova neodgovarajuća.

Takođe, za obavljanje svih propisanih stručno-tehničkih poslova i pružanja usluga savetovanja privatnim šumovlasnicima bilo bi neophodno mnogo veće angažovanje i osposobljenost zaposlenih u službi za privatne šume.

U okviru poslova javne službe, sredstva za zaštitu i unapređivanje šuma iz Budžeta Republike Srbije koristile su, pored prethodno navedenih institucija, i različite **javne i privatne organizacije** (kao što su: Pokret gorana⁵⁶, poljoprivredna i vodoprivredna preduzeća, opštinske uprave, itd.).

Njihove aktivnosti su, najčešće, usmerene ka pošumljavanju goleti u privatnoj i državnoj svojini, podizanju, nezi i održavanju plantaža mekih lišćara i intenzivnih zasada kao i proizvodnji šumskog sadnog materijala.

⁵² Stručno-tehnički poslovi u privatnim šumama, po *Zakonu o šumama*, podrazumevaju: izdavanje dozvola za seču, doznaku stabala za seču, izdavanje dozvola za transport drveta, organizovanje aktivnosti na zaštiti šuma i ostale poslove.

⁵³ Razlika u podacima vezanim za privatne šume su, pored pomenutih između podataka Nacionalne inventure šuma i ostalih izvora, uslovljene i značajnim promenama površina privatnih šuma nastalih prirodnim sukcesijom šumske vegetacije na poljoprivrednim zemljištima.

⁵⁴ Adrese (2010): www.srbijasume.rs; www.vojvodinasume.rs; www.npdjerdap.org; www.npfruskagora.co.rs; www.tara.org.rs; www.npkopaonik.com; www.sfb.rs.

⁵⁵ Vojvodina ima znatno manje učešće privatnih šuma, obzirom da poljoprivredno zemljište dominira u ovoj pokrajini. Osim NP Fruška Gora, većina šuma Vojvodine se nalaze na obalama reka (Save, Dunava, Tise, itd.)

⁵⁶ Pokret gorana Srbije je nevladina organizacija koja vrši pošumljavanja na privatnim parcelama u dogovoru sa vlasnicima, kao i na površinama u državnom vlasništvu u dogovoru sa organizacijama koje gazduju tim zemljištem. U dogovoru sa vlasnicima Pokret gorana konkuriše za projekte kod Uprave za šume umesto vlasnika, dobija sredstva i vrši pošumljavanje.

Uprava za šume je, na izvestan način, spona između nadležnog Ministarstva i novca kojim to Ministarstvo raspolaže, s jedne strane, i krajnjih korisnika sa druge strane. Krajnji korisnici mogu biti pravna i fizička lica.

Korisnici poslova javne šumarske službe su, pre svega, vlasnici šuma, gde spadaju:

- pravna lica (javna preduzeća i/ ili državna akcionarska društva) koja su zakonom stekla pravo korišćenja državnih šuma;
- ostali vlasnici državnih (na pr. Šumarski fakultet) i društvenih šuma (na pr. poljoprivredne organizacije koje još nisu privatizovane);
- vlasnici nedržavnih šuma (privatne, zadružne, crkvene, manastirske i dr.);
- vlasnici komunalnih šuma (npr. JP Borjak – Vrnjačka Banja).

U *Strategiji razvoja šumarstva* je, radi formulisanja nacionalnog plana i strategije istraživanja u šumarstvu, naglašena potreba jačanja veze između države, obrazovnih i istraživačkih institucija, privatnog sektora, NVO i krajnjih korisnika.

4.4.2.2. Organizovanje JŠS na centralnom i operativnom nivou

Razvoj javne uprave i širenje njenih poslova nalažu stvaranje novih organizacionih oblika, koji su u stanju da izvršavaju nove (razvojne i stručne) poslove, ili da vrše i pojedine upravne (regulatorne) poslove u onim oblastima koje su pre toga bile u nadležnosti organa državne uprave. Poslovi od opšteg interesa u gazdovanju šumama i šumskim zemljištima se, na najuspešniji način, realizuju uspostavljanjem Javne šumarske službe (za državne i privatne šume) i njenih regionalnih jedinica.

Organizovanost šumarske službe (za državne i privatne šume) može se generalno svrstati u dve kategorije, šumarska služba u okviru:

- uprave šuma ili samostalnih državnih institucija;
- državnih preduzeća.

Samostalna šumarska služba ili uprava ima svoje prednosti u tome, što može biti potpuno nezavisna u obavljanju svog poslovanja, pogotovu, ako ima obezbeđeno odgovarajuće finansiranje. Sa druge strane, pitanje šumarske službe **unutar preduzeća** je pre svega pitanje mogućnosti udruživanja stručnih (neprofitnih) i komercijalnih funkcija, odnosno pitanje (ne)zavisnosti stručne šumarske službe od poslovne politike preduzeća, pogotovo ako ne postoji odgovarajući spoljašnji nadzor preduzeća.

U većini slučajeva postoji **centralna služba**, koja je višestepeno organizovana, a u nekima postoje samo regionalne i oblasne službe. U pojedinim slučajevima centralna služba ima direktnu kontrolu nad drugim jedinicama, dok u drugim zemljama regionalne i oblasne jedinice sačinjavaju deo generalne lokalne administracije.

Javna šumarska služba na **centralnom nivou** je, najčešće, organizovana u obliku Agencije za šume. **Agencija za šume** je nezavisna javna šumarska institucija (za sve šume), pod nadzorom Vlade, odnosno nadležnog Ministarstva, koja koordinira, izvodi i stručno nadgleda uslužne aktivnosti javne šumarske službe (na nacionalnom i regionalnom nivou).

U poslove javne šumarske službe, koji se mogu vršiti u okviru Agencije za šume, spadaju:

1. **Stručni i koordinativni** poslovi vezani za sve šume,
2. **Savetodavni** poslovi i poslovi **obrazovanja i obuke**,
3. Poslovi **podrške**,
4. **Razvojni** poslovi,
5. Poslovi **promocije** šuma i šumarstva, itd.

Agencija ima svojstvo pravnog lica i može imati organizacione jedinice u mestima izvan njenog sedišta. Finansiranje agencije se vrši delom iz sredstava državnog budžeta, a delom i iz sopstvenih prihoda.

Agencija, pretežno, obavlja tehničke (koordinativne) i stručne poslove, dok su operativni izvođači tih poslova nalaze u državnim preduzećima, kod drugih većih vlasnika šuma ili u udruženjima vlasnika šuma.

Pojavom velikog broja novih vlasnika privatnih šuma, kao rezultat restitucije šuma, došlo je do uvećanja zahteva za *extension* (proširenim, savetodavnim) uslugama koje bi zadovoljile potrebe ove nove vrste vlasnika šuma. Državne šumarske organizacije često postaju *de facto* pružaoci *extension* usluga zato što ni jedna druga institucija na poseduje te kapacitete, interese ili iskustvo. Kao takve, one postaju savetodavci svojoj sopstvenoj konkurenciji u privatnom sektoru.

Šumarska savetodavna služba, kao deo javne šumarske službe, u Nemačkoj obavlja sledeće aktivnosti u odnosu na privatne šume:

- savetovanje i obuku vlasnika privatnih šuma;
- distribuciju informacija preko interneta i kontakte putem telefona, e-mejla, itd.;
- organizovanje individualnih kontakata, kurseve na terenu, kurseva sa mobilnim učionicama (u svrhu zaštite na radu, nege i zaštite šuma, razvoja svesti o šumama, rada sa školskom decom);
- pomoć u rešavanju tehničkih problema (stručno-tehničke prezentacije za objašnjenje upotrebe, održavanja i popravke radnih uređaja i mašina);
- publikovanje materijala (brošura sa profesionalnim sadržajima, obrazovnih letaka i video materijala), prikazivanje filmova;
- oglašavanje i nastupe u medijima (objavljivanje članaka u novinama i magazinima, učešće u radio i TV emisijama);
- učešće na sajmovima (organizovanje izložbenih štandova i demonstracija);
- organizovanje ekskurzija, "dana šuma", takmičenja sekača (šumovlasnika);
- obeležavanje "obrazovnih šumskih staza", organizovanje obrazovnih šetnji i obilaska šuma.

Za uspešan rad šumarske službe, organizovane kao samostalne državne institucije pod nadzorom Ministarstva, neophodno je da se uspostavi i odgovarajuća mreža teritorijalnih jedinica na **regionalnom i lokalnom nivou**.

Organizaciju javne službe na **operativnom nivou**, čine ovlašćene šumarske organizacije (javna preduzeća, udruženja vlasnika privatnih šuma) i pojedinci sa licencom. Oni zaključuju ugovore za izvođenje aktivnosti javne šumarske službe sa nadležnom Agencijom i neposredno komuniciraju sa vlasnicima šuma.

Pri tome se razlikuju tri osnovne kategorije vlasnika:

1. vlasnici velikog poseda,
2. udruženi šumovlasnici, i
3. vlasnici malog šumskog poseda.

Za šume **velikog poseda** (državna preduzeća, crkva i svi budući veliki vlasnici nastali iz procesa denacionalizacije) se, od strane vlasnika, odnosno upravljača tih šuma obezbeđuje sopstvena služba ili šumari sa licencom⁵⁷. Licenca je garancija višeg nivoa znanja i, samim tim, boljeg funkcionisanja javne šumarske službe. Postupak sticanja, obnavljanja i oduzimanja licence, obično, vrši nadležna šumarska inženjerska komora.

Udruženja vlasnika privatnih šuma mogu da obavljaju sledeće aktivnosti:

1. **informisanje** svojih članova, u saradnji sa Agencijom za šume, o programima, procedurama i mogućnostima podrške šumarstvu privatnog sektora i ruralnom razvoju;
2. neposredna **koordinacija podrške**, u saradnji sa Agencijom za šume, vlasnicima šuma;
3. obavljanje stručno-tehničkih poslova u privatnim šumama;
4. zastupanje interesa članova udruženja.

⁵⁷ Stručne poslove (gazdovanja šumama) i poslove izvođenja radova u šumarstvu mogu obavljati pravna i fizička lica koja su stekla licencu na način i pod uslovima utvrđenim zakonom. Licenciranje za obavljanje šumarskih radova je postupak kojim se određenim institucijama ili pojedincima, od strane državno ovlašćenih institucija, potvrđuje da ispunjavaju propisane stručne kriterijume koji ih čine stručno kvalifikovanim i poslovno sposobnim za izvođenje radova u šumarstvu, a za šta im se u posebnom postupku izdaje odgovarajuća stručna licenca.

Malim privatnim šumama upravljaju sami vlasnici, dok se gazdovanje vrši uz stručnu pomoć javne šumarske službe (stručne poslove u njihovim šumama obavljaju, kao poverene poslove, pravna lica, odnosno preduzetnici registrovani za obavljanje ovih poslova). Zbog njihovog velikog broja, neophodno je da im se, od strane šumarske službe, poklanja odgovarajuća pažnja, kako bi se obezbedilo održivo gazdovanje šumama na celokupnoj teritoriji.

U pogledu **finansiranja**, vlasnici velikog šumskog poseda i korisnici državnih šuma poslove JŠS finansiraju samostalno, dok se ti poslovi za vlasnike malog šumskog poseda i njihovih udruženja finansiraju iz sredstava integralnog budžeta (Republike i/ili Pokrajine) i sredstava budžetskog podračuna (Fonda za šume).

4.4.3. Javna preduzeća za gazdovanje državnim šumama

Sa donošenjem *Zakona o šumama 1991. godine*, došlo je do značajnih promena u pogledu organizacije gazdovanja državnim šumama u Srbiji, koja je centralizovana, objedinjavanjem gazdovanja svim državnim šumama, obuhvaćenim šumskim područjima⁵⁸, u jedno jedinstveno Javno preduzeće za gazdovanje šumama „Srbijašume”.

Za manji deo državnih šuma sa posebnom namenom, koje nisu bile obuhvaćene šumskim područjima, formirana su posebna Javna preduzeća Nacionalnih parkova (Tara, Kopaonik, Fruška gora i Đerdap) i Javno preduzeće “Beli izvor” iz Vrnjačke banje.

U prethodnom periodu je, međutim, došlo do značajnih promena, prenošenjem nadležnosti i odlučivanja na pokrajinske organe i institucije. Prema Rezoluciji br. 1244, područje Kosova i Metohije je od 1999. godine pod administrativnom upravom UNMIK-a, pa su se 5 šumskih gazdinstava i 1 lovno-šumsko gazdinstvo sa tog područja izdvojili iz sastava JP „Srbijašume”. U skladu sa odredbama Zakona o utvrđivanju određenih nadležnosti Autonomne pokrajine, 4 šumska gazdinstva sa teritorije Vojvodine i “Srbijašume-lovoturs” su se, krajem 2002. godine, izdvojili iz sastava JP „Srbijašume” i formirali novo JP “Vojvodinašume”.

Postojeća organizacija gazdovanje državnim šumama u Srbiji, obuhvata: 8 javnih preduzeća (JP „Srbijašume”, JP „Vojvodinašume”, 4 JP Nacionalnih parkova, Javno preduzeće za gazdovanje zaštitnim šumama „Borjak” iz Vrnjačke Banje), vodoprivredne i poljoprivredne organizacije i Šumarski fakultet Univerziteta u Beogradu. U tabeli **T-4.16.** prikazani su korisnici državnih šuma, kao i površine šuma kojima gazduju.

T – 4.16. DRŽAVNE ŠUME PO KORISNICIMA (2008)

Br.	KORISNIK	POVRŠINA POD ŠUMOM		DUBEĆA ZAPREMINA		ZAPREMINSKI PRIRAST	
		(ha)	(%)	(mil. m ³)	(%)	(mil. m ³)	(%)
1.	JP “Srbijašume”	775.000	77,9	115,700	71,6	2,961	70,5
2.	JP “Vojvodinašume”	108.000	10,9	20,000	12,4	0,680	16,2
3.	JP Nacionalnih parkova ⁵⁹	80.000	8,0	19,800	12,3	0,410	9,8
4.	JP “Borjak”	8.000	0,8	1,800	1,1	0,041	1,0
5.	Šumarski fakultet	6.000	0,6	1,100	0,7	0,027	0,6
6.	Druge organizacije ⁶⁰	23.000	2,3	3,100	1,9	0,080	1,9
Σ	Ukupno državne šume⁶¹	995.000	100	161,500	100	4,199	100

IZVOR: Interna dokumentacija javnih preduzeća (2008) i internet prezentacije⁶²

⁵⁸ Po opštoj podeli prostora na šumska područja, kako definiše *Zakon o šumama* iz 1991. godine, uspostavljeno je 27 šumskih područja.

⁵⁹ Bez JP Nacionalni park Šar-planina.

⁶⁰ Neke poljoprivredne i vodoprivredne organizacije.

⁶¹ Razlika u odnosu na podatke iz Nacionalne inventure šuma zasniva se na metodološkim razlozima, a, takođe, postoji i zbog činjenice da inventura nije sprovedena u pojasu bezbednosti na granici sa Kosovom.

U odnosu na ukupnu površinu, JP "Srbijašume" gazduje sa više od 77 % državnih šuma, JP "Vojvodinašume" sa oko 11%, dok JP nacionalnih parkova gazduju sa 8 % površine državnih šuma. Ostali korisnici učestvuju sa manje od 1%.

4.4.3.1. JP "Srbijašume"

Javno preduzeće za gazdovanje šumama „Srbijašume” (www.srbijasume.rs) je osnovano 1.10.1991. godine, na osnovu *Zakona o šumama*. U periodu od 1991 do 1999. godine JP „Srbijašume” je bilo organizovano na teritoriji cele države, u okviru 27 šumskih područja sa ukupno 27 šumskih gazdinstava i 110 šumskih uprava.

U kontekstu društvenih i socio-ekonomskih promena koje su pokrenute nakon 5. Oktobra 2000. godine, proces reformi je obuhvatio i sektor šumarstva. Na osnovu organizacionih, ekonomskih i tehnoloških promena, a na inicijativu Vlade Republike Srbije, 2001. godine je započet proces restrukturiranja JP „Srbijašume”.

Proces restrukturiranja JP „Srbijašume” je sproveden u saradnji:

- Ministarstva poljoprivrede šumarstva i vodoprivrede,
- JP „Srbijašume”,
- preduzeća „Austrijske šume” / OBF-Consulting (www.oebf.at),
- Austrijske Agencije za razvoj / ADA (www.ada.gv.at).

Na osnovu poslovne politike i definisane strategije razvoja preduzeća (*Program za uvođenje organizacionih i ekonomskih promena u cilju poboljšanja poslovanja*, usvojen 05.10.2001. godine), postavljeni su strateški ciljevi koji su se ogledali u sprovođenju konkretnih mera:

- **privatizacija zavisnih preduzeća** koja su poslovala u okviru JP „Srbijašume” (3 su bila iz oblasti prerade drveta: „Novo Gučevo”- Mali Zvornik, „Nova Beljanica”- Despotovac i „Novi Hrast”- Morović, kao i „Nova Sloga”- Trstenik, koje se, pretežno, bavilo proizvodnjom hrane i mineralne vode);
- **izdvajanje Instituta za Šumarstvo** kao nezavisne naučno-istraživačke institucije;
- **smanjenje (optimizacija) broja zaposlenih** kroz poseban socijalni program⁶³, (zainteresovani radnici su imali i mogućnost da kroz otkup mehanizacije, po posebnim uslovima, postanu poslovni partneri preduzeća u uslužnim poslovima korišćenja šuma);
- **reorganizacija delova preduzeća** koji prave gubitke u poslovanju;
- procena vrednosti šuma i šumskog zemljišta, itd.

Proces restrukturiranja je nastavljen 2005. godine, u skladu sa projektom „Razvoj i implementacija plana restrukturiranja JP „Srbijašume” kroz participaciju za period 2006-2010” u saradnji sa preduzećem „Austrijske šume” (OBF-Consulting). Ovaj proces, još uvek nije u potpunosti završen, jer nije realizovana promena organizacione forme preduzeća iz oblika javnog preduzeća u oblik zatvorenog akcionarskog društva koje je u vlasništvu države.

U JP „Srbijašume” su, trenutno, integrisane najvažnije funkcije, odnosno delatnosti šumarstva. Preduzeće obavlja stručno-tehničku službu za državne i privatne šume, određene državno-administrativne funkcije, vlasničko-upravljačke funkcije (u ime države kao vlasnika državnih šuma), i proizvodno-komercijalne delatnosti na području šumarstva, lovstva i drugim područjima.

U teritorijalnom pogledu, u JP „Srbijašume” je zastupljena trostepena organizacija (**S-4.3**):

I. Generalna direkcija;

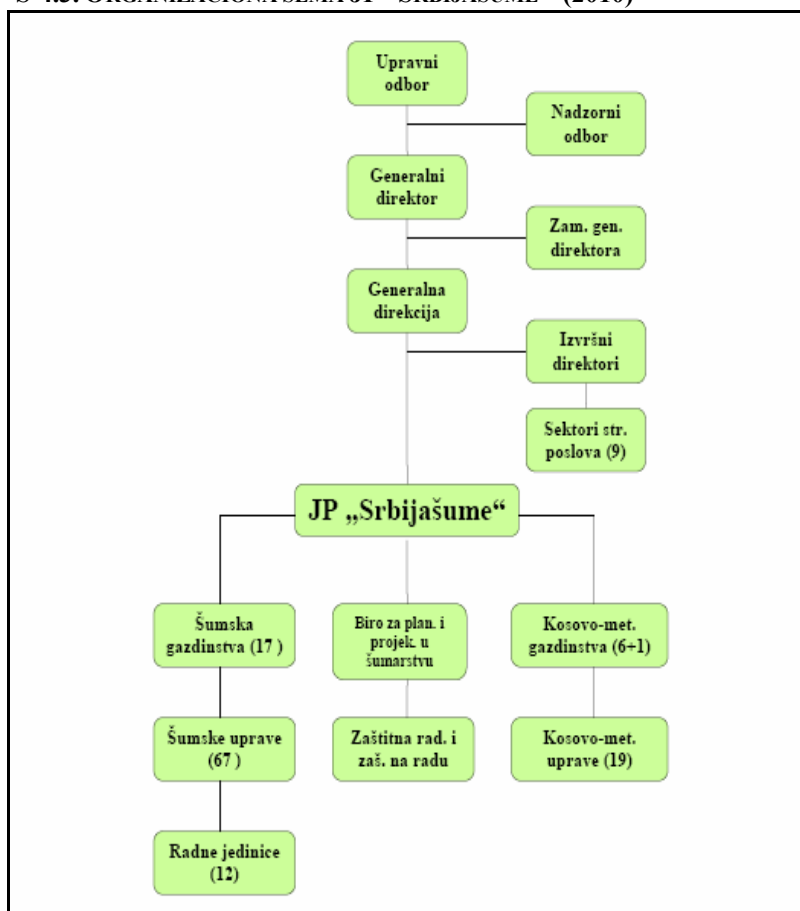
II. Delovi preduzeća (Šumska gazdinstva, Biro za planiranje i projektovanje u šumarstvu, i Zaštitna radionica),

III. Radne jedinice (Šumske uprave i ostale radne jedinice).

⁶² Adrese (2010): www.srbijasume.rs; www.vojvodinasume.rs; www.npdjerdap.org; www.npfruskagora.co.rs; www.tara.org.rs; www.npkopaonik.com; www.sfb.rs.

⁶³ Ukupan broj zaposlenih u JP „Srbijašume” iznosio je 30.06.2002. godine 7.426 radnika. Izdvajanjem JP „Vojvodinašume”, osamostaljivanjem Instituta za šumarstvo i regulisanjem poslovanja ŠG „Ibar” Leposavić sa Kosovskom Šumskom Upravom broj zaposlenih je 31.12.2002. godine, smanjen na 4.944 radnika.

S-4.3. ORGANIZACIONA ŠEMA JP „SRBIJAŠUME“ (2010)

Izvor: www.srbijasume.rs

I nivo - Generalna direkcija, sa sedištem u Beogradu, predstavlja najviši nivo donošenja odluka preduzeća. Sastoji se iz 9 sektora, koji su podeljeni na odeljenja. Organi upravljanja u Generalnoj direkciji su: Upravni odbor (11 članova, od kojih se 5 imenuje od strane JP), generalni direktor (rukovodi radom JP) i Nadzorni odbor (5 članova, od čega 2 člana imenuje JP).

Preko Upravnog odbora se donose i usvajaju sva planska dokumenta, odluke i normativna akta, koji su potrebni za redovno funkcionisanje preduzeća. Rukovodstvo generalne direkcije se bavi strateškim poslovima, kao i kreiranjem poslovne politike preduzeća. Generalni direktor imenuje menadžment preduzeća koji ima zadatak da, sprovodeći poslovnu politiku preduzeća, ostvari najbolje rezultate u radu. Za svoj rad, menadžment odgovara generalnom direktoru koji, zajedno sa Upravnim odborom, odgovara Vladi Republike Srbije.

II nivo - 17 Šumskih gazdinstava, koja su formirana kao profitni centri na nivou šumskih područja. Unutrašnju organizaciju šumskih gazdinstava čine odgovarajuće službe i odseci. Na čelu šumskog gazdinstva se nalazi direktor gazdinstva.

Rukovodstvo šumskog gazdinstva predlaže Generalnoj direkciji, odnosno Upravnom odboru i generalnom direktoru sva planska dokumenta i akta na usvajanje. Odgovornost direktora gazdinstva je da obezbedi funkcionisanje čitavog gazdinstva, odnosno svih šumskih uprava, kako bi čitavo gazdinstvo predstavljalo jak profitni centar.

III nivo - 67 Šumskih uprava, kao osnovnih jedinica planiranja i organizovanja poslova na gazdovanju šumama. Šumske uprave se sastoje iz šumskih revira i reona. U okviru šumske uprave, na čijem čelu je šef šumske uprave, se rade predlozi godišnjeg plana poslovanja na osnovu donetih strateških dokumenta od strane šumskog gazdinstva. Svojim poslovanjem, šumska uprava neposredno ogovara šumskom gazdinstvu, odnosno nadležnom rukovodstvu u okviru gazdinstva.

Površine državnih šuma u šumskim gazdinstvima u okviru JP „Srbijašume“, kao i njihov teritorijalni raspored u okviru šumskih područja, prikazani su u tabeli T-4.17.

T – 4.17. ŠUMSKA GAZDINSTVA I ŠUMSKA PODRUČJA U SASTAVU JP SRBIJAŠUME (2010)

№	ŠUMSKO GAZDINSTVO			ŠUMSKO PODRUČJE
	Naziv	Sedište	Površina [ha]	
1.	Vranje	Vranje	76.707	Južnomoravsko
2.	Šuma	Leskovac	40.820	Jablaničko
3.	Pirot	Pirot	41.574	Nišavsko
4.	Niš	Niš	55.742	Moravsko
5.	Toplica	Kuršumlja	68.506	Topličko
6.	Timočke šume	Boljevac	82.650	Timočko
7.	Severni Kučaj	Kučevo	61.643	Severnokučajsko
8.	Južni Kučaj	Despotovac	46.618	Južnokučajsko
9.	Rasina	Kruševac	60.878	Rasinsko
10.	Stolovi	Kraljevo	48.754	Donjeibarsko
11.	Šumarstvo	Raška	67.043	Gornjeibarsko
12.	Kragujevac	Kragujevac	28.544	Šumadijsko
13.	Golija	Ivanjica	77.908	Golijsko
14.	Užice	Užice	37.119	Tarsko-zlatiborsko
15.	Prijepolje	Prijepolje	65.525	Limsko
16.	Boranja	Loznica	39.363	Podrinjsko-kolubarsko
17.	Beograd	Beograd	16.808	Posavsko-podunavsko
Ukupno JP "Srbijašume"			916.202	

IZVOR: www.srbijasume.rs

U JP "Srbijašume" je zaposleno 3200 radnika, od čega je 493 šumarska inženjera i oko 1.000 šumarskih tehničara.

4.4.3.2. JP "Vojvodinašume"

Javno preduzeće za gazdovanje šumama „Vojvodinašume“ (www.vojvodinasume.rs), sa sedištem u Novom Sadu, nastalo je izdvajanjem šumskih gazdinstava Pančevo, Sremska Mitrovica, Novi Sad i Sombor, kao i "Lovotursa"- Novi Sad iz sastava JP „Srbijašume“.

U tabeli T-4.18. dati su podaci o površinama državnih šuma u okviru JP „Vojvodinašume“, po šumskim gazdinstvima i u skladu sa šumskim područjima.

T – 4.18. ŠUMSKA GAZDINSTVA I ŠUMSKA PODRUČJA U SASTAVU JP VOJVODINAŠUME (2010)

№	ŠUMSKO GAZDINSTVO			ŠUMSKO PODRUČJE
	Naziv	Sedište	Površina [ha]	
1.	S. Mitrovica	S. Mitrovica	42.644	Sremsko
2.	Banat	Pančevo	49.494	Banatsko
3.	Sombor	Sombor	23.594	Severnobačko
4.	Novi Sad	Novi Sad	14.143	Južnobačko
Ukupno JP "Vojvodinašume"			129.875	

IZVOR: www.vojvodinasume.rs

Organi upravljanja JP "Vojvodinašume" su: Upravni odbor, Nadzorni odbor i Direktor.

Upravni odbor čini 11 članova (od čega 5 predstavnika preduzeća), a imenuje ga Skupština AP Vojvodine. Upravni odbor utvrđuje poslovnu politiku, donosi plan razvoja i program rada, odlučuje o promenama delatnosti, usvaja izveštaje o poslovanju, odlučuje o raspodeli dobiti, donosi investicione odluke i drugo u skladu sa Statutom, nadležnim odlukama i zakonskim aktima.

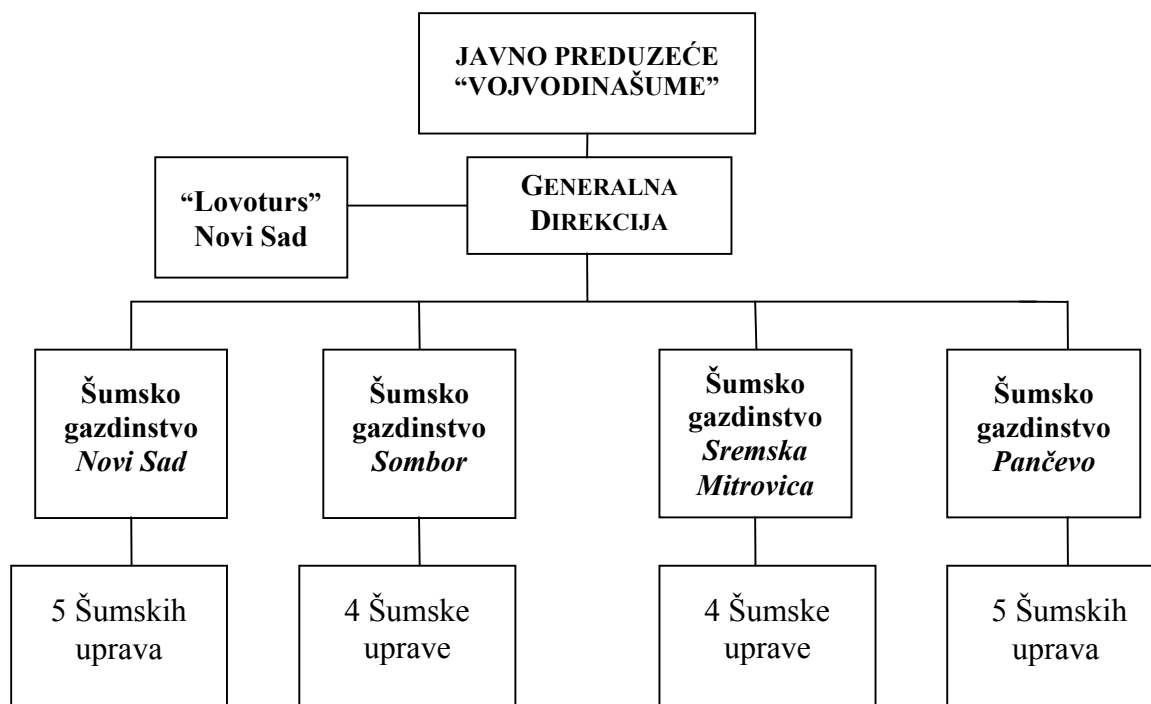
Nadzorni odbor imenuje Skupština AP Vojvodine. Broji 5 članova, od čega su 2 člana predstavnici preduzeća. Uloga odbora je da vrši nadzor nad poslovanjem preduzeća.

Direktor preduzeća rukovodi radom preduzeća, predstavlja i zastupa preduzeće, samostalno donosi odluke i odgovara za zakonitost rada preduzeća, imenuje i razrešava pomoćnike direktora i druga lica sa posebnim ovlašćenjima, vrši i druge poslove određene zakonom i statutom. Imenuje ga Skupština AP Vojvodine.

Izvršni odbor direktora je pomoćni izvršni organ direktora. Odluku o postavljanju i razrešavanju članova izvršnog odbora donosi direktor. Članove, po pravilu, čine pomoćnici direktora i direktori sektora.

U teritorijalnom pogledu JP „Vojvodinašume” je organizovano na tri nivoa (S– 4.4):

- I. **Generalna direkcija;**
- II. **Šumska gazdinstva (4)** i „**Vojvodinašume-Lovoturs**”, kao delovi preduzeća;
- III. **Šumske uprave (18)** i ostale radne jedinice.

S - 4.4. ORGANIZACIONA ŠEMA JP „VOJVODINAŠUME”

Direkcija preduzeća predstavlja najviši nivo u procesu donošenja odluka. Na nivou direkcije se izrađuje poslovna politika za sve delatnosti preduzeća, kontroliše sprovođenje poslovne politike, razmatraju i predlažu Upravnom odboru planovi poslovanja i planovi investicija svih delova preduzeća, prati tok novčanih sredstava u svim delovima preduzeća, donose normativna akta potrebna za funkcionisanje preduzeća, sprovode aktivnosti i kontakti sa Vladom, ministarstvima i slično. Na osnovu Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji javno preduzeće je na nivou direkcije organizovano po sektorskom principu: sektor za korišćenje šuma; sektor za šumarstvo i lovstvo; sektor za ekonomske poslove i marketing; sektor za finansije; sektor za razvoj i pravni sektor. U okviru sektora za šumarstvo i lovstvo postoji podela na referade, koje bi u perspektivi trebale da prerastu u službe.

Šumska gazdinstva su formirana na nivou šumskih područja i predstavljaju profitne centre. Na nivou gazdinstava se sumiraju predlozi šumskih uprava i radnih jedinica radi formiranja godišnjeg predloga plana poslovanja koji se šalje direkciji na razmatranje, izrađuju predlozi planova investicija i šalju na razmatranje i usvajanje direkciji, sprovode postupci javne nabavke, prati i kontroliše izvršenje planova poslovanja, kontrolišu finansijske transakcije, vrši sistematizacija i rapsored radnika na nivou gazdinstva, uprava i radnih jedinica i sl. Unutrašnju organizacionu strukturu čine odgovarajuće službe.

Šumske uprave su osnovne jedinice planiranja i organizovanja poslova gazdovanja šumama. Na nivou šumskih uprava se rade predlozi godišnjeg plana poslovanja u skladu sa usvojenim planskim dokumentima, izrađuju godišnji izvođaci planovi za sve radove, realizuju planovi poslovanja i slično, o čemu se vodi redovna evidencija po svim delatnostima i izveštava rukovodstvo dela preduzeća.

Deo preduzeća „Vojvodinašume-Lovoturs” je specijalizovani za lov, lovni turizam i uzgoj fazanske divljači. Ukupan broj zaposlenih u Javnom preduzeću „Vojvodinašume” iznosio je 2008. godine, 1.752 radnika.

4.4.4. Obrazovne i istraživačke institucije u oblasti šumarstva

Počeci školovanja šumarskih kadrova u Srbiji datiraju još od polovine XIX veka, kada je organizovan prvi kurs za stručno osposobljavanje čuvara šuma stragarskih barutana. Prva dvogodišnja Zemljodelska škola u okviru koje su obučavani i kadrovi za šumarstvo počinje da radi 1853. godine.

Danas u Srbiji postoje dve **srednje stručne škole** u oblasti šumarstva: Šumarska škola u Kraljevu i Prehrambeno-šumarska i hemijska škola u Sremskoj Mitrovici.

Visokoškolska nastava iz oblasti šumarstva u Srbiji, počela je 1920. godine na Šumarskom odseku Poljoprivrednog fakulteta. Šumarski fakultet postaje samostalan 1949. godine, na osnovu Uredbe Vlade NR Srbije⁶⁴.

Šumarski fakultet (www.sfb.rs) čine četiri odseka:

1. Odsek za šumarstvo;
2. Odsek za preradu drveta;
3. Odsek za pejzažnu arhitekturu i hortikulturu;
4. Odsek za ekološki inženjering u zaštiti zemljišnih i vodnih resursa.

Šumarski fakultet, u okviru svoje nastavne delatnosti, obavlja osnovne i diplomske akademske studije, specijalističke strukovne i akademske studije, kao i doktorske studije. U okviru permanentnog obrazovanja fakultet organizuje inovacije znanja, stručno usavršavanje i obuku stručnjaka različitih specijalnosti.

Reforma nastavnog plana i programa Fakulteta, prema *Zakonu o visokom obrazovanju Republike Srbije*, započeta je na osnovama prihvatljivih promena iniciranih Bolonjskim procesom. Prelazak na „bolonjski“ sistem podrazumeva tri stepena studija (Šumarski fakultet je prihvatio strukturu 4+1+3). Stepen studija predstavlja celovit studijski program, posle kojeg se dobija određena kvalifikacija. Svakom stepenu studija, u ovom kontekstu, pripada odgovarajući broj ESPB bodova.

Institut za šumarstvo (www.izas.org.rs), osnovan je u Beogradu 1946. godine. Organizovan je kao naučno-istraživački institut, čiji je osnivač Vlada Republike Srbije. Institut se bavi naučno-istraživačkim radom i inženjering uslugama u oblasti šumarstva, hortikulture, lovstva, erozije, korišćenja šuma i preradi drveta. Programi istraživanja su usmereni na izučavanje, usavršavanje i iznalaženje optimalnih metoda u proizvodnji sadnog materijala, pošumljavanju goleti, melioraciji degradiranih šuma i nezi i zaštiti šuma.

Institut za nizijsko šumarstvo i životnu sredinu (www.ilfe.org), osnovan je 1958. godine u Novom Sadu, od strane Skupštine AP Vojvodine kao Zavod za topolarstvo. Delatnost Instituta čine osnovna, primenjena i razvojna istraživanja iz oblasti biotehnike, genetike i oplemenjivanja šumskog i ukrasnog drveća, pedologije–ekologije šuma, zaštite šuma, gajenja šuma, prerade drveta, lovstva i agrošumarstva, koja su usmerena ka zadovoljenju potreba neposrednih korisnika rezultata istraživanja. Delatnost Instituta obuhvata i proizvodnju kvalitetnog sadnog materijala namenjenog za podizanje šuma i zaštitnog zelenila.

Postojeći sistem **šumarskog obrazovanja** nije, u potpunosti, prilagođen zahtevima savremenog šumarstva, pa ga je, u tom smislu, potrebno reformisati kako bi mogao odgovoriti potrebama razvoja održivog gazdovanja svih šumskih resursa.

U dosadašnjem obrazovnom sistemu u šumarstvu, težište je bilo na edukaciji stručnih kadrova za tehnička i inženjerska zvanja, što u velikoj meri karakteriše obrazovanje u zemljama sa centralno-planskim ekonomskim sistemima.

Sticanje znanja u ovim institucijama je uglavnom prilagođeno potrebama velikih sistema i prerađivačkoj industriji (državnom sektoru), a vrlo malo sektoru privatnih preduzetnika i šumovlasnika.

U Srbiji, trenutno, ne postoje mere organizovanog obrazovanja privatnih šumovlasnika, niti su takve mere zakonski predviđene u našoj postojećoj regulativi. Uz to, skoro da i ne postoji sistem neformalnog obrazovanja seoskog stanovništva (kao na pr. zimske škole, tematski seminari i savetodavne službe).

⁶⁴ Službeni Glasnik NRS, br. 6/49.

Proces tranzicije zahteva da se od strane svih interesnih grupa u sektoru šumarstva, prihvati **izmena sistema vrednosti šumarskog obrazovanja**, od tradicionalno naglašenog biološkog i tehničkog, ka savremenom ekološko-socio-ekonomskom i participativnom pristupu u obrazovnom procesu.

Posebna pažnja se mora obratiti na zahteve privatnih šumovlasnika, jer se sa razvojem privatnog sektora, javlja jasna potreba za novim područjem delovanja, a to su usluge savetovanja.

Hiperprodukcija šumarskih stručnjaka obrazovanih, uglavnom, za sektor državnog šumarstva i nemogućnost njihovog zapošljavanja, nameću zahteve da se posebno razviju i obrazovni moduli za upravljanje i gazdovanje privatnim šumama na malim površinama i rad u stručnim službama udruženja vlasnika šuma.

Potrebno je obučiti kadrove za savetodavne i poslove obrazovanja vlasnika šum, za biznis i preduzetništvo u malim i srednjim preduzećima, korišćenje novih tehnologija u planiranju gazdovanja šuma, upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima, procese sertifikacije i dr., ali isto tako i za strateške i upravne poslove u organima uprave i rukovodstvima šumarskih preduzeća.

Za realizaciju usluga **savetovanja**, neophodno je obezbediti stručne šumarske kadrove koji će obavljati ove poslove, i razviti odgovarajuće programe obuke.

Obuka privatnih šumovlasnika treba na prvom mestu da se bavi širenjem (razmenom) informacija, kako bi vlasnici šuma postali svesni ograničenja (zakoni, propisi, itd.), i mogućnostima podsticaja u vezi sa šumarstvom privatnog sektora i njihovim posedom.

Drugo značajno područje obuke su osnovna znanja o gazdovanju šumama i marketingu šumarskih proizvoda. Privatni šumovlasnici koji žele da samostalno obavljaju rad u svojim šumama, moraju biti obučeni sa odgovarajućim tehnikama rada i upoznati sa pravilima zaštite na radu.

Takođe, sistem obrazovanja i istraživanja mora da usvoji globalnu dimenziju u proučavanju procesa na evropskom i svetskom nivou i da pruži prioritet aktuelnim proučavanjima klimatskih promena, obnovljivih izvora energije i svih ostalih pitanja koja su pozicionirana na globalnom tržištu znanja i istraživanja.

Globalne međunarodne obaveze i inicijative na području istraživanja, obrazovanja i obuke u pogledu očuvanja i održivog razvoja šumskih ekosistema (prema *Agendi 21*) obuhvataju: podsticanje naučnih istraživanja, šumskih inventura i procena, koje uključuju relevantne biološke, socijalne i ekonomske činioce kao i tehnološki razvoj na području održivog gazdovanja, očuvanja i razvoja šuma; podsticanja razvojnih istraživanja održivog korišćenja ne-drvnih proizvoda i podrška dugoročnim istraživanjima biološke raznovrsnosti.

To se može postići, pre svega, kroz otvorenost u međunarodnoj saradnji i razmeni, kako znanja tako i samih stručnjaka i studenata. Za navedene zahteve u pogledu obrazovanja, moraju se, pored osavremenjivanja osnovnih studija, ustanoviti i posebni kursevi na master i specijalističkom studijama, kao i sistem profesionalnog treninga i obuke svih korisnika šuma.

U *Strategiji razvoja šumarstva*, za postizanje cilja „*obrazovanje odgovarajućih stručnih kadrova za sektor šumarstva*“ planirane su sledeće mere:

- izrada strategije obrazovanja kadrova u šumarstvu koja će dati osnov za uspostavljanje savremenog sistema obrazovanja u skladu sa potrebama i razvojnim pravicima struke u izmenjenim socio-ekonomskim, naučnim i tehnološkim uslovima;
- osnivanje savetodavnog tela za obrazovanje i obuku u šumarstvu koje će, na osnovu izrađene strategije definisati potrebe za stručnim kadrovima, odgovarajućem institucionalnom prilagođavanju i sadržajem nastavnih programa;
- inoviranje i razvoj programa obrazovanja šumarskih stručnjaka u broju i kvalifikaciji neophodnoj za nesmetano funkcionisanje i održivi razvoj šumarstva;
- uspostavljanje sistema obrazovanja privatnih šumovlasnika organizovanjem i razvijanjem posebnih programa obuke kao preduslova za unapređenje stanja u privatnim šumama;
- obrazovanje i inoviranje znanja kroz stalnu obuku za zaposlene u državnim organima i javnim službama sektora šumarstva.

Za ostvarivanje strateškog cilja „*podsticanje primenjenih multidisciplinarnih istraživanja, razvoj tehnologija u šumarstvu i unapređenje kapaciteta u istraživačkim institucijama*“, planirane su sledeće mere:

- osnivanje savetodavno-koordinacionog tela za istraživanja od predstavnika šumarskog sektora sa zadatkom jačanja veze između države, obrazovnih i istraživačkih institucija, privatnog sektora, NVO i krajnjih korisnika, i radi formulisanja nacionalnog plana i strategije istraživanja u šumarstvu;
- institucionalno jačanje i izgradnja postojećih istraživačkih kapaciteta u šumarstvu, drvnoj industriji i zaštiti prirode;
- sprovođenje nacionalnog plana i strategije istraživanja u šumarstvu uz učešće i materijalnu podršku Vlade i krajnjih korisnika rezultata;
- uspostavljanje sistema kontrole realizacije i implementacije rezultata istraživanja;
- podrška primenjenim, ciljno orijentisanim i interdisciplinarnim istraživanjima kako za potrebe šumarskog sektora, tako i privatnih šumovlasnika, malih i srednjih preduzeća i lokalnih zajednica;
- jačanje i koordinacija međunarodne saradnje u istraživanju i usavršavanju u oblasti šumarstva i prerade drveta.
- podrška učešću naših istraživača u međunarodnim projektnim timovima.

Kod **šumarstva privatnog sektora**, potrebno je pre svega unaprediti i ojačati (od strane države) postojeće **obrazovanje u šumarstvu** na svim nivoima, kroz:

- stimulisanje formiranja **mreže lokalnih centara** za stručno obrazovanje i dalje usavršavanje (predavanja, nastava) šumovlasnika, radi unapređivanja mera gazdovanja šumama. Ovakvi centri se mogu organizovati u okviru postojećih šumarskih (i/ili poljoprivrednih) stručnih škola;
- organizovanje **praktičnih kurseva i obuke na terenu** (demonstracije primene savremene šumske-tehnike, kursevi za vlasnike privatnih šuma i sekače);
- organizovanje **sastanaka i skupova vlasnika šuma** i “dana šuma”, stručnih ekskurzija;
- uvođenje redovnih **rubrika u časopisima** koji su namenjeni ruralnim sredinama (sa sličnim temama iz poljoprivrede) ili izdavanje periodičnog stručnog časopisa;
- postojanje redovnih **priloga u emisijama** informativno-edukativnog karaktera na radiju i televiziji, koji bi se prilagodili sezonskoj dinamici radova u šumarstvu;
- povremeno organizovanje **seminara ili kurseva**, u saradnji sa poljoprivredno-šumarskim školama i obrazovnim institucijama.

U cilju podizanja javne svesti o korisnoj ulozi šuma i potrebi njihove zaštite i održivog gazdovanja, neophodno je, takođe, obezbediti razvoj **komunikacije i odnosa sa javnošću (PR)**, kroz:

- podršku i saradnju sa obrazovnim ustanovama, masovnim medijima, naučnim zajednicama i stručnim organizacijama, privatim preduzećima, javnim i državnim agencijama i nevladinim organizacijama vezanim za šumarstvo i životnu sredinu;
- adekvatnu obuku osoblja za ove zadatke;
- pripremu posebnog “paketa komunikacija” za različite nivoe socijalnih (ciljnih) grupa, kao što su političari, finansijeri i ostali donosioci odluka, deca školskog uzrasta i organizacije mladih, seoske zajednice i ženske grupe;
- pripremu jednostavnih, praktičnih materijala za obuku u šumarstvu (publikacije, brošure, članke), koje treba široko distribuirati za lokalne zajednice, **vlasnike privatnih šuma** i poljoprivrednike. Posebno je značajno isticanje potrebe za zaštitom, održivim gazdovanjem i očuvanjem šumskih resursa i životne sredine.

Usled nedostatka radne snage na selu, nepovoljne demografske strukture, postojanja regionalnih razlika u obrazovanosti itd., neophodno je aktivno angažovanje države, kako bi se pružila podrška, svim oblicima obrazovanja lokalnog stanovništva u ruralnim područjima.

4.5. ORGANIZACIJA ŠUMARSTVA PRIVATNOG SEKTORA

4.5.1. Organizovanje vlasnika privatnih šuma

Organizovanje vlasnika privatnih šuma je jedno od ključnih pitanja bržeg unapređenja stanja šumarstva privatnog sektora, kako sa stanovišta vlasnika, tako i u pogledu zahteva države, jer saradnja između vlasnika može, pored zadovoljenja njihovih privatnih interesa dovesti i do uvođenja principa održivog gazdovanja i u privatnim šumama, a, time, zadovoljiti i javne interese.

Organizacije vlasnika šuma predstavljaju efikasan mehanizam za uspostavljanje i razvijanje saradnje između vlasnika malih šumskih poseda, koja nudi pogodnosti slične onima koje imaju vlasnici velikih šumskih poseda. Te koristi prepoznate su od strane velikog broja vlasnika na šta ukazuje i broj ovakvih organizacija, kao i različite forme.

Organizacije vlasnika šuma postoje u zemljama koje su se razvijale pod dejstvom različitih istorijskih i društveno ekonomskih faktora, ali postoje zajednički elementi u poreklu svih postojećih organizacija vlasnika. Tako su organizacije vlasnika šuma uglavnom nastale kao reakcija na probleme različite prirode, a njihov razvoj zavisio je i od spremnosti države da im pruža neophodnu podršku.

Ovo ukazuju da je za formiranje i uspešno funkcionisanje asocijacije vlasnika moraju biti zadovoljena dva osnovna preduslova: volja države da podrži osnivanje i funkcionisanje organizacije vlasnika i volja samih vlasnika da učestvuju u radu njihove organizacije tj. neophodno je uskladiti javni interes države i lične interese vlasnika šuma.

Konkretni razlozi osnivanja asocijacija mogu biti različiti, mada u gotovo svim slučajevima, bez usklađivanja javnog interesa države i ličnih interesa vlasnika, kroz stvaranja partnerskog odnosa, nije moguće realizovati uspešne organizacije vlasnika šuma.

Postoje zajednički elementi i funkcijama organizacija vlasnika šuma i ostvarenim vidovima saradnje između vlasnika. Sve organizacije imaju ekonomsku ili informacionu ili političku funkciju, a čest objedinjuju i sve te funkcije, dok intenzitet delovanja organizacije u pravcu ostvarivanja određene funkcije ponajviše zavisi od nivoa u kome neka organizacija vlasnika deluje.

U većini **zemalja Evropske Unije** vlasnici nedržavnih šuma organizovani su u okviru različitih saveza i udruženja, kao partner sektoru državnih šuma.

Zastupanje i udruživanje privatnih šumovlasnika vrši se uglavnom kao **interesno**, sa ciljem zastupanja zajedničkih interesa pred državnim institucijama, ili **privredno/ ekonomsko**, radi ostvarivanja zajedničkih poslovnih, odnosno privatnih interesa.

U pogledu **teritorijalne organizacije**, zastupanje i udruživanje privatnih šumovlasnika prisutno je na svim nivoima, od lokalnog i regionalnog do nacionalnog, odnosno globalnog-evropskog povezivanja. Osnovni princip za uspostavljanje određene organizacione strukture vlasnika šuma, predstavljaju jasne razlike između naglašenih političkih odluka na nacionalnom nivou, u odnosu na isticanje ekonomskih aktivnosti gazdovanja šumama na lokalnom nivou.

Zbog toga, odluka o obliku organizovanja zavisi, pre svega, od toga, na kom nivou će on delovati. U tom smislu, neophodno je razmotriti posebno institucije koje se zasnivaju na koordinaciji i zastupanju političkih interesa, od onih koje se formiraju na principima lokalne i regionalne ekonomske saradnje ili obezbeđivanja informacija.

4.5.1.1. Oblici organizovanja na centralnom nivou

Na osnovu iskustava iz poljoprivrednog i šumarskog sektora zemalja centralne i severne Evrope, kao najfunkcionalniji oblici povezivanja šumovlasnika izdvajaju se nacionalna udruženja (*National association*) i šumarske ili poljoprivredne komore (*Chamber of Agriculture*).

Osnovne prednosti i nedostaci ova dva tipa organizovanja dati su u narednom pregledu **R-4.2**, a opšta tipologija organizacionih oblika saradnje malih privatnih šumovlasnika data je u **PRILOGU 4.6**.

Osim značajnih pravno-regulatornih razlika u pogledu inicijative za formiranje (samostalne ili državne), pravne forme (privatne ili javne) i obaveze članstva (obavezno ili dobrovoljno), ne postoje značajnije razlike u pogledu aktivnosti koje ova dva tipa interesnih organizacija obavljaju.

One će u svakom slučaju, najviše zavisiti od specifičnih potreba samih članova (individualnih ili organizacija), i strukturnih karakteristika njihovih poseda.

R-4.2. OSNOVNE KARAKTERISTIKE ODABRANIH TIPOVA ORGANIZACIJA NA NACIONALNOM NIVOU

ORGANIZACIONI TIP	PREDNOSTI	NEDOSTACI
Nacionalno udruženje	• povezivanje lokalnih, regionalnih, pokrajinskih interesa; • bliska veza sa šumarskom praksom	• nema realnog uticaja na lokalne i regionalne organizacije svojih članova
Komora (poljoprivredna)	• struktura na više nivoa; • pokriva celokupnu teritoriju; • predstavničko telo za sve vlasnike; • dobar kontakt partner za vlasnike	• kroz organizacionu strukturu na regionalnom nivou, nema pravog uticaja na gazdovanje šumama

IZVOR: (FAO, 2000)

4.5.1.1.1. Nacionalno udruženje

Nacionalno udruženje predstavlja **dobrovoljno** grupisanje lokalnih, regionalnih ili pokrajinskih vlasničkih organizacija i individualnih članova, sa ciljem unapređenja zajedničkih interesa. To su uglavnom **samostalno organizovane**, ustanove privatnog prava koje pored reprezentovanja interesa svojih članova na nacionalnom nivou, u nekim zemljama obavljaju i poslove konsultovanja, pružanja usluga, obrazovanja, marketing aktivnosti, objavljivanja publikacija itd.

Najznačajnija područja delovanja Nacionalnih organizacija šumovlasnika su uticaj na zakonodavstvo, podsticaj unapređenju šumarstva na nivou federacije i pokrajine, podrška plasmanu drveta, obrazovanje i dalje usavršavanje, informisanje članstva i javni radovi. Njihov prevashodni zadatak je da na saveznom nivou unapređuju javnost rada u okviru nedržavnih šuma i da ih zastupaju, pred Parlamentom i Saveznom Vladom, kao i da unapređuju zajedničku saradnju sa ostalim bliskim organizacijama.

Članstvo vlasnika šuma u savezima je na dobrovoljnoj bazi. Finansiranje se omogućava godišnjim članarinama, koje se za svakog člana određuju na osnovu veličine poseda. Sa ostvarivanjem efikasnog zastupanja interesa članstva od strane centralnog organa, uvećava se i podstrek samim vlasnicima šuma, da se šumsko-politički angažuju u udruženju i da ga finansijski podrže.

Primeri ovih organizacija postoje u Finskoj (*Finnish Forest Association*)⁶⁵, Švajcarskoj (*Forestry Association of Switzerland*), Letoniji (*National Forest Owner Association*), Litvaniji (*Forest Owner Association*), Sloveniji (*Association of Forest Owners*) i u Nemačkoj, na federalnom (*Association of German Forest Owners*) i na nivou pokrajina (*Association of Forest Owners*)⁶⁶.

Centralnu interesnu organizaciju koja predstavlja interese privatnih šumovlasnika u Evropi, pred institucijama Evropske Unije reprezentuje **Centralni savez nacionalnih saveza šumovlasnika-CEPF** (www.cepf-eu.org). Zadatak CEPF-a je da formuliše zajedničku šumarsko-političku strategiju nacionalnih saveza svojih članica, sa ciljem usaglašavanja odgovarajućih socijalnih interesa šumovlasnika sa jedne i opštedruštvenih potreba prema šumi sa druge strane.

Nacionalna udruženja šumovlasnika osnovana su i u većini **zemalja u tranziciji**, uglavnom sa ciljem zastupanja interesa njihovih vlasnika tokom procesa restitucije. Učlanjivanje u takve organizacije je na dobrovoljnoj osnovi. Ove organizacije uglavnom imaju malo članova i većinom slabe veze sa lokalnim ili regionalnim organizacijama (odnosno vrlo često ne postoje kontakti sa malim privatnim šumovlasnicima).

Kao primer uspešnog organizovanja privatnih šumovlasnika može se navesti **Udruženje vlasnika šuma Litvanije - FOAL** (*Forest owners association of Lithuania* - www.forest.lt), koje je osnovano 1993. god. kao NVO. Član je asocijacije privatnih šumovlasnika Baltičkog regiona, kao i član CEPF, ELO (*European Landowners Organisation*) i PEFC. Mreža FOAL obuhvata 29 okruga u okviru kojih se nalaze lokalna udruženja vlasnika šuma i 24 kooperative i kompanije, sa preko 5000 članova širom zemlje.

⁶⁵ Čine je sve relevantne organizacije u oblasti šumarstva: šumarska industrija, privatni šumovlasnici i njihove organizacije, državne, istraživačke i obrazovne organizacije, NVOe.

⁶⁶ U Nemačkoj je glavni zastupnik političkih interesa vlasnika privatnih i korporativnih šuma na saveznom nivou Radna zajednica nemačkih saveza šumovlasnika (AGDW), matični savez koji predstavlja 14 pokrajinskih saveza šumovlasnika, različito organizovanih u obliku komora, saveza i sl.

Takođe, u jesen 2002. godine je od strane privatnih šumovlasnika osnovana i prva marketinška kompanija **Ekomediena** (www.ekomediena.lt), za prodaju na veliko, drveta iz privatnih šuma. Ekomediena mesečno otkupi i isporuči tržištu oko 15 - 20.000 m³ oblovinne, tako da je danas najveći snabdevač oblovinom iz privatnih šuma. Član je FOAL i učestvuje u njegovom radu, a kompanije i kooperanti iz FOAL mreže realizuju plasman oko 70% drveta proizvedenog u okviru privatnog sektora preko kompanije Ekomediena.

Pored toga, treba istaći, da je u maju 2003. godine osnovana i marketinška kompanija **Euromediena**, koja vrši centralizovani prodaju oblovinne iz privatnih šuma zemalja Baltičkog regiona.

U Srbiji je 25.05.2009. godine, formiran **Savez udruženja vlasnika privatnih šuma Srbije** (www.vps-srbija.org), kao krovna organizacija. To je samostalna, nestranačka, interesna organizacija dobrovoljno organizovanih udruženja građana - vlasnika privatnih šuma, osnovana radi zastupanja interesa članova Saveza i vlasnika privatnih šuma.

Osnovni cilj formiranja Saveza je: organizovanje udruženja vlasnika privatnih šuma radi davanja podrške radu lokalnih udruženja vlasnika šuma, unapređenje sprovođenje projekata vezanih za razvoj šumarstva, unapređenje gazdovanja šumama u privatnog vlasništva, korišćenja šuma, gajenja šuma i održavanja šumskog reda, a što bi doprinelo održivom razvoju šumarstva privatnog sektora, poboljšanju kvaliteta i vrednosti privatnih šuma i unapređenju uslova života na selu.

Savez obavlja niz delatnosti, kao što su, aktivno učešće u ostvarivanju zajedničkih i opštih interesa vlasnika šuma i članova Saveza, razmatranje zakonskih predloga koji se odnose na šumarstvo, kreditnu politiku, podsticaje i subvencije vlasnicima privatnih šuma, zalaganje za primenu savremenih metoda u razvoju šumarstva na području Republike Srbije, saradnja sa sličnim organizacijama i nadležnim institucijama u zemlji i inostranstvu i drugo.

4.5.1.1.2. Komora

Komora je profesionalna javna (državna) korporacija, sa samostalnom administracijom. u kojoj je **članstvo obavezno** za sve **vlasnike**. Organizacione jedinice komore postoje na pokrajinskom i regionalnom nivou (Austrija, delovi Nemačke), dok je u Sloveniji formirana na nacionalnom nivou. To su ustanove **javnog prava**, koje su formirane uglavnom od strane spoljašnjeg autoriteta (*external authority*), odnosno nadležnih državnih institucija. Pored reprezentovanja interesa svojih članova, komore mogu da obezbeđuju i finansijsku podršku, ili organizuju prodaju drveta, pružaju stručne i savetodavne usluge, informacije, organizuju nabavke itd. Finansiranje je uglavnom na bazi članarine, taksi na usluge i državnih fondova.

Primeri ovih organizacija postoje u Austriji (*Chambers of Agriculture*), Sloveniji (*Chambers of Agriculture and Forestry*) i u Nemačkoj na nivou pojedinih pokrajina (*Forstkammer Baden-Württemberg*). U Austriji su ustanovljena zakonska i privatna interesna zastupništva vlasnika šuma. Komore su utvrđene zakonom, kao interesna zastupništva za svako privredno i poslovno područje. Uprkos saveznim kompetencijama šumarstva, vlasnici poljoprivrednih i šumarskih gazdinstava, a samim tim i svi šumovlasnici, svoje zakonsko interesno zastupništvo imaju u pokrajinskim poljoprivrednim Komorama⁶⁸.

U praksi je za rad Komora od najvećeg značaja tzv. "obaveza članstva", što znači da je svaki vlasnik poljoprivrednog i/ili šumarskog gazdinstva⁶⁹ automatski i član Komore, s tim da za to plaća doprinose ali isto tako ima pravo na zastupanje i podršku.

Može se zaključiti da, ukoliko donosioci političkih odluka usaglase potrebu za interesno-zastupničkom organizacijom a ne postoje niže organizacione forme, onda je najpogodnija forma sistem Komore sa obaveznim članstvom. Takva struktura organizacije, sa podređenim jedinicama na pokrajinskom i regionalnom nivou, može da bude od pomoći za naknadno kreiranje dobrovoljnih lokalnih i privredno orijentisanih institucija (ukoliko one ne postoje).

⁶⁸ Predstavljanje poljoprivrednih i šumarskih interesa prema državi na saveznom nivou i usaglašavanje neophodnih šumskopolitičkih mera, pokrajinskih poljoprivrednih komora vrši se preko Konferencije predsednika. Konferencija predsednika poljoprivrednih Komora se ne bavi samo internim usaglašavanjem interesa pojedinih komora, već isto tako donosi, saveznim zakonom utvrđeno pravo, stručnih mišljenja za nacrt zakona i propisa Saveznog ministarstva.

⁶⁹ Pojam gazdinstva je ovde vrlo širok, i obuhvata već i posede vrlo male površine.

Pored toga, dodatne aktivnosti, naročito u oblasti finansijske podrške i subvencija, mogu da povećaju atraktivnost ovog tipa organizacije, uprkos obaveznom članstvu.

U **Srbiji**, trenutno, nije zastupljen ovakav oblik organizovanja vlasnika šuma na centralnom nivou. Međutim, vlasnici velikih šumskih poseda (privatnih, crkvenih, itd.) imaju jasnu potrebu za interesnim organizovanjem i učešćem u kreiranju najznačajnijih odluka koje utiču na ostvarivanje njihovih interesa u okviru funkcionisanja sektora. Rešenje u okviru Poljoprivredno-šumarske komore bi, u velikoj meri, moglo da omogući efikasno zastupanje njihovih interesa.

4.5.1.2. Oblici organizovanja na lokalnom nivou

Mnogobrojni su razlozi zbog kojih se može vršiti udruživanje vlasnika malih privatnih šuma na lokalom i regionalnom nivou i, pre svega, su **ekonomske prirode**.

Među **prednostima** koje se time mogu ostvariti najznačajnije su:

- udruživanjem u svrhu **zajedničkog gazdovanja**, mogu se odstraniti mnoge loše posledice individualnog gazdovanja na maloj površini, čime se stvaraju uslovi za obavljanje trajnog i racionalnog gazdovanja šumama. Ovakvim udruživanjem dobijaju se gazdinske celine na mnogo većoj površini, sa kojima se može znatno racionalnije planirati gazdovanje i korišćenje svih šumskih proizvoda;
- udruživanjem u svrhu **obezbeđivanja zajedničke stručne pomoći**, obezbeđuje se pružanje savetodavnih i stručno-tehničkih usluga vlasnicima malih šumskih poseda i unapređenje mera gazdovanja. U zavisnosti od oblika stručne pomoći, sredstva se obezbeđuju od strane države ili udruženih šumovlasnika;
- udruživanjem u svrhu **obezbeđivanja zajedničkog pošumljavanja**, obezbeđuje se adekvatna pomoć države, kako prilikom nabavke sadnica za pošumljavanje, tako i prilikom zajedničkog izvršavanja radova oko pošumljavanja velikih šumskih površina;
- udruživanjem u svrhu **izgradnje zajedničkih šumskih puteva**, mogu se na povoljniji način obezbediti potrebna sredstva i sprovesti efikasnija realizacija projekata izgradnje transportnih komunikacija u okviru jednog šireg područja šuma, što pojedinačni vlasnici nisu u mogućnosti da ostvare. Uz to, izgradnjom puteva i otvaranjem šuma stvaraju se i pretpostavke za uspešnije gazdovanje, zaštitu i očuvanje šuma, kao i povećanje vrednosti pojedinačnih šumskih poseda, i prihoda koji se u njima ostvaruju;
- udruživanjem u svrhu **obezbeđivanja zajedničkog iskorišćavanja šuma**, mogu se na lokalnom i regionalnom planu povezati razvojnim programima vlasnici mehanizacije i opreme za šumski rad i za primarnu preradu, koji bi radili u sopstvenoj šumi i u šumama vlasnika koji nemaju radne snage. Time se uvećava stepen korišćenja mehanizacije, ostvaruju veći učinci i prihodi, uz istovremeno, smanjivanje troškova seče i izvlačenja i lakše obezbeđivanje kupaca i distribucije;
- udruživanjem u svrhu **izgradnje i korišćenja zajedničkih preradnih kapaciteta**, kako za primarnu preradu drveta, tako i kapaciteta za preradu ostalih šumskih proizvoda, stvaraju se uslovi za proizvodnju gotovih proizvoda i znatno veće prihode od njihove prodaje;
- udruživanjem u svrhu **zajedničkog plasmana proizvoda**.

Najzastupljeniji oblik udruživanja šumovlasnika, kojim se na vrlo konkretan način ostvaruju njihovi pojedinačni interesi, je upravo ovaj poslednji - udruživanje radi **zajedničkog plasmana proizvoda**.

Vlasnici malih šumskih poseda su kod prodaje svojih proizvoda najčešće upućeni na veći broj različitih posrednika, koji se nalaze u lancu snabdevanja između njih kao proizvođača i krajnjeg potrošača, odnosno tržišta, što u svakom slučaju utiče na cenu proizvoda i profit.

Njihovim udruživanjem i organizovanim nastupom na tržištu, smanjuje se broj posrednika i obezbeđuje veća sigurnost plasmana uz ostvarivanje bolje cene proizvoda (roba može da se skladišti i plasira u najpovoljnijem trenutku na tržištu, a organizovanim nastupom više vlasnika omogućuje se postizanje konkurentnosti cene proizvoda, što je naročito karakteristično za velike asocijacije privatnih šumovlasnika u skandinavskim zemljama).

Takođe, zajedničkim nastupom na tržištu, omogućuje se korišćenje povoljnijih načina transporta i kanala distribucije, kao i nastupa prema potrošaču, uz mogućnost standardizovanja proizvoda i pristupa većim tržištima i potrošačima

Sa jedne strane proizvođači se moraju prilagoditi zahtevima i potrebama tržišta, a sa druge omogućuje im se dobijanje grupnih sertifikata (npr. PEFC), a time i plasman proizvoda na najrazvijenijim tržištima. Proizvodi iz malih privatnih šuma najčešće se plasiraju samo na lokalnom tržištu, dok se na ovaj način kao partneri javljaju i potrošači koji apsorbiraju znatno veće količine proizvoda. Zajedničkim nastupom na tržištu, omogućuje se i plasman ostalih šumskih proizvoda, koji često ostaju neiskorišćeni.

U najvažnije oblike lokalnog udruživanja, čiji je cilj da se olakša praktično gazdovanje šumama i ostvari zajednički **ekonomski interes vlasnika**, spadaju:

1. Udruženja vlasnika šuma (*Forest Association*);
2. Šumske zajednice (*Community Forest*).
3. Šumske kooperacije/zadruge (*Forest Co-operative*);

U **Srbiji** su na lokalnom i regionalnom nivou, trenutno, zastupljena dva osnovna oblika organizovanja vlasnika privatnih šuma:

- udruženja vlasnika šuma, sa ciljem ostvarivanja zajedničkih interesa svojih članova, i
- šumska zajednica, sa ciljem zajedničkog gazdovanja šumskim posedom.

4.5.1.2.1. Udruženja vlasnika šuma

Udruženja vlasnika šuma su najrasprostanjeniji tip organizovanja privatnih šumovlasnika u centralnoj Evropi. Predstavljaju privatne (nevladine) organizacije lokalnog ili regionalnog karaktera sa dobrovoljnim članstvom. Uglavnom se osnivaju radi zastupanja interesa, finansijske, informacione i saradnje u distribuciji opreme, a obavljaju pretežno ekonomsku i informativnu funkciju, mada na lokalnom nivou mogu obavljati i političku funkciju.

Udruženja vlasnika šuma imaju za cilj da, pre svega, u malim privatnim šumama otklone strukturne nedostatke nastale usled malih površina šuma i male količine drveta (na pr. izražena rascepanost poseda, nedovoljna obraslost, nedovoljna otvorenost šumskih puteva, jaka disperzija drvne ponude), koji se u velikom broju slučajeva mogu prevladati samo kroz odgovarajuće oblike kooperativnog gazdovanja. Ali, efekti strukturnog poboljšanja kojima se time teži, odnose se isključivo na privredni ishod, dakle na gazdovanje šumama i plasman drveta, pri čemu namera nije zajedničko svojinsko-pravno rukovođenje.

Udruženja ispunjavaju važne organizacione principe, koji su značajni za saradnju privatnih šumovlasnika: lako ih je osnovati; veoma su prilagodljiva lokalnim uslovima; imaju dobrovoljno članstvo; vlasništvo je individualno; pri odlučivanju su uključeni i članovi; cena članarine je mala; mogu se osnovati pod-jedinice i fleksibilna su u pogledu aktivnosti i ciljeva.

Sama činjenica da predstavljaju najčešći tip organizacija vlasnika šuma, govori o prepoznavanju prednosti ovog organizacionog oblika. Udruženja je lako osnovati, a njihovo osnivanje i registracija ne zahteva velika materijalna sredstva, dok šumski posed članova kao i oprema za rad ostaju u individualnom vlasništvu.

Udruženja mogu osnovati pod jedinice, a takođe je moguće i njihovo grupisanje ili pristupanje drugim organizacijama. Tako je većina krovnih-nacionalnih organizacija vlasnika u Zapadno-Evropskim zemljama i nastala na inicijativu članova asocijacija grupisanjem i ujedinjavanjem interesnih asocijacija vlasnika na lokalnom i regionalnom nivou (2000).

Kao **dominantni organizacioni oblik u Evropi**, koji pruža znatne ekonomske prednosti pri udruživanju vlasnika privatnih šuma, prisutni su u Austriji, Danskoj, Finskoj (117.000 članova u 260 udruženja), Francuskoj, Nemačkoj (250.000 članova, na 2,5 miliona *ha*), Španiji, Švajcarskoj, Letoniji, Slovačkoj, kao i većini ostalih evropskih zemalja.

U okviru udruženja koja se formiraju iz ekonomskih interesa, ekonomske aktivnosti su uglavnom ograničene na zajednički marketing i/ili nabavku, pri čemu njihovi članovi i dalje gazduju svojom imovinom i zadržavaju pojedinačno pravo vlasništva nad zemljištem. Udruženja su, uglavnom, pogodna kao vid organizacije kada grupa korisnika nije određena, interesi korisnika su različiti i moraju se uskladiti, i trebaju se uključiti elementi participacije. Zbog svoje velike fleksibilnosti i prilagodljivosti u pogledu aktivnosti, ova udruženja predstavljaju veliki potencijal i u budućnosti.

Na to ukazuje i formiranje sve većeg broja udruženja vlasnika privatnih šuma u Srbiji, na lokalnom nivou. Osnivanje udruženja vlasnika privatnih šuma **na teritoriji Srbije**, započelo je 2006. godine i do sada je formirano ukupno 19 lokalnih udruženja vlasnika šuma, čiji nazivi i sedišta su dati u tabeli T-4.19.

T-4.19. UDRUŽENJA VLASNIKA PRIVATNIH ŠUMA U SRBIJI (2009)

Br.	Naziv i sedište udruženja	Godina osnivanja
1.	Rastište - Bajina Bašta	2006.
2.	Miličnica - Valjevo	2006.
3.	Podgorac - Boljevac	2006.
4.	Bigrenica - Čuprija	2007.
5.	Selacka - Zaječar	2007.
6.	Negotin - Negotin	2007.
7.	Mačkov Kamen - Krupanj	2008.
8.	Kršijora - Zlot	2008.
9.	Stol - Kej	2009.
10.	DAR - Knjaževac	2009.
11.	Krivelj - Bor	2009.
12.	Kandalica	2009.
13.	Grezna	2009.
14.	Vlaško Polje	2009.
15.	Plavna - Plavna	2009.
16.	Crni Vrh	2009.
17.	Tilve - Slatina	2009.
18.	Ćuštica - Prekrsni Del	2009.
19.	Crni Timok - Mali Izvor	2009.

Izvor: Savez udruženja vlasnika privatnih šuma (www.vps-srbija.org)

Princip formiranja, kao i organizacija ovih udruženja su dosta slični, pre svega zbog činjenice da su sva udruženja formirana uglavnom uz stručnu i tehničku podršku FAO projekata, u približno istom vremenskom periodu i sa sličnim ciljevima. Uдруženja vlasnika šuma imaju svojstva pravnog lica. Prava i obaveze udruženja, kao pravnog lica utvrđene su Ustavom, zakonima i Statutom udruženja.

Udruženja vlasnika šuma, formirana na lokalnom nivou, svoje osnovne delatnosti orijentišu, pre svega, ka saradnji u nabavci opreme, informisanju ili ekonomskoj saradnji, odnosno ka ekonomskim i finansijskim funkcijama, a neke organizacije vrše i saradnju i u zajedničkom gazdovanju. Lokalne organizacije vrše i zastupanje interesa vlasnika u političkim procesima koji se dešavaju na lokalnom nivou, tako da delimično obavljaju i političku ulogu.

Lokalna udruženja postavljena na principima koji podstiču profitabilne aktivnosti i formiranje malih i srednjih preduzeća mogu biti nosilac razvoja **ruralnih područja**, naročito ako se u obzir uzmu aktuelni trendovi i problemi poljoprivrede u brdsko-planinskim područjima.

4.5.1.2.2. Šumske zajednice

Šumske zajednice su lokalne privatne (nevladine) suvlasničke organizacije, a saradnja koja se u njima odvija između članova jeste u zajedničkom gazdovanju šumskim posedom, što podrazumeva i informacione, i ekonomske i političke funkcije. Upravo, zbog specifičnosti uzrokovanih suvlasničkim karakterom šumskih zajednica postoje značajne razlike između ovog i ostalih oblika organizacija vlasnika šuma. Način njihovog nastajanja najčešće je vezan, ili za zajedničku kupovinu određenih delova većih šumskih poseda, ili za sticanje prava zajedničkog vlasništva nad šumskim posedima određenih plemićkih porodica ili naselja.

U njihovom formiranju nije došlo do ujedinjavanja poseda individualnih vlasnika, tako da po načinu formiranja predstavljaju direktnu suprotnost udruženjima vlasnika i drugim organizacionim oblicima koji su nastali dobrovoljnim udruživanjem vlasnika malih šumskih poseda.

Šumska zajednica (*Gemeinschaftswald/Community forestry*), po principu zajedničkog vlasništva nad šumama, je nastala u Austriji (*Vorarlberg*) na osnovu visokog procenta vlasnika šuma, koji nisu poljoprivrednici. Agrarne zajednice (*Agrargemeinschaft*) su dobar primer uspešnog gazdovanja zajedničkim šumama od strane ne-poljoprivrednika, a pored Austrije postoje u još nekim regionima srednje Evrope, od “*Urbarialgemeinden*” u Burgenlan⁷⁰, pa do “*Waldgenossenschaften*” u Thüringenu.

Unutrašnja struktura ovih zajednica šuma je ipak različita, ali im je **zajednički idealni udeo**, zajednička odgovornost i mogućnost gazdovanja na jednoj većoj, povezanoj površini. U poslednje vreme, prisutan je znatan porast interesovanja za ovaj oblik organizovanja, naročito tamo gde su površine u vlasništvu pojedinaca veoma male, ili će biti male nakon procesa restitucije.

Gazdovanje individualnim, malim parcelama je složeno i neefikasno, a mogućnosti zajedničkog gazdovanja, putem kreiranja vlasničkih deonica (udela) na većim šumskim površinama može, od samog početka, omogućiti prevazilaženje takvih problema, zbog čega treba, u navedenim okolnostima, razmotriti mogućnost njihovog osnivanja.

Zajednice šuma su realan cilj samo na duže staze, koji se uglavnom može ostvariti kroz:

- stimulaciju interesa u gazdovanju šumama;
- veće uključivanje interesnih grupa ili mišljenja lidera;
- obrazovanje i obuku šumovlasnika, koji nose odgovornost za zajednicu;
- početne finansijske stimulanse (za lične i specifične aktivnosti);
- jačanje privatnih šumskih eksperata.

Vlasništvo kojim će se zajednički gazdovati, može biti uspostavljeno dobrovoljno ili preko države. Državna podrška uglavnom ima samo za cilj da pomogne pri osnivanju organizacija i promovisanju specifičnih aktivnosti.

Zajednica privatnih šumovlasnika “**Šumska zajednica**” u Beočinu, osnovana je 1903 godine, kada je tadašnjih 79 vlasnika, odlučilo da zajednički kupe 509 jutara (oko 293 ha) šume “Plemićko dobro” na Fruškoj Gori (od Beočina do visa na Brankovcu), od trojice austrougarskih plemića. Cilj osnivanja zajednice bio je da vlasnici, uglavnom siromašni seljaci, kroz zajedničko gazdovanje šumom osiguraju dodatne prihode i zadovolje potreba za drvetom u svojim domaćinstvima⁷¹.

“*Šumska zajednica*” je uspela da opstane jedinstvena na svojoj površini⁷² i pored mnogobrojnih istorijskih dešavanja na našim prostorima, pa kao takva predstavlja vrednost i u evropskim razmerama. “*Šumska zajednica*” ima 77 članova⁷³, samo za dva manje nego 1903. godine. Organi upravljanja su Skupština i Upravni odbor.

Titular vlasništva i pravo raspolaganja šumom, ustanovljeni su još početnim ugovorom prilikom osnivanja zajednice, kojim se utvrđuje da će vlasnici šumu “zajednički posjedovati i uživati”, dok pravo učešća u raspodeli drveta, svaki suvlasnik ostvaruje kroz svoj idealni udeo.

⁷⁰ Burgenländische Agrargemeinschaften (*Urbarialgemeinden* - UG), preko 20.000 ha u austrijskoj saveznoj pokrajini Burgenland su urbane šume (*Urbarialwälder*). UG su nastale u drugoj polovini 19. veka. Pravni status takvih zajednica u Austriji regulisan je saveznim i pokrajinskim zakonima, po kome UG imaju status agrarnih, zemljišnih zajednica (*Agrargemeinschaften*). UG je zajednica poseda (zajedničko vlasništvo mnogo pojedinaca), koja povezuje veliki broj vlasnika, ali se na ukupnoj površini jedinstveno gazdinski upravlja. Radi se dakle o jednom idealnom suvlasništvu članova takve zajednice. U slučaju prodaje dela šume, zajednica ima pravo preče kupovine tih delova.

⁷¹ Kao inicijator osnivanja “*Šumske zajednice*” smatra se tadašnji seoski učitelj Bogdan Glumac, koji je bio i jedan od osnivača Srpske zemljoradničke zadruge u Beočinu 1900. godine. Ova zadruga je bila i posrednik u dobijanju kredita od Srpske banke u Zagrebu, u iznosu od 66.000 kruna, kojim je kupljen posed i formirana “*Šumska zajednica*” (2003/a).

⁷² Ova površina se danas nalazi u sastavu Nacionalnog parka “*Fruška gora*”.

⁷³ Od ukupnog broja vlasnika, oko 2/3 živi u Beočinu i okolini, dok je 1/3 van ovog područja.

Nijedan **suvlasnik** ne sme svoj suvlasnički deo prodati nikom drugom, osim preostalim suvlasnicima. Skupština odlučuje ko može da kupi deo šume na prodaji, a prvenstvo imaju oni sa najmanjim delom, zatim oni sa neposredno većim, a ako svi odbiju - kupac je sama “Šumska zajednica”. Ovakva pravila presudno su uticala na ujednačene međusobne odnose članova “Šumske zajednice” i njen opstanak.

Idealni delovi uvek ostaju vlasništvo pojedinaca ili zajednice, čime je sprečena i eventualna samovolja pojedinih članova da ga optereće obavezama iz nekog privatnog aranžmana, što bi išlo na štetu i “Šumske zajednice” i ostalih njenih članova⁷⁴. Zbog toga, ni jedna promena, upisana u zemljišnu knjigu tokom 100 godina, “...nije mogla uticati na promenu prvobitnog ugovora o kupovini 509 jutara šume, niti na ukupnu veličinu zajedničkog poseda, koja je ostala nepromenjena” (2003/a).

Učešće pojedinih vlasnika, u odnosu na veličinu udela, ukazuje da najveći broj vlasnika (54) ima manje učešće, a samo dva vlasnika veće učešće od jednog “idealnog udela” (tabela T-4.20).

T – 4.20. UČEŠĆE POJEDINAČNIH VLASNIKA “ŠUMSKE ZAJEDNICE”

VELIČINA DELA ŠUME	BROJ VLASNIKA	BROJ IDEALNIH DELOVA	DEO ZA RASPODELU [m^3]	
			po vlasniku	ukupno
1 1/2	1	1,50	18	18
1 1/4	1	1,25	15	15
1	21	21,00	12	252
3/4	1	0,75	9	9
2/3	2	1,33	8	16
1/2	27	13,50	6	162
1/3	12	4,00	4	48
1/4	8	2,00	3	24
1/6	4	0,67	2	8
Σ	77	46,00	—	552

IZVOR: (2003/a)

Princip raspodele drveta se i danas sastoji u tome, da se od godišnje posečenih oko 1000 m^3 , podeli ukupno 552 m^3 - na 46 celih delova, od po 12 m^3 . Srazmerno veličini njihovog dela šume, pojedini vlasnici raspolažu sa različitim udelom u posečenom drvetu, koji je tokom vremena, zbog nasleđivanja ili kupoprodaje, promenjen u odnosu na prvobitni idealni udeo osnivača “Šumske zajednice”. Nakon raspodele 552 m^3 po udelu, preostali deo se prodaje, a novac raspodeljuje u istoj srazmeri, ili se time podmiruju ostale potreba u radu zajednice⁷⁵.

4.5.1.2.3. Šumske kooperative/zadruge

Šumske kooperative-zadruge, su lokalne privatne (nevladine) organizacije sa dobrovoljnim članstvom, u kojima se ostvaruje pretežno finansijska, informaciona i saradnja u distribuciji opreme.

One imaju, pretežno, ekonomsku i delimično informacionu funkciju, a po potrebi, na lokalnom nivou mogu imati i političku funkciju i biti aktivne u zastupanju interesa.

Privredne zadruge privatnih šumovlasnika, uglavnom nemaju za cilj spajanje njihovih poseda, već teže zajedničkom korišćenju tehničke opreme, i primeni specifičnog gazdovanja i marketinških aktivnosti.

Po svojim funkcijama, zadruge su veoma slične udruženjima vlasnika šuma, ali je ključna razlika između ove dve organizacione forme u tome što članovi svojim pristupom zadrugi stavljaju na raspolaganje određena sredstva, bilo finansijska ili sredstva za rad i postaju vlasnici određenih deonica u vrednosti zadruge i određenog udela u njenom profitu u zavisnosti od svog početnog ulaganja u zadrugu.

⁷⁴ Ugovor o kupovini je dopunjen 1906. godine, čime se vlasnici izričito obavezuju da svoje idealne delove “...nikako i ni u kom slučaju prodati nesmemo jedino zajednici pa ma ponuđena kupovna svota iznošala i preko 600 kruna...”, niti ih smeju “...ni u kom slučaju zadužiti ni tabulirati...”, tj. zalogopravno opteretiti (2003/a).

⁷⁵ Od godišnjeg prihoda, oko 25% se izdvaja na troškove proizvodnje (seča i izvlačenje su se dotirali, od strane suvlasnika, sa po 300 din/ m^3), a oko 15 % na investicije.

Dok ekonomski orijentisane asocijacije vlasnika šuma mogu vršiti usluge svojim članovima, zadruga operacije obavlja u ime članova, za račun članova i zajedničkim sredstvima članova. Takođe, postupci osnivanja zadruga su mnogo restriktivniji. Njihove aktivnosti mogu biti diverzifikovane, a često su povezane i sa poljoprivrednim aktivnostima i drugim vidovima proizvodnje, a takođe mogu biti i trgovinske zadruge. U osnivanju zadruga postoje jasno definisana pravila, sa striktnim pravima i odgovornostima članova, a zadrugom najčešće u ime članova upravlja upravni i izvršni odbor.

Poseban problem pri osnivanju zadruga u zemljama Centralne i Istočne Evrope, predstavlja istorijsko nasleđe i jako negativna iskustva vlasnika šuma vezana za period kolektivism⁷⁶, kada je u zemljoradničkim zadrugama na lokalnom nivou formiranim od strane komunističkih vlasti, članstvo bilo obavezno, a pristup njima je podrazumevao i prepuštanje prava vlasništva nad šumama i poljoprivrednim zemljištem. Sve ovo izaziva veliko nepoverenje vlasnika šuma iz tranzicionih ni post tranzicionih zemalja u ovakav vid organizovanja.

Ovakvi oblici udruživanja postoje u Austriji (*producers/ marketing cooperatives*), Finskoj, Francuskoj, Nemačkoj (*property cooperatives; full-or limited management cooperatives*), Švedskoj (*producer cooperatives of owners*) i Sloveniji (*160 marketing cooperatives*).

Što se tiče naših područja, prema Simiću, na teritoriji koju je obuhvatala Kraljevina Jugoslavija je “...još pre rata postojalo nekoliko šumskih zadruga u Slovenačkoj. Posle rata taj pokret je uzeo nešto jačeg maha, tako da je samo u 1931. godini obrazovano preko 150 šumskih zadruga”. On navodi da je “...u krajevima Srbije baš ovih dana osnovana **prva šumska zadruga u Mokroj Gori u srezu zlatiborskom za preradu luča**” (Simić, 1932).

U Srbiji je prethodnih godina bilo izvesnih pokušaja formiranja sličnih organizacionih oblika. Tako je 1998. godine, osnovana **Šumarska zadruga “Ekošum”** u Valjevu, od strane nekoliko šumarskih inženjera i tehničara, sa ciljem pružanja usluga u oblasti gazdovanja privatnim šumama, pre svega, za one vlasnike koji žive izvan svojih poseda i nisu u mogućnosti ili nemaju interesa da sami gazduju svojim šumama⁷⁷. Ovaj pokušaj nije zaživio i zbog neusklađenosti zakonskih propisa sa potrebama vlasnika, odnosno nedostatka odgovarajućih mera podrške šumarstvu privatnog sektora.

Jedna od karakteristika novih privatnih šumovlasnika u istočnoj Evropi je da većina njih nisu poljoprivrednici i često su dosta udaljeni od svojih poseda. U oblastima gde je ovaj oblik vlasništva dominantan, često su pogodni viši nivoi kooperacije, kao što su poslovna udruživanja sa kompletnim servisnim paketima gazdovanja.

U zavisnosti od oblika saradnje vlasnika, može se obezbediti i napredak u nivou gazdovanja šumama, kroz lokalno interesno udruženje, kao najjednostavniji oblik usmeren na različite lokalne aktivnosti, ili **poslovno udruženje**, kao mnogo kompleksniju formu (od zajedničko gazdovanje šumama, pa do korporacijskog šumarstva, često sa promenom od individualnog vlasništva ka površini kojom će raspolagati deoničari).

Na osnovu svega iznetog, ipak se ne može odgovoriti koji je tip ekonomskog udruživanja i saradnje na lokalnom nivou najbolji, jer to zavisi od mnogobrojnih pojedinačnih faktora. Međutim, jasno je da nije dovoljan samo određeni stepen integracije, povezan sa zahtevima logistike i ograničen na uzajamnu trgovinu drveta. Moderni lanci proizvodnje drveta zahtevaju **intenzivnu horizontalnu i vertikalnu saradnju**.

U vezi sa horizontalnom integracijom, postojeće ko-operacije kao što su šumsko-ekonomske zajednice nude odlične preduslove za koncept moderne uprave. Da bi se razvili odgovarajući metodi za vertikalnu integraciju, treba razmotriti moguće logističke koncepte za centralnu upravu⁷⁸.

⁷⁶ Ovaj proces zajedno sa oduzimanjem imovine po drugim pitanjima, doveo je u nekim zemljama i do ukidanja privatnog vlasništva (nekadašnji Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika, Istočna Nemačka, nekadašnja Čehoslovačka, Mađarska, Poljska, Bugarska i Rumunija), a u nekima je kao u bivšoj Jugoslaviji doveo do smanjenja površine zemljišta i šuma u privatnom vlasništvu.

⁷⁷ Pored toga, bilo je planirano da šumarska zadruga pruža podršku zainteresovanim šumovlasnicima, kroz nabavku sadnog materijala, preradu i plasman proizvoda, organizovanje obuke i predavanja za male privatne šumovlasnike, kao i sve ostale mere za unapređenje gazdovanja ovim šumama.

⁷⁸ Ovi koncepti (na pr. koncept “virtuelne organizacije” u Austriji), se mogu ostvariti samo u dobro organizovanoj “mreži drveta”. Ova mreža organizuje i kontroliše protok informacija i materijala prema

Bitan cilj ovih novih pristupa je pružiti priliku vlasnicima malih šumskih gazdinstava da se ujedine i da iskoriste sve prednosti moderne tehnologije, uz veoma bitnu početnu podršku javnih institucija. Pored toga, prednosti pri formiranju imaju uvek organizacije sa dobrovoljnim članstvom, manjim troškovima i jasnim ispoljavanjem neposrednih koristi od članstva. Takođe, važno je da organizaciona forma bude fleksibilna, kako bi se mogla prilagođavati izmenjenim zadacima ili područjima aktivnosti.

U **Srbiji** bi se dalja udruživanja mogla realizovati po **modelu**:

1. **zajednica šuma**, radi potreba zajedničkog gazdovanja;
2. nekog od oblika **ekonomskog udruživanja** samih šumovlasnika, odnosno

Prvi oblik bi bio pre svega namenjen onim vlasnicima šumskih poseda, koji nisu dovoljno zainteresovani da gazduju svojim šumama, ili nisu u mogućnosti da to obavljaju (zbog velikih troškova ili fizičke udaljenosti od svojih šuma), pa bi udruživanjem svojih poseda u zajednicu mogli da ostvaruju zagarantovane godišnje prihode iz tih šuma.

Za vlasnike koji su neposredno vezani za svoj šumski posed, kao deo njihovog seoskog gazdinstva, i u mogućnosti su da sa njime gazduju, bliža je opcija udruživanja radi ekonomske koristi (zajedničkog plasmana ili nabavke mehanizacije, sadnica, izgradnje puteva), nego radi zajedničkog gazdovanja.

4.5.1.3. Podrška organizovanju vlasnika šuma

Za uspešan razvoj organizacija šumovlasnika posebno je važno aktivno uključivanje države, jer ona pruža legalan okvir (kreira političke i zakonske okvire), definiše organizacione standarde (na pr. postojanje organa šumarske službe) i pruža podršku organizovanim vlasnicima.

Mere državne politike trebaju da stimuliše privatne šumovlasnike da se:

- sa jedne strane, organizuju u **lokalna udruženja**, radi ostvarivanja zajedničkih ciljeva pojedinačnih vlasnika (kao što su unapređenje položaja i plasmana na tržištu, postizanje boljih cena i uslova prodaje, realizacija mera podrške, itd.), a
- sa druge strane, potrebno je i **nacionalno udruženje**, kao jak partner na širem području, kako bi se ostvarivala saradnja na zajedničkom koncipiranju i sprovođenju zakona i mera šumarske politike i obezbedila tehnička pomoć i podrška radu lokalnih udruženja.

Pomoć se može pružati, uglavnom kroz **direktne** (finansijska podrška, tehnička pomoć), ili **indirektne** (oslobađanje od izvesnih taksi, finansijske inicijative za određene donacije itd) oblike podrške.

S tim u vezi, **državni programi podrške** obično funkcionišu na **tri nivoa**:

1. **Informativna podrška**, koja se odnosi pre svega na korišćene postojeće administrativne mreže, za uspešno informisanje (o postojanju organizacija, njihovih opcija, prednosti i mana; održavanju obrazovnih i kurseva obuke za poboljšanje sposobnosti budućih članova organizacije, a naročito njenih ključnih ličnosti itd.).
2. **Finansijska podrška**, koja se ispoljava u različitim oblicima. U evropskim zemljama veoma su prisutni podsticaji (subvencije), koji se koriste kao sredstva za promovisanje osnivanja i članstva u vlasničkim organizacijama, i to:
 - **indirektni podsticaji**, koji uključuju smanjenje poreza za ekonomske aktivnosti organizacija (ili specifičnih organizacija), i smanjenje poreza na imovinu, za članove;
 - **direktni podsticaji**, koji se ponekada nalaze u obliku podele troškova ili pokrivanju ukupnih troškova za određene aktivnosti. Oni obuhvataju troškove osnivanja, podelu troškova koji se tiču osoblja, opreme ili infrastrukture (kao što je izgradnja puteva). U nekim slučajevima, na raspolaganju je takođe finansijska podrška za određene aktivnosti gazdovanja.

zahtevima moderne logistike. To zahteva centralni informacioni sistem, gde će se sakupljati podaci od vlasnika, kao i od klijenata. Na bazi tih podataka, menadžer će donositi stalno odluke o pravcu proizvodnje i količini drveta. Prednosti koje se ovim ostvaruju, kao što su smanjenje zakašnjenja, veća fleksibilnost, smanjenje zaliha i povećan kvalitet proizvoda, dovele bi do povećanja profita u celoj mreži.

3. **Organizaciona-tehnička podrška**, koja se ispoljava u smislu administrativne i tehničke podrške za tek osnovane organizacije, kroz aktivnosti koje ne zahtevaju troškove, ili su oni zanemarljivi. Državna šumarska služba može (pored obrazovanja i obuke), u nekim slučajevima da ponudi i ove programe podrške, u ograničenom vremenskom periodu.

Osnovni uslov da bi se realizovalo udruživanje, predstavlja ispunjenje pojedinačnih i opštih interesa, kako onih koji se udružuju, tako i institucija koje treba da im pruže podršku.

Podrška države u promovisanju osnivanja i članstva u organizacijama šumovlasnika, naročito je značajna u početnim fazama osnivanja ovih organizacija, pre svega, tamo gde je korist od kooperacije nejasna. U takvim slučajevima je naročito bitno da je konačno odlučivanje po svim pitanjima, uvek prepušteno predstavnicima samih organizacija šumovlasnika.

Udruženja vlasnika šuma, kao i ostali oblici saradnje, organizovanja i uključivanja vlasnika u definisanje i sprovođenje mera šumarske politike, predstavljaju veoma važan korak ka dostizanju ciljeva određenih *Strategijom razvoja šumarstva Republike Srbije*.

U pogledu realizacije cilja povećanja doprinosa šumarskog sektora ekonomskom i društvenom razvoju Republike Srbije, *Strategijom razvoja šumarstva Republike Srbije* se planira:

- podsticanje osnivanja i razvoja **udruženja privatnih šumovlasnika** u cilju jačanja njihovih sposobnosti za realizaciju održivog gazdovanja šumama i primenu naučnih i stručnih saznanja;
- podsticanje učešća zainteresovanih strana, naročito **u ruralnim područjima**, u odlučivanju i raspodeli odgovornosti o bitnim pitanjima vezanim za upravljanje šumama;
- podrška osnivanju i razvoju **malih i srednjih preduzeća** za obavljanje poslova u šumarstvu i ostalim delatnostima vezanim za šumu;

Mere koje su propisane ovim dokumentom, pružaju realnu i čvrstu osnovu za razvoj privatnog sektora šumarstva, poboljšanje stanja šuma i ekonomskog stanja vlasnika, a samim tim daju mogućnosti i za intenziviranjem razvoja seoskih područja.

Pored neophodnog organizovanja i obuke vlasnika privatnih šuma, budući razvoj privatnih šuma i šumarstva privatnog sektora je neposredno uslovljen odgovarajućom finansijskom podrškom vlasnika i njihovih udruženja. Prednost u dobijanju podrške daje se organizovanim vlasnicima, odnosno njihovim udruženjima.

Postavljeni ciljevi se mogu ostvariti primenom sledećih mera **neposredne podrške**:

- inicijalna podrška za osnivanje novih lokalnih udruženja vlasnika privatnih šuma;
- obuka i osposobljavanje udruženja vlasnika privatnih šuma za izradu i realizaciju razvojnih programa i projekata za korišćenje podsticajnih sredstava na nacionalnom i međunarodnom nivou, kao i za unapređenje stanja šuma i razvoj šumarstva privatnog sektora;
- finansijska podrška udruženjima za zajednički marketing šumskih proizvoda.
- osposobljavanje udruženja za uspostavljanje sopstvene stručne šumarske službe.

Međutim, realizacija ovih mera, pored obezbeđivanja sredstava, zahteva i brzu izmenu zakonodavnih okvira i izgradnju institucionalnih kapaciteta, a takođe i intenziviranje aktivnosti samih vlasnika na boljem organizovanju sopstvenih ekonomskih aktivnosti, zastupanju interesa i učešću u donošenju sektorskih odluka.

4.5.2. Mala i srednja preduzeća u šumarstvu

Mala i srednja preduzeća (MSP) predstavljaju osnovu razvoja privatnog sektora i tržišne ekonomije.

U svim razvijenim tržišnim privredama, sektor MSP predstavlja okosnicu privrednog razvoja. Dokaz o važnosti sektora MSP u ekonomiji Srbije je njihovo učešće (*Strategija razvoja konkurentnih i inovativnih malih i srednjih preduzeća za period 2008-2013*), i to u:

1. ukupnom broju preduzeća (99.8%) i zaposlenih (65,5%, u sektoru MSP od 2004. do 2007. godine otvoreno je oko 149 hiljada novih radnih mesta);

2. prometu (67,6%), u bruto domaćem proizvodu (oko 36%), bruto dodatnoj vrednosti (BDV - 58,3%), profitabilnosti (38,6%) i produktivnosti u poslovanju;
3. izvozu (50,2%), uvozu (64%) i investicijama (51,2%) u nefinansijskom sektoru;
4. mikro preduzeća dominiraju u sektoru MSP sa učešćem od 95,6% ukupnog broja i zapošljavaju skoro 50% ukupnog broja zaposlenih

Socio-ekonomska analiza stanja, potreba i problema malih i srednjih preduzeća i preduzetništva u Srbiji, Republičke Agencije za razvoj MSP iz 2009. godine, data je u **PRIOLOGU 4.7**.

Iskustva u upravljanju razvojem MSP, njihov broj, pozitivan uticaj na rast društvenog proizvoda i nacionalnog dohotka, visoko relativno učešće zaposlenih u MSP sektoru u ukupnom broju zaposlenih, ukazuju da strateški cilj na nacionalnom, republičkom, regionalnom i lokalnom nivou treba da bude upravljanje razvojem ovog sektora.

Do 2000. godine razvoj sektora malih i srednjih preduzeća u šumarstvu u Srbiji je bio dosta usporen. *Zakonom o šumama* iz 1991. godine, bilo je predviđeno da delatnost korišćenja šuma pređe u posebno preduzeće kome će JP „Srbijašume“ poveravati ove poslove. Ipak, ovo nikada nije realizovano i JP „Srbijašume“ su vršile poslove korišćenja šuma u sopstvenoj režiji, sve do 2001. godine.

Na osnovu programa ekonomskih, organizacionih i tehnoloških promena, od 2001. godine je otpočeo proces restrukturiranja JP „Srbijašume“, koji je obuhvatao:

- privatizaciju zavisnih preduzeća;
- izdvajanje „*non-core*“ delatnosti;
- izdavanje šumske mehanizacije u zakup, sa pravom otkupa i pretvaranje zaposlenih u poslovne partnere;
- optimalizaciju i smanjenje broja zaposlenih kroz socijalni program i reorganizaciju delova preduzeća koji prave gubitke u poslovanju.

Reorganizacija JP „Srbijašume“ podrazumevala je i smanjenje broja radnika, kojima je putem socijalnih programa ponuđeno da dobrovoljno napuste preduzeće, uz mogućnost da preuzmu deo mehanizacije, i, eventualno, postanu poslovni partneri JP u korišćenju šuma. Sada ova grupa preduzeća igra značajnu i većinsku ulogu u poslovima seče, privlačenja i izvoza drveta iz šume. Danas ovu vrstu usluga za „Srbijašume“ obavlja između 350-400 preduzeća. Takođe ova preduzeća su se izdvojila i kao posledica angažovanja od strane vlasnika privatnih šuma, koji zbog neophodnih visokih ulaganja kapitala u postupke seče i privlačenja drveta, ne mogu sami obavljati seču i privlačenje na konkurentan način.

Istovremeno, u **sektoru drvne-industrije**, nakadašnja državna preduzeća, uspostavljena u periodu planske ekonomije, nisu uspela da se prilagode tržišnim uslovima poslovanja i većina njih su likvidirana ili se nalaze u stečajnom postupku, dok je veoma mali broj uspešno restruktuiran. Smanjenje obima aktivnosti velikih drvno-industrijskih kombinata, dovelo je do formiranja izuzetno velikog broja malih drvno-industrijskih preduzeća. Tako danas u Srbiji ima oko 2700 preduzeća u drvnoj industriji, od čega se većina (1600) bavi pilanskom preradom.

U ovoj oblasti, takođe, preovlađuju mala, obično porodična, preduzeća sa ograničenim učešćem kapitala. Preduzeća koja se bave preradom drveta su manje ili više usko povezana. Ona delimično konkurišu za istu sirovinu, a sa druge strane mogu da imaju isto tržište plasmana. Za razliku od malih i srednjih preduzeća u šumarstvu, ova su izložena uticaju međunarodnog tržišta i to je vrlo bitna specifičnost ako se uzme u obzir ograničenost područja nabavke sirovine sa druge strane.

Kada se govori o **značaju malih i srednjih preduzeća u okviru šumarstva i drvne industrije**, njihov uticaj dolazi do izražaja ako se naglasi uloga šumarstva i drvne industrije u privredi zemlje, i njihov potencijal da odigraju značajnu ulogu u oživljavanju nacionalne privrede i socijalne stabilnosti države. Primer za to su rezultati studije rađene za područje opštine Majdanpek (**PRIOLOG 4.8**).

Dodirnu tačku između šumarstva i drvne industrije upravo zauzimaju specijalizovana preduzeća koja spadaju u kategoriju malih ili mikro preduzeća. Ovde se radi o specijalizovanim preduzećima za seču i privlačenje drveta, koja u poslednje vreme sve više dobijaju na značaju. Kao posrednici, između šumarstva i drvne industrije, igraju odlučujuću ulogu u svim naporima da se organizuje efikasan protok dobara u lancu stvaranja vrednosti.

U novije vreme, između šumarstva, sa jedne i drvne industrije sa druge strane, počev od pilanske prerade, razvija se samostalna grana koju čine upravo **uslužna preduzeća u šumarstvu**.

U pogledu **ostalih delatnosti** u šumarstvu MSP se, uglavnom, osnivaju za prikupljanje i preradu nedrvenih šumskih proizvoda (tu, pre svega, spadaju drveni ugalj, lekovito bilje, eterična i terpentinska ulja, gljive, divlje voće, med i proizvodi od meda, proizvodi lova i ribolova), kao i pružanje usluga u oblasti turizma, ugostiteljstva i rekreacije.

Prema raspoloživim podacima, danas u Srbiji ima oko 3.000 malih i srednjih preduzeća koji svoje poslove baziraju na šumi kao resursu. Čak 98 % svih preduzeća koja svoje poslove baziraju na šumi kao resursu spada u kategoriju malih preduzeća.

4.5.2.1. Organizovanost MSP u šumarstvu

Sektor malih i srednjih preduzeća u šumarstvu je većinom **neorganizovan**, ne postoje relevantni podaci o tim preduzećima, kao ni izabrani predstavnici, koji bi zastupali njihove interese

Pored toga, u važećem *Zakonu o šumama* (1991), termin mala i srednja preduzeća u šumarstvu se ne spominje, tako da ne postoji ni **odgovarajuća zakonska regulativa** vezana za njih.

Glavni problemi sektora MSP-a u šumarstvu se ogledaju kroz: slabo zakonski definisan razvoj MSP-a, male kapacitete, nedostatak licenci, nepostojanje odgovarajućih krovnih institucija, nepostojanje relevantnih podataka o preduzećima.

Razlog nerazvijenosti pomenutih preduzeća može ležati i u **nedovoljnoj organizovanosti** samih preduzeća, često konkurentskom položaju i izostanku međusobne saradnje. Takođe, neorganizovanost ovih preduzeća dovodi i do smanjenja vrednosti njihovih proizvoda, jer svojim skromnim kapacitetima samostalno ne mogu postiću bolju poziciju na tržištu.

S obzirom na sadašnje nepovoljno stanje organizovanosti MSP u šumarstvo, koje nije u skladu sa njihovim rastućim značajem (JP "Srbijašume" i ostala preduzeća za gazdovanje državnim šumama ne poseduju svoju mehanizaciju, već se u korišćenju šuma, uglavnom, oslanjaju na usluge koje se pružaju od strane MSP), razvoj i unapređenje sektora MSP predstavlja veoma značajnu potrebu celokupnog sektora šumarstva. S druge strane monopolski položaj JP, kao i mogućnost diktiranja cena usluga sprovedenih od strane MSP, kao i pojava povlašćenih MSP, uz loš kvalitet radova koje sprovede MSP, a koji je direktna posledica nekonkurentnosti i nemogućnosti razvoja preduzeća, zahteva usmeravanje pažnje ka podršci razvoja privatnog sektora.

4.5.2.2. Podrška organizovanju MSP u šumarstvu

Vlada Republike **Srbije** prepoznala je značaj malih i srednjih preduzeća za ekonomski razvoj države i donela *Strategiju razvoja malih i srednjih preduzeća i preduzetništva u Republici Srbiji* za period 2003-2008., i *Akcioni plan za stimulaciju razvoja malih i srednjih preduzeća i preduzetništva* 2005-2007., koji su predstavljali osnovu za donošenje aktuelne *Strategije razvoja konkurentnih i inovativnih malih i srednjih preduzeća za period 2008-2013*⁷⁹.

Značaj malih i srednjih preduzeća u šumarstvu prepoznat je i u osnovnim strateškim razvojnim dokumentima sektora, tako i *Strategija razvoja šumarstva Republike Srbije* iz 2006. godine ukazuje na potrebu razvoja malih i srednjih preduzeća u šumarstvu. Osnovni cilj osnivanja i razvoja malih i srednjih preduzeća u šumarstvu je povećanje doprinosa sektora šumarstva ekonomskom i društvenom razvoju Republike Srbije. Prema Strategiji, MSP u šumarstvu treba da obezbede povećanje životnog standarda građana Srbije, naročito u seoskim područjima, povećaju zaposlenost i obezbede ujednačen regionalni razvoj (2006).

U tom smislu, kao vrlo značajna razvojna mera, koju je potrebno realizovati od strane državne uprave šuma, izdvaja se organizovanje **sistema podrške** udruživanju privatnih vlasnika i preduzetnika u šumarstvu. Potreba za promenom postojećeg načina podrške šumarstvu privatnog sektora je evidentna, zbog njegove nedovoljne efikasnosti i značajnih promena, u samoj državnoj upravi i okruženju.

⁷⁹ U Strategiji se, između ostalog, navodi da će narednih pet godina biti od velike važnosti za završetak procesa tranzicije u naćoj zemlji i da će mala i srednja preduzeća imati ključnu ulogu u daljem ekonomskom razvoju, zbog ćega im treba pružiti odgovarajuću podršku "primenom politike koja će podstaći njegov dalji napredak, posebno onih MSP koja imaju najveće potencijale za razvoj inovativnosti i internacionalizaciju poslovanja".

4.5.2.3. Klasteri kao model organizovanja MSP

U savremenim uslovima **globalizacije tržišta** znatno je otežan napredak pojedinačnih preduzeća. Inovacija, odnosno stalno uvođenje novih proizvoda, razvijanje organizacionih i upravljačkih struktura i uspešno osvajanje novih tržišta, postaju najvažniji činioci **održive konkurentnosti**.

To uspeva samo preduzećima čiji se rad zasniva na novim saznanjima i koja poseduju dovoljan nivo tržišnog i proizvodnog znanja, spremnosti za učenje i kapitala.

Jedan od osnovnih ciljeva osnivanja klastera je, upravo, konkurentska prednost na globalnom tržištu. Mala i srednja, često i velika preduzeća, nisu u stanju da samostalno ispune sve zahteve koje postavlja tržište, zbog čega teže međusobnom povezivanju sa drugim, često i konkurentskim, preduzećima.

4.5.2.3.1. Osnovne karakteristike formiranja klastera

Pojam klastera, prema definiciji iz priručnika „Klaster menadžment“, podrazumeva: „*grupu industrija i organizacija koje su povezane u odnosima kupovine i prodaje ili koji dele istu infrastrukturu, klijente ili bazu veština i čije veze poboljšavaju konkurentsku prednost učesnika*“ (Ministarstvo Ekonomije i regionalnog razvoja Republike Srbije i GTZ, 2007).

U publikaciji „Klasteri“ se navodi da, prema Porteru, klaster predstavlja: „*geografske koncentracije međusobno povezanih kompanija, specijalizovanih dobavljača, isporučioaca usluga, firmi iz srodnih industrija, i sa njima povezanih ustanova (npr. univerziteta, standardne agencije, i trgovinska udruženja), koje se nadmeću ali i sarađuju*“ (Pokrajinski sekretarijat za privredu AP Vojvodine, 2007).

Značaj klastera se ogleda u tome, što okuplja srodna preduzeća ili udruženja proizvođača iz jedne grane, koja, time, rešavaju zajedničke probleme i unapređujući poslovanje postižu uspeh u određenom segmentu delatnosti uz znatno veću konkurentnost i promociju u zemlji i inostranstvu.

Klasteri su značajni, pre svega, **za mala i srednja preduzeća**, koja predstavljaju osnovu razvoja privatnog sektora i tržišne ekonomije u zemljama u tranziciji. Mala i srednja preduzeća, pojedinačno gledano, nemaju kapacitete kojima bi mogli ispuniti zahteve velikih tržišta. Zbog toga je neophodno da snize troškove poslovanja, povećaju kvalitet, raznovrsnost i obim proizvodnje, razviju nove kanale distribucije i pojačaju svoju marketinšku kampanju.

Ostvarenje ovih ciljeva je moguće, pre svega, ukoliko se MSP udruže u klaster i stvore velike sisteme, ne gubeći pri tome pokretljivost malih preduzeća. Prednosti koje MSP ostvaruju kroz saradnju u klasterima mogu biti: povećanje proizvodnje i zapošljavanja, poboljšanje kvaliteta i produktivnosti, inovativna proizvodnja, stručna obuka zaposlenih, stimulisanje izvoza i bolje korišćenje potencijala kroz saradnju.

Ciljevi i prednosti formiranja klastera, koje navode različiti autori (Ministarstvo Ekonomije i regionalnog razvoja RS i GTZ, 2007; Pokrajinski sekretarijat za privredu APV, 2007), mogu se razvrstati u nekoliko osnovnih kategorija:

1. Ciljevi vezani za razvoj proizvodne saradnje

- mogućnost izvođenja većih razvojnih i investicionih projekata u regionu (lakše se izvode kada veliki broj preduzeća zajedno učestvuje u izvršenju);
- potencijal za proizvodnju na veliko (može se realizovati kroz specijalizovanu proizvodnju u svakoj od firmi, kroz zajedničku nabavku materijala, uz velike popuste ili marketing);
- sposobnost preduzeća da udruže komplementarne snage i da ugovaraju radove većeg obima (pojedinačno se za takve radove ne bi mogli nadmetati u javnom konkursu);
- niži troškovi proizvodnje (nabavka se vrši na nivou klastera što podrazumeva nižu cenu i jeftiniji transport za značajno povećane količine materijala, opreme, itd);
- efikasnije korišćenje domaćih resursa (prirodnih, proizvodnih i kadrovskih);
- veća raznolikost procesa, proizvoda i vrsta rada;
- uvođenje novih tehnologija;
- povećanje broja zaposlenih.

2. Ciljevi vezani za **unapređenje finansiranja i poslovanja**
 - prednost prilikom finansiranja iz različitih fondova za podršku inovativnih projekata;
 - mogućnost dobijanja povoljnijih kredita;
 - bolji protok informacija u okviru klastera (omogućavaju finansijerima da prepoznaju dobre preduzetnike, a poslovnim ljudima da nađu dobre isporučioce proizvoda);
 - niži troškovi poslovanja (povezivanje i angažovanje agencija i preduzeća za pružanje specijalizovanih i uobičajenih usluga, kao što su stručne, marketinške, knjigovodstvene, konsultantske usluge, smanjuje troškove preduzećima učesnicima klastera);
 - niži troškovi razvoja novih proizvoda i usluga (npr. grupa preduzeća projektuje i razvija alate za potrebe druge grupe unutar klastera koji razvijaju proizvodni proces, a treća grupa preduzeća radi na pakovanju, dizajnu, kanalima distribucija, marketingu, itd.).
3. Ciljevi vezani za **unapređenje stručnih kapaciteta**
 - obuka i stručno usavršavanje članova klastera;
 - povećanje nivoa stručnosti (omogućava kompanijama bolje poznavanje lanca nabavke, mogućnost da uče jedne od drugih i da međusobno sarađuju);
 - razmena tehničko-tehnoloških znanja i informacija;
 - iniciranje i podrška saradnji između preduzeća, obrazovnih i razvojnih institucija.
4. Ciljevi vezani za **uspešniji zajednički nastup na tržištima**
 - povećanje konkurentnosti preduzeća i njihovih proizvoda na tržištu;
 - izlazak na inostrana tržišta i obezbeđivanje uslova za proširenje tržišta (povoljniji uslovi sklapanja ugovora i zauzimanje većeg tržišta);
 - mogućnost zajedničkog marketinga;
 - mogućnost brendiranja proizvoda.

Klasteru pristupaju samo vlasnici koji su prepoznali svoj poslovni interes, definisan kroz jasan cilj (zajedničke potrebe na području nabavke, kupaca, specijalizovanih usluga, kadrova i drugih resursa) i na taj način postižu znatno veću konkurentnost i uspeh. Jedna od prednosti klastera je izlazak na međunarodno tržište, ali ključno je obezbediti i funkcionisanje na nacionalnom tržištu.

Uspešne klastere čini kombinacija tri vrste preduzeća koja se međusobno dopunjuju:

1. **preduzeća značajne** tržišne i tehnološke **snage**, koja deluju na međunarodnoj osnovi;
2. dobavljači ili podizvođači, najčešće, **mala i srednja preduzeća**;
3. inovativne i dinamične **stručne ustanove** koje se baziraju na novim znanjima (istraživački instituti, ustanove za stručno usavršavanje, naučne i obrazovne institucije).

S obzirom na činjenicu, da klasteri tesno sarađuju sa nadležnim institucijama, preduzeća dobijaju i mogućnost većeg uticaja na unapređenje zakonodavnog i institucionalnog okvira za poslovanje, otklanjanje administrativnih i drugih barijera, a time i na unapređenje konkurentnosti celokupne privrede.

Rezultat uspostavljanja i razvoja klastera su značajni efekti koji pozitivno utiču na preduzeća u klasteru i na region u kome se klaster nalazi. Kroz cilj udruživanja po konceptu klastera, definiše se kvalitet, kvantitet, kontinuitet proizvoda i način postizanja zahteva tržišta i kupaca.

Članice klastera mogu da ostanu konkurentne na užem tržištu, ali i da međusobno sarađuju, jer na širem tržištu one nemaju mogućnosti da postignu konkurentsku prednost. Zbog toga se one povezuju u klastere, gde one mogu da zadrže svoju samostalnost, individualnost, proizvodnju i tržište, a da, pri tome, uspešno deluju i unutar samog klastera.

Osnovne karakteristike klastera su:

- zasnivanje na sistemskim vezama,
- geografska ograničenost,
- određenost karakteristikama regiona (prirodnim, demografskim, kulturološkim, privrednim)

Sistemske veze između preduzeća u klasteru mogu biti građene na zajedničkim ili komplementarnim proizvodima, procesima proizvodnje, tehnologijama, potrebama za prirodnim resursima, zahtevima za određenim kvalifikacijama i distribuciji.

U pogledu **geografskih ograničenja**, klasteri su definisani, uglavnom, razdaljinom i vremenom koje zaposleni mogu da odvoje na putovanje zbog posla, a poslodavci i vlasnici kompanija smatraju razumnim za stvaranje poslovnih veza. U zavisnosti od **karakteristika regiona** i preduzeća, klasteri postavljaju svoje prioritete, koriste resurse svog regiona i formiraju veze koje omogućavaju ostvarenje zajedničkih ciljeva.

Klasteri imaju za cilj **objedinjavanje na horizontalnoj i vertikalnoj osnovi** različitih subjekata ponude, proizvoda i usluga, kako bi se povećala dodatna vrednost njihovog zajedničkog proizvoda.

Udruživanje po konceptu klastera razlikuje se od formiranja udruženja, zadruga, kombinata i komora. Za razliku od udruženja, koja pružaju članovima određene usluge i informacije, klasteri strateški deluju, kroz definisanje potrebnih proizvoda, za određeno ciljno područje i ciljne kupce. U odnosu na zadruge, klaster je forma udruživanja koja omogućuje zadruzi da sa spoljnim saradnicima realizuje pojedine projekte, tako da se sklapanjem ugovora članova zadruge s ostalim članicama klastera širi poslovanje zadruge.

Klasteri predstavljaju prirodan spoj preduzeća, koji ne funkcioniše kao skup činilaca kojima je nametnuta povezanost. Klaster neguje specifičnosti preduzeća i omogućava da preduzeće izabere nivo i vrstu saradnje u klasteru, kao i da definiše kojim delom proizvodnog programa ulazi u klaster, a kojim funkcioniše samostalno.

4.5.2.3.2. *Razvijenost koncepta klastera u Regionu/Srbiji*

U visoko razvijenim zemljama uveliko je prihvaćen i razvijen koncept klastera. Poslednjih godina ekonomija na globalnom nivou je prolazila kroz značajne promene, kao što su: široke razmere slobodne trgovine, priključak sa nivoom zapadne tehnologije, razvoj informacionih tehnologija koje utiču na smanjenje prostorne i vremenske ograničenosti i uklanjanje granica između zemalja. Brzina promena se konstatno povećava, stvarajući ogromnu potrebu za prilagođavanjem, a upravljanje ovim promenama je ključ konkurentnosti u budućnosti.

Formiranjem klastera povećava se njegova konkurentnost i konkurentnost firmi u njemu. Postoje brojna pozitivna iskustva u formiranju klastera, kao što su klasteri proizvođača: francuskih vina, švajcarske čokolade i satova, italijanskih sireva, austrijski automobilske klaster, itd. Klasteri imaju mogućnost da razviju konkurentne prednosti, bazirane na lokalno razvijenom znanju i međusobnim vezama, a to obezbeđuje dugoročne prednosti preduzećima i regionima, uprkos sve jačoj globalizaciji.

Svaki region može povećati konkurentnu prednost, ako srodne kompanije i institucije pronađu optimalan način povezivanja. Koristeći efekat svojih kombinovanih iskustava, mogu zajednički uvećati svoju konkurentnu prednost i tako prevazići konkurenciju na tržištu.

Mreža drvnoprerađivačkih klastera jugoistočne i centralne Evrope - SCENet FB Clusters (www.sloveniapartner.net), okupila je članove iz Austrije, Slovenije, Hrvatske, Makedonije, Bosne i Hercegovine i Srbije. Ciljevi osnivanja mreže su: edukacija i transfer znanja, internacionalni razvojni i istraživački projekti, povezivanje eksperata i istraživača, povezivanje kompanija - nove poslovne mogućnosti, razvoj pojedinačnih klastera i razvoj mreže klastera, promocija klastera i mreže. Funkcionisanje mreže zasniva se na principima ravnopravnosti, transparentnosti i otvorenosti za saradnju. Članovi mreže oformili su upravljački organ za usmeravanje daljih aktivnosti mreže. Na svakih pola godine mrežom rukovodi drugi član čiji je zadatak da, kao aktivni član, koordinira dogovorene aktivnosti.

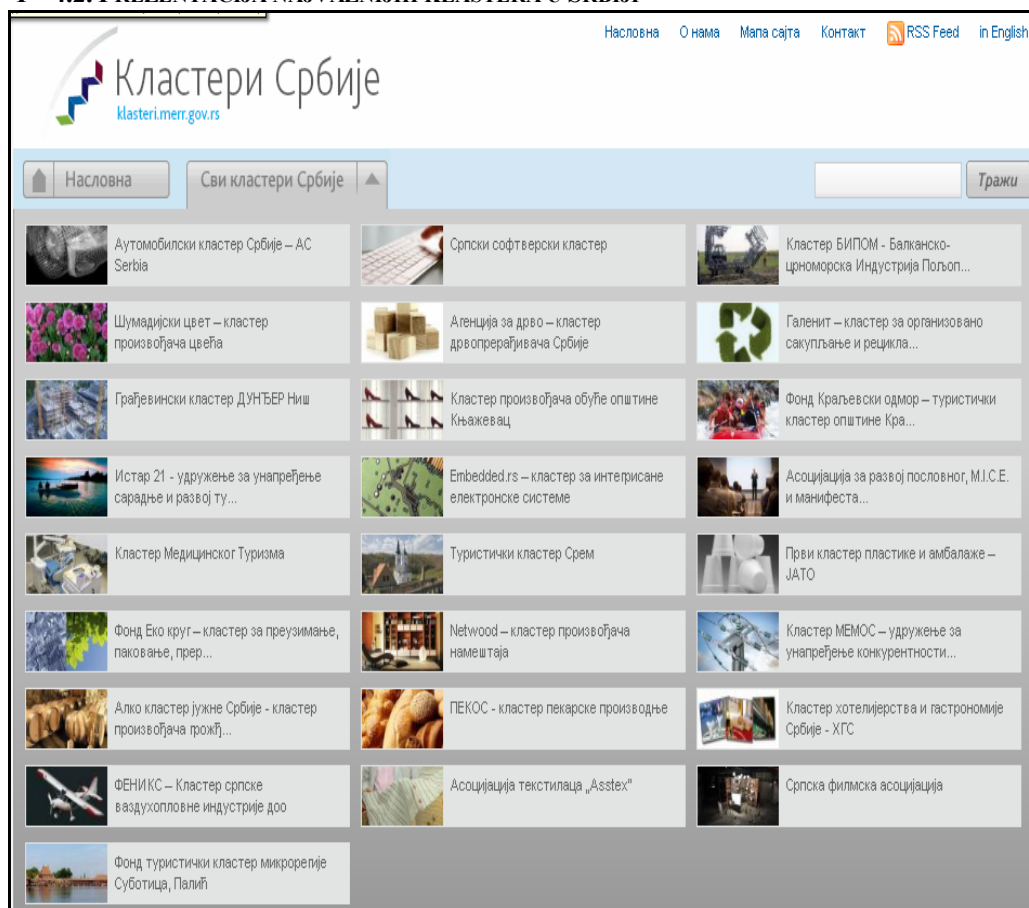
U **regionu Zapadnog Balkana** je razvijeno nekoliko uspešnih klastera u oblasti drvne industrije i industrije nameštaja, koji mogu poslužiti kao dobar primer organizacionog povezivanja.

Klaster „**Tehnointerijeri**“ (www.tehnointerijeri.hr), okuplja veliki broj članova sa područja **Hrvatske** koji zajednički rade na unapređenju proizvodnje i izvoza u veći broj inostranih zemalja. Oni se, uglavnom, bave proizvodnjom **nameštaja** visokog kvaliteta i prateće opreme za poslovne i turističke objekte, kao i uslugama koje su vezane uz opremanje enterijera, edukaciju i izvoz. Postoji niz prednosti koje karakterišu ovaj klaster, a neke od njih su: postojeći dobar imidž članova; prepoznatljivost članova na tržištu; dobar odnos sa kupcima; fleksibilnost; brza prilagodljivost tržištu; visokoedukativni menadžment; razvoj zajedničkih proizvoda za izvoz; podrška različitih institucija.

Klaster drvne industrije i industrije nameštaja „**Drvo**“, sa sedištem u **Prijedoru** (www.drvo-pd.com/cms), je jedan od najbolje razvijenih klastera u **Republici Srpskoj**. Osnovan je 2005. godine, na inicijativu lokalnih preduzeća, uz podršku lokalne Agencije za ekonomski razvoj nekoliko međunarodnih organizacija. Klaster ima 40 članova regionalnog karaktera, jer okuplja i članove sa sedištem u susednim gradovima i opštinama. Osnovni cilj ovog klastera je da svojim aktivnostima poboljša konkurentnost drvne industrije i industrije nameštaja i pruži podršku članovima u podizanju nivoa finalizacije proizvoda.

U pogledu razvijenosti klastera u **Srbiji (F-4.2)**, izdvojeni su primeri uspešnog funkcionisanja klastera u drvoprerađivačkoj industriji i proizvodnji cveća, odnosno ukrasnih biljaka.

F - 4.2. PREZENTACIJA NAJVAŽNIJIH KLASTERA U SRBIJI

IZVOR: <http://klasteri.merr.gov.rs>

Klaster drvoprerađivača „Agencija za drvo“ (www.agencijazadrvo.rs), formiran je u oktobru 2005. godine, kao društvo sa ograničenom odgovornošću. Ciljevi delovanja ovog klastera su vezani, pre svega, za unapređenje stručnih kapaciteta članova i uspešniji zajednički nastup na tržištima, kao i ostvarivanje saradnje sa klasterima drugih zemalja.

Jedna od bitnih aktivnosti „Agencija za drvo“ bilo je i organizovanje **Regionalne konferencije o drvnoindustrijskim klasterima**, u martu 2008. godine, na kojoj su učestvovali predstavnici klastera iz Italije, Austrije, Slovenije, Makedonije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Crne Gore, koji su predstavili svoja iskustva u pogledu klsterskog udruživanja u sektoru prerade drveta i šumarstva. U okviru konferencije, donet je i zaključak o potrebi formiranja regionalne mreže drvnoindustrijskih klastera, koja je i formirana u maju 2008. godine.

Klaster „Šumadijski cvet“ iz Kragujevca (www.sumadijskicvet.com), formirali su u 2007. godini proizvođači cveća iz različitih krajeva Srbije. Pored proizvođača cveća, klasteru su pristupili i pojedini proizvođači sadnog materijala, proizvođači prateće opreme, cvećare, javna preduzeća, izdavači knjiga, marketinške agencije, itd. Nakon osnivanja klastera pokrenuto je niz aktivnosti koje podstiču kvalitetniju proizvodnju, sa ciljem osvajanja nacionalnog i inostranog tržišta.

Kroz zajednički rad članova klastera „Šumadijski cvet“ ostvarena je: obuka i stručno usavršavanje članova klastera (stručna predavanja, izdavanje priručnika); realizacija projekata redizajnirane osnovne ambalaže, urađene po željama članova; smanjenje troškova poslovanja, zakupom zajedničkog prodajnog objekta i vozila za transport proizvoda; umanjeње troškova proizvodnje, nabavkom potrebnog materijala u većoj količini; zajedničko izlaganje proizvoda na sajmovima i postavljanje internet sajta (zajednički marketing); proširenje tržišta i izvoz proizvoda u Makedoniju, Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru.

Funkcionisanje klastera „Šumadijski cvet“ može poslužiti kao pozitivan primer zasnivanja sistemskih veza u okviru klastera, **između preduzeća iz različitih gradova** (izgrađenim na zajedničkim procesima proizvodnje i plasmana proizvoda, komplementarnim zahtevima za obukom i stručnim usavršavanjem članova), koje značajno doprinose razvoju konkurentnosti navedene privredne grane.

Klaster proizvođača i trgovaca ukrasnih biljaka „Plants United“ (www.plantsunited.co.rs) je formiran u avgustu 2008. godine, sa sedištem u Beogradu. Nosioc projekta je bila Privredna komora Beograda, u saradnji sa gradskim Sekretarijatom za privredu. Klaster ima 18. članova, koje čine: vlasnici rasadnika, poljoprivrednih gazdinstava isamostalnih zanatskih i zanatsko-trgovinskih radnji, kao i predstavnici naučno-obrazovnih institucija i institucija koje pružaju podršku razvoju klastera.

U okviru **prve faze** formiranja klastera sprovedene su aktivnosti vezane za osnivanje klastera, izradu baze proizvođača i proizvoda i predlog uvođenja standarda ukrasnih biljaka. U **drugoj fazi** ostvarene su aktivnosti na edukaciji članova i postavljanju internet prezentacije, dok će **treća faza** biti usmerena na registraciju klastera, formiranje organa i tela klastera i konkurisanje za dobijanje različitih podsticajnih sredstava za uspešan razvoj klastera.

4.5.2.3.3. Podrška razvoju klastera

Instrumenti podrške za umrežavanje klastera i relevantnih klusterskih organizacija u **Evropi**, kao i instrumenti podrške kreiranju klusterskih politika na nacionalnom i regionalnom nivou su:

- **Evropska INNOVA mreža klastera**⁸⁰ (www.europe-innova.org), obuhvata 11 trans-nacionalnih mreža klastera sa više od 200 učesnika iz javnog i privatnog sektora. Cilj ove mreže je da jača saradnju klastera kroz zajedničke projekte, omogući razvoj novih metoda za upravljanje klasterima i predlaže mere za unapređenje politika razvoja klastera;
- **FP7 program** (<http://cordis.europa.eu>), pruža mogućnost jačanja istraživačkih potencijala evropskih regiona kroz podršku razvoja regionalnih klastera orjentisanih na istraživanje, uključivanjem Univerziteta, istraživačkih centara, preduzeća i potpornih institucija u rad klastera;
- **PRO INNO Evropska inicijativa**⁸¹ (www.proinno-europe.eu), omogućava trans-nacionalnu saradnju na polju razvoja inovacionih politika. Kroz ovu inicijativu podržano je osnivanje *Cluster Alliance*, platforme za podršku i usmeravanje razvoja nacionalnih i regionalnih politika u cilju stvaranja vodećih svetskih klastera u Evropi.
- **Evropska klaster opservatorija**⁸² (www.clusterobservatory.eu), predstavlja servis za kreatora politika razvoja klastera, klastera i inovativna preduzeća koji omogućava prikaz i praćenje evropskih klastera, izveštaja o nacionalnim i regionalnim politikama i programima klastera, studije slučajeve klastera, itd.;
- **ERWATCH** (<http://cordis.europa.eu/erawatch/index.cfm>), predstavlja servis za pružanje informacija o nacionalnim i regionalnim inovacionim politikama, učesnicima, organizacijama i programima.

Institucionalna podrška na nacionalnom nivou je vrlo bitan faktor, koji se nadovezuje na prethodni, evropski nivo, i neposredno utiče na razvoj klastera i predstavlja osnovni vid mogućnosti i snage za razvoj klaster organizacija.

⁸⁰ Europe INNOVA cluster networks

⁸¹ PRO INNO Europe initiative

⁸² European Cluster observatory

U **Srbiji** je ova podrška organizovana kroz mere i programe Vlade Republike Srbije, Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja (**PRIOLOG 4.9**), Republičke agencija za razvoj MSP-a i preduzetništva i Pokrajinskog Sekretarijata za privredu AP Vojvodine.

Pronalaženje odgovarajućih, **kontinuiranih izvora finansiranja** je jedno od elementarnih pitanja za upravljanje klastera, kako bi se ostvarili zajednički ciljevi i strateške prednosti članova klastera u odnosu na konkurenciju. Glavni izvori finansiranja u Srbiji su **javna podsticajna sredstva i izvori prihoda u privatnom sektoru**, s tim da većina klastera u početnoj fazi ima potrebu za javnim podsticajnim sredstvima, kako bi mogli da realizuju investicije u infrastrukturu klastera. Za klastere su posebno značajni održivost i tržišna usmerenost, jer su javna podsticajna sredstva raspoloživa samo u ograničenoj meri. Iz tih razloga, klasteri treba da svojim spektrom usluga ispune potrebe svojih internih i eksternih klijenata i, što je moguće ranije, osiguraju izvore **finansiranja iz privrede**.

Osnovni preduslov za finansijsku održivost je da pravni oblik klastera dopušta privrednu delatnost i akumuliranje dobiti. Taj zahtev najbolje ispunjavaju **društva s ograničenom odgovornošću** (d.o.o.) i tzv. **privredna udruženja** (zadruga).

Usled finansijske koncepcije koja nije zadovoljavajuća, klasteri, često, doživljavaju neuspeh, zbog nedostatka potrebnih finansijskih sredstava. Na taj način se članovima ne mogu osigurati usluge klastera, nakon čega oni ubrzo gube interesovanje i takva inicijativa, uglavnom, propada.

4.5.3. Nevladine organizacije u oblasti šumarstva

Za razliku od oblasti životne sredine, gde je većina **nevladinih organizacija (NVO)**, nastala u periodu tranzicije uz značajnu podršku međunarodnih fondova i institucija, u oblasti šumarstva najznačajnije NVO imaju znatno dužu tradiciju svojih aktivnosti i finansijski su, uglavnom, vezane za svoje članstvo i privrednu saradnju u zemlji. Takođe, u šumarstvu je zastupljen znatno manji broj NVO, nego u oblasti životne sredine, a naročito na lokalnom nivou i u programima međunarodne saradnje.

Uloga NVO može biti jako značajna u propagiranju održivog razvoja, što je istaknuto i u okviru *Strategije razvoja šumarstva*, kroz:

- podizanje svesti lokalnog stanovništva za održivo korišćenje i očuvanje šuma,
- podrške aktivnom učešću u gazdovanju šumama na svim nivoima,
- podrške pružanju savetodavnih usluga,
- osiguranje uključivanja problema na lokalnom nivou u razvojne procese na nacionalnom nivou,
- slobodan pristup informacijama, njihovu aktivnu razmenu i objavljivanje, i td.

Time je naglašena i potreba za podrškom razvoju NVO, kao partnera države, u informisanju javnosti o sprovođenju ciljeva strategije, unapređenju stanja šuma, kao i u podizanju ekološke svesti lokalnog stanovništva.

Kao najznačajnije NVO u oblasti šumarstva izdvajaju se organizacije koje postoje već duži niz godina i u velikoj meri su povezane sa zvaničnim državnim institucijama, pre svega, u pogledu različitih zajedničkih aktivnosti.

4.5.3.1. Lovački savez

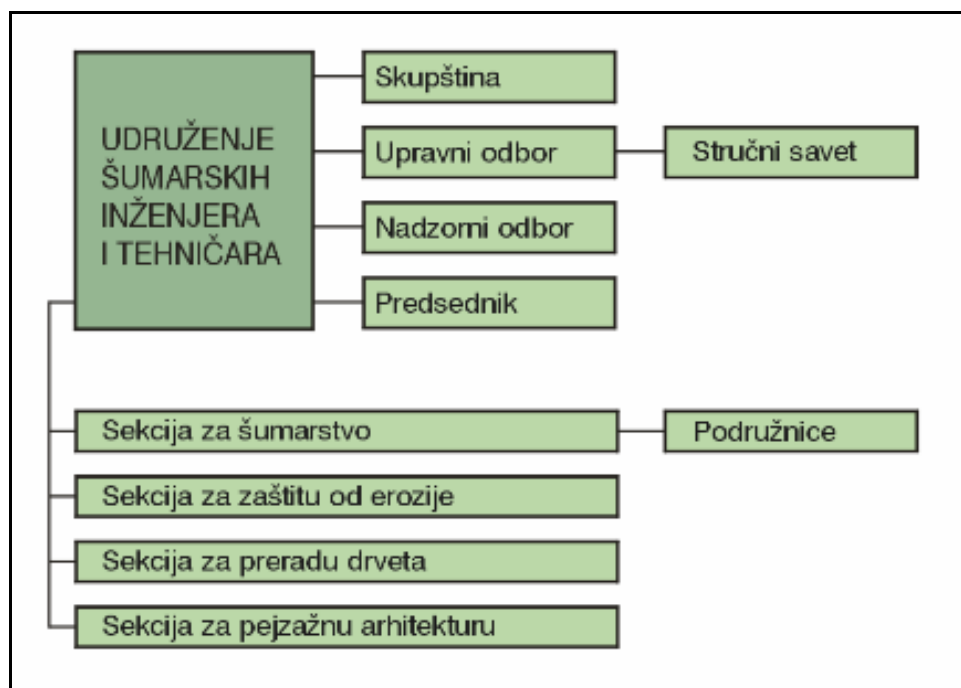
Lovački Savez Srbije (www.ecolss.com) je osnovan 1896. godine. Sedište Lovačkog Saveza je u Beogradu. Osnovni zadatak Saveza je da zastupa interese lovaca i lovačkih organizacija koje ga čine-lovačkih udruženja na nivou opština, u zemlji i inostranstvu. Aktivnosti LSS obuhvataju zaštitu, uzgoj i racionalno korišćenje divljači, povećanje i razvoj lovišta, zaštitu prirode i obuku lovaca. Ove aktivnosti se realizuju u okviru gazdovanja lovištima koja su u njihovoj nadležnosti. LSS, kao najveća NVO u oblasti šumarstva ima oko 85.000 članova⁸³. Finansiranje Saveza se obavlja iz godišnjih članarina. Lovački Savez Srbije, preko svojih lovačkih udruženja, gazduje sa 227 lovišta, na površini od oko 6,5 miliona ha (oko 90% od ukupne površine lovišta u Srbiji). Lovačka udruženja se nalaze u okviru 15 lovničkih oblasti.

⁸³ Prema broju lovaca Srbija se nalazi na trećem mestu u regionu Jugoistočne Evrope, odmah iza Turske i Bugarske (www.face.eu/huntingin_census-en.htm).

4.5.3.2. Udruženje šumarskih inženjera i tehničara

Udruženje šumarskih inženjera i tehničara Srbije (www.srpskosumarskoudruzenje.org.rs)⁸⁴, je nevladina organizacija u sastavu Saveza inženjera i tehničara Srbije (www.sits.rs). Članstvo u udruženju je dobrovoljno za sve inženjere i tehničare (iz oblasti šumarstva, drvne industrije, pejzažne arhitekture i zaštite od erozije), a pored pojedinačnih postoji i status kolektivnih, zaslužnih i počasnih članova. Kao strukovno udruženje na nivou Republike Srbije, udruženje ima za cilj da štiti i zastupa staleške interese članova i da omogućava njihovo stručno usavršavanje.

Udruženje ima svojstvo pravnog lica sa sedištem u Beogradu i **organizovano** je na nivou podružnica, kojih ima 36, i 4 sekcije: sekcije za šumarstvo, drvnu industriju, pejzažnu arhitekturu i zaštitu od erozije (šema S-4.5).

S- 4.5. ORGANIZACIONA ŠEMA UDRUŽENJA ŠUMARSKIH INŽENJERA I TEHNIČARA SRBIJE

Osnovni **organi upravljanja** Udruženja su Skupština, Upravni odbor, Nadzorni odbor i Predsednik. Skupština bira predsednika, koji je ujedno i predsednik Udruženja. Upravni odbor pored ostalog, donosi odluke o formiranju podružnica.

U okviru svojih redovnih aktivnosti Udruženje radi na unapređivanju struke, nauke i privrede (organizuje naučne i stručne skupove, inovacije znanja, razmenu iskustava), organizuje međunarodnu aktivnost i razvija etiku struke, odnosno njenih članova. U toku svog postojanja Udruženje je organizovalo mnogobrojne naučne i stručne skupove, predavanja i izložbe.

Izdavačka delatnost Udruženja je vrlo značajna, a povodom jubileja “100 godina organizovanog šumarstva u Srbiji”, izdat je reprint prvog srpskog Zakona o šumama iz 1891 godine i obimna monografija “Šumarstvo i prerada drveta u Srbiji kroz vekove”. Udruženje izdaje kvartalno i časopis *Šumarstvo*⁸⁵, u kome se većinom objavljuju naučno-stručni radovi.

⁸⁴ Počeci osnivanja i društvenog delovanja šumarskih stručnjaka u Srbiji datiraju od osnivanja “Društva za poljsku privredu Srbije”, oktobra 1869. godine i dolaska sa studija šumarskih nauka iz Nemačke i Francuske, Jevrema Novakovića (godine 1873.) i Koste Đorđevića (1875). Šumarsko udruženje Srbije osnovano je na Zboru šumara održanom 11. aprila 1907. godine u Kragujevcu, a prvi predsednik bio je Đorđe Jovanović. Postojeći naziv udruženje je dobilo 1996. godine, umesto dotadašnjeg Savez inženjera i tehničara šumarstva i industrije za preradu drveta Srbije.

⁸⁵ Kao izdanje Srpskog šumarskog udruženja 1909. godine je izašao prvi dvobroj lista “Šumarski glasnik”, čiji je prvi odgovorni urednik bio Đoka Jovanović. Časopis “Šumarstvo”, počeo je da izlazi 1948. godine, kao glasilo Ministarstva za šumarstvo FNRJ, a od 1951. godine postao je glasilo Šumarskog društva NR. Srbije, sa Prof. Dr Dušanom Simeunovićem kao glavnim urednikom.

4.5.3.3. Privredna komora

Privredna komora Srbije (www.pks.rs), sastoji se od 15 asocijacija iz različitih grana industrije. Jedan od konstitutivnih članova ove organizacije je i **Udruženje šumarstva, drvne industrije, celuloze i industrije papira**. Najveći broj članova ovog udruženja, iz oblasti šumarstva su državne organizacije, dok su u oblasti prerade drveta to većinom privatna preduzeća.

Udruženje je organizovano u nekoliko grupacija:

1. grupacija za šumarstvo;
2. grupacija za primarnu preradu;
3. grupacija za finalnu preradu;
4. grupacija za proizvodnju papira i celuloze;
5. grupacija za izvoz

Osnovne aktivnosti Udruženja šumarstva, drvne industrije, celuloze i industrije papira su: praćenje ekonomske politike i njenog uticaja na poslovanje;

- analiza poslovanja grupacija;
- zastupanje zajedničkih interesa preduzeća pred državnim institucijama, radi kreiranja privrednog sistema, mera ekonomske politike i uslova poslovanja;
- predlaganje i utvrđivanje predloga za resorna ministarstva u vezi sa zakonskim propisima; utvrđivanje zajedničkih stavova članica Komore;
- razmena iskustava, uspostavljanje poslovnih veza, dogovaranje kooperantskih odnosa; pružanje stručne pomoći, informacija i saveta preduzećima, u vezi sa razvojem, investicijama, tržištem, proizvodnjom, uvozom-izvozom, tehnološkim dostignućima, sajamskim manifestacijama, zakonskom regulativom, javnim ovlašćenjima.

Udruženjem upravlja odbor od 36 članova, koji su delegirani po regionalnom principu. Na čelu udruženja nalazi se predsednik, a predsednici se biraju i za svaku od grupacija.

U okviru Privredne komore nalazi se i **Zajednica preduzetnika** Privredne komore Srbije, formirana 2003. godine, koja broji 100 članova. Osnovna funkcija Zajednice je pružanje raznih usluga preduzetnicima i pomoć u prevazilaženju identifikovanih problema.

U okviru jedinstvenog komorskog sistema u Srbiji, na teritoriji Autonomne pokrajine Vojvodine deluje **Privredna komora Vojvodine** (www.pkvv.co.rs), koju čine regionalne privredne komore sa sedištem u Zrenjaninu, Kikindi, Novom Sadu, Pančevu, Somboru, Sremskoj Mitrovici i Subotici. Privredna komora Vojvodine je organizovana kao profesionalna asocijacija, čiji je primarni cilj pružanje pomoći i usluga svojim članovima, i zastupanje njihovih interesa. U okviru Privredne komore Vojvodine postoji 12 udruženja, a šumarstvo se nalazi u okviru "Udruženja drvne industrije". Takođe u okviru komore postoji i 6 odbora.

4.5.3.4. Pokret gorana

Pokret gorana Srbije je nevladina organizacija osnovana 1960. godine u Beogradu. Pokret gorana je u peiodu od 1960. do 2000. godine, pošumio 275.000 *ha* goleti, obnovio 94.000 *ha* visoko kvalitetnih pašnjaka i livada, uspostavio 37.000 *ha* zaštitnih zelenih pojaseva i proizveo 15 miliona sadnica četinarskog i lišćarskog drveća i ukrasnog grmlja.

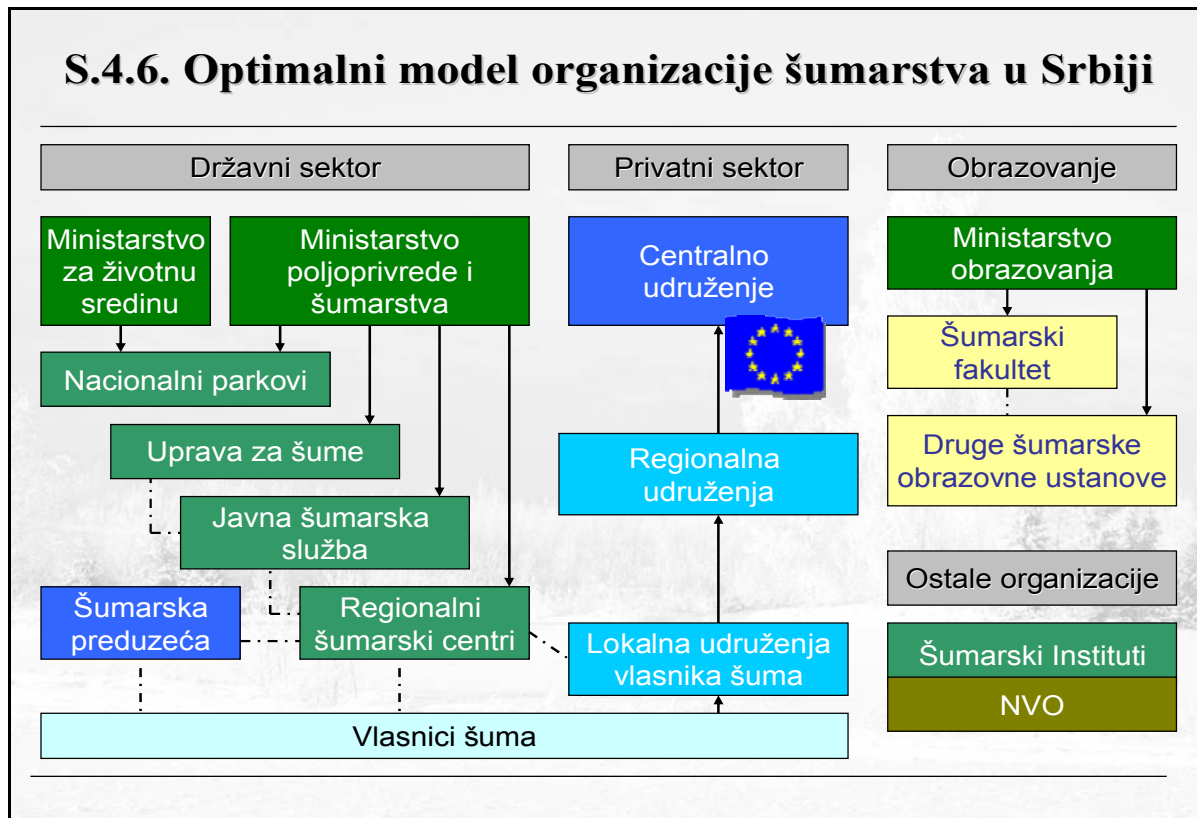
Pokret gorana je na nivou Republike organizovan kroz Republički Savet, koji objedinjuje predstavnike mnogobrojnih opštinskih, gradskih i pokrajinskih odbora udruženja gorana, sa osnovnim organizacionim celinama u školama, preduzećima i drugim institucijama na volonterskom principu. Okuplja veliki broj eksperata u različitim oblastima (šumarstvo, uređenje zemljišta, hortikultura, ekologija), i veliki broj mladih, volontera i ljubitelja prirode.

Pokret gorana Vojvodine (www.pokretgorana.org.rs), je nevladina organizacija koja osnovana 1960. godine u Novom Sadu. U poslednje vreme, aktivnosti pokreta su, u najvećim meri, posvećene ekološkoj edukaciji njegovih članova i stanovništva, podizanju i zaštiti šuma i vanšumskog zelenila, kao i promociji volonterizma. Rad pokreta je zasnovan na radu volontera, koji sarađuju u okviru više različitih timova, kao što su: Tim za ekološku edukaciju dece i mladih, Tim Zelenog telefona ili Tim za aktivizam i volonterizam.

Na osnovu prethodno iznetih potreba i mogućnosti za reorganizovanjem šumarskog sektora u Srbiji, kao i potreba za redefinisanjem odnosa u sektoru šumarstva, uz analizu međunarodnih okvira i rešenja može se predložiti sledeći **optimalni model organizacije šumarstva** u Srbiji:

Šumarstvo javnog sektora: Nadležna Ministarstva ⇒ Uprava za šume ⇒ Javna šumarska služba

Šumarstvo privatnog sektora: Centralno udruženje ⇒ Regionalna udruženja ⇒ Lokalna udruženja

IZVOR: Autor

U skladu sa predloženim modelom nameće se potreba za:

- **Formiranjem novih institucija** (Javna šumarska služba, Regionalni šumarski centri, Regionalna udruženja vlasnika šuma);
- **Reformom i unapređenjem postojećih institucija** (Uprava za šume, obrazovne i istraživačke institucije, NVO sektor).

Kao dopuna ovom modelu može se predvideti i formiranje **Javne službe** za zaštićena prirodna dobra (*State Service of Protected Areas*).

4.6. LITERATURA

- Beguš, J. (2006): *Report of International Consultant for Capacity Development of Public Forest Service and Private Forest Owners' Associations*. FAO/GCP/FRY/003/FIN Project "Forest Sector development in Serbia", www.forestryprojectserbia.org, Belgrade. (40)
- Dražić, M. (1991): *Analiza stanja i mogućnosti unapređenja i proširenja šuma u privatnom posedu*. Zbornik radova sa savetovanja "Prošlost, sadašnjost i budućnost srpskog šumarstva kao činioca razvoja Srbije", SIT šumarstva i industrije za preradu drveta Republike Srbije, Beograd. (51-63)
- Đekić, R., Tošović, B. (1964): *Stanje, problemi i mere za unapređenje šuma u građanskoj svojini*. Republički Sekretarijat za poljoprivredu i šumarstvo SRS, Privredna Komora SR Srbije, Institut za šumarstvo i drvnu industriju, Beograd. (45 s.)
- (2005): *Forest institutions in transitions: Experiences and lessons from Eastern Europe*. PROFOR book number 4. The World Bank, Washington.

- Glück, P. et al. (2009): *Research into the organization of private forest owners' associations in the Western Balkan region (PRIFORT)*. Final Report on the Research Results Volume I: Main Results, Austrian Ministry of Agriculture and Forestry, Environment and Water Management, Vienna.
- Illyés B., Niesslein E. (1997): *Neue Forstpolitik in Ungarn auf marktwirtschaftlicher Grundlage*. Kiadványai/Erdészeti Tudományos Intézet 6, Hillebrand Nyomda Kft, Sopron. (368 s.)
- (1997): *Issues and Opportunities in the Evolution of Private Forestry and Forestry Extension in Several Countries with Economies in Transition in Central and Eastern Europe*. FAO, Rome. (113)
- (2008): *Istraživačko razvojna studija: Analiza zahteva za restituciju po vrsti, lokaciji i svojinskom statusu traženih dobara*. Direkcija za restituciju Republike Srbije, Beograd. (122 s).
- Jekić, J., (1928): *Prilozi za istoriju šumarstva u Srbiji*. Štamparija Davidović, Beograd. (367 s).
- Jović, D., Nonić, D., Stanišić, M. (2004): *Cross-sectoral policy impacts on forestry and environment in Serbia*. Forest in Transition II: Challenges in strengthening of capacities for forest policy development in countries with economies in transition, United Nations University, Tokyo & New York. (312-323)
- (2008/a): *Klaster menadžment*. Deo A - Priručnik, deo B - Alati, Ministarstvo Ekonomije i regionalnog razvoja Republike Srbije, GTZ, Beograd. (84+224 s).
- (2008/b): *Klasteri*. Tim za razvoj klastera u AP Vojvodini, Pokrajinski sekretarijat za privredu AP Vojvodine, Novi Sad. (12 s).
- Ljujić, M. (1987): *Srbija - istorija šumarstva*. šumarska enciklopedija, tom III, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb. (254-257)
- (2003/a): *Naš vek*. Jubilarno izdanje, pripremljeno za članove Šumske zajednice u Beočinu u čast proslave 100 godina od osnivanja: 1903-2003. ABM Ekonomik, Novi Sad. (24 s.)
- Krott, M. (2001): *Politikfeldanalyse Forstwirtschaft: Eine Einführung für Studium und Praxis*. Parey, Berlin. (254)
- Krott, M., Sutter, M., Kautz, R., and Swatonek, C. (2003): *Comparative analysis of forest institutional and financing options for European transition countries*. Report prepared for the World Bank.
- Milijić, V. (2007) *Strukturne i socijalne karakteristike Udruženja vlasnika šuma*. Šumarstvo, № 3-4, SIT šumarstva i prerade drveta Srbije, Beograd. (119-128)
- Milijić, V., Nonić, D., Radosavljević, A., Grujičić, I. (2007): *Associating Private Forest Owners as a Contribution to Rural Development of Serbia*. Proceedings of the International Conference „Integral protection of forests, Scientific technological platform“, Forestry Institute of the Republic of Serbia, Belgrade. (35-36)
- Nicholson, K., Radosavljević, A., zarić, V. (2006): *Mission Report on Development of Small and Medium Enterprises in Forestry*. FAO/GCP/FRY/003/FIN Project “Forest Sector Development in Serbia”, www.forestryprojectserbia.org, Belgrade. (50)
- Nikolić, S. (1986): *Stanje, problemi i unapređenje gazdovanja šumama na koje postoji pravo svojine*. Zbornik radova sa “Savetovanja o unapređenju gazdovanja šumama na koje postoji pravo svojine i realizaciji društvenog dogovora o razvoju šumarstva za period 1986-1990. godine”, SIT šumarstva i industrije za preradu drveta Republike Srbije, Gornji Milanovac. (1-52)
- Nikolić, D., Rakočević, V. (1992): *Zakonodavstvo u oblasti šumarstva*. Monografija “Šumarstvo i prerada drveta u Srbiji kroz vekove”, SIT šumarstva i industrije za preradu drveta Srbije, Beograd. (159-182)
- Nonić, D. (1993): *Razvoj svojinskih odnosa u šumarstvu Srbije*. Šumarstvo br. 3-5, SIT šumarstva i industrije za preradu drveta SR Srbije, Beograd. (155-166)
- Nonić, D. (1994): *Organizacija šumarstva u Srbiji kao faktor njegovog razvoja*. Magistarski rad u rukopisu, Šumarski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd. (104)
- Nonić, D. (2000): *Organizacija šumarstva u Evropskoj Uniji i zemljama u tranziciji*. Šumarstvo 2-3, SIT šumarstva i prerade drveta Srbije, Beograd. (59-78, 87-89)

- Nonić, D. (2002): *Rechtliche Regelung und Organisation in der serbischen Forstwirtschaft*. Experiences with New Forest and Environmental Laws in European Countries with Economies in Transition, Forstwissenschaftliche Beiträge Nr. 26, ETH, Zürich. (115-123)
- Nonić, D. (2003): *Institutional Organisation of Forestry and Environment in Serbia*. Study on Technical Cooperation Programme - TCP/YUG/2902: "Institutional Development and Capacity Building for the National Forest Programme" (www.forestserbia-fao.sr.gov.yu), FAO, Rome. (136)
- Nonić D. (2004): *Organizacija šumarstva u procesu tranzicije: odnos državne uprave šuma i privatnih šumovlasnika*. Doktorska disertacija, Šumarski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd. (232)
- Nonić, D. (2005): *Odnos državne uprave šuma i privatnih šumovlasnika u Srbiji*. Šumarstvo, 57 (1-2), Udruženje šumarskih inženjera i tehničara Srbije i Šumarski fakultet, Beograd (33-48)
- Nonić, D., Ferlin, F. (2002): *Analiza organizacionih modela u evropskom šumarstvu*. Šumarstvo - tematski broj, SIT šumarstva i prerade drveta Srbije, Beograd. (39-54)
- Nonić, D., Herbst, P. (2005): *Fragen des Privatwaldsektors in Serbien*. Forstzeitung 7, Österreichischer Agrarverlag, Wien. (32-33)
- Nonić, D., Ranković, N. (1997): *Ownership Transformation and Organisation of Management in Private Forests in Serbia*. 3rd International Conference on the Development of Forestry, Wood Science and Technology, Faculty of Forestry of Belgrade University, Belgrade & Mt. Goč. (569-575)
- Nonić, D., Ranković, N. (2001): *Organisation und Personalpolitik in der serbischen Forstwirtschaft*. Strategien der staatlichen Forstverwaltung, EFI Proceedings № 40, Joensuu. (159-170)
- Nonić, D., Radosavljević, A. (2008): *Organizacije Javne šumarske uprave i službe i podrške šumarstvu privatnog sektora (vlasnicima privatnih šuma, njihovim udruženjima i malim i srednjim preduzećima u šumarstvu) u Srbiji*. Studija, UN/FAO (GCP/FRY/003/FIN), Beograd.
- Nonić, D., Beguš, J., Milijić, V., Radosavljević, A. (2007): *Development of an Organizational System of Support for the Private Forest Sector in Serbia*. IUFRO Division VI Symposium: Integrative Science for Integrative Management, Extension Working Party 6.06-03, Sarriselka, Finland.
- Nonić, D., Milijić, V., Marković, J., Radosavljević, A. (2008): *Organisation of Private Forest Sector (Private forest owners & Small and medium enterprises) in Serbia: Legal and Political Aspects*. Proceedings of the 10th International IUFRO Symposium on "Legal Aspects of European Forest Sustainable Development", Faculty of Forestry, Sarajevo.
- Nonić, D., Poduška, Z., Medarević, M., Petrović, N., Nevenić, R. (2007): *Country Reports on Private Forest Ownership: Serbia*. Inter-cathedral Meeting of Forest Policy, Economics and Organization in South-east Europe, Faculty of Forestry University of Sarajevo, Sarajevo.
- Nonić, D., Tomić, N., Marković, J., Herbst, P., Krajčić, D. (2006): *Organization of private forest owners in Serbia compared to Austria, Slovenia and other Central European countries*. Forstwissenschaftliche Beiträge Forstpolitik und Forstökonomie, Nr. 35; ETH, Zürich. (95-106)
- Oesten, G., Roeder, A. (2002): *Management von Forstbetrieben*. Band 1: Grundlagen, Betriebspolitik, Verlag Dr. Kesel, Remagen-Oberwinter. (364)
- (2000): *Options for the Organization of Small Forest Owners in Central and Eastern Europe for Sustainable Forest Management*. FAO, Rome. (47 p.)
- (1983): *Popis šumskog fonda 1979. godine*, Republički zavod za statistiku SR Srbije, Beograd.
- Ranković, N., Nonić, D. [eds.] (2002): *Privatisation in Forestry*. Proceedings of the International Conference, Vol. I, II; Faculty of Forestry, Belgrade & Institute for Forest Economy, Freiburg. Belgrade.
- Sagl, W. (1993): *Organisation von Forstbetrieben*. Paul Parey, Hamburg-Berlin. (205)
- Schmithüsen, F. (2003): *Understanding Cross-sectoral Policy Impacts - Policy and Legal Aspects*. Cross-sectoral Policy Impacts between Forestry and other Sectors, FAO forestry papers № 142, Rome. (5-44)

- Schmithüsen, F., Herbst, P., Nonić D., Jovic, D., Stanisic, M. [eds.] (2006): *Legal Aspects of European Forest Sustainable Development*. Forstwissenschaftliche Beiträge Forstpolitik und Forstökonomie, Nr. 35; ETH, Zürich. (340)
- Schmithüsen, F., Kaiser, B., Schmidhauser, A., Mellinghoff, St., Kammerhofer, A.W. (2006): *Preduzetništvo u šumarstvu i drвноj industriji – osnove menadžmenta i poslovanja*. Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd. (529)
- Simeunović, D. (1959): *Razvoj organizacije šumarstva*. Monografija "Posleratni razvitak šumarstva NR Srbije", Šumarstvo, DŠIT NR Srbije, Beograd. (209-217)
- Simić, N. (1932): *Šumsko zadrugarstvo*. Šumarski list, br. 12, Zagreb. (707-709)
- Simula, M. (2003): *Forest sector reforms in Eastern European countries - Overview and lessons learnt*. Proceedings of the „International Workshop on Institutional Changes in Forest Management in the Countries with Transition Economies: Problems and Solutions“, Moscow.
- (2008): *Strategija razvoja konkurentnih i inovativnih malih i srednjih preduzeća za period 2008. do 2013. godine.* Službeni glasnik Republike Srbije, br. 55/05, 71/05, 101/07, 65/08, Beograd.
- (2003/b): *Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća i preduzetništva u Republici Srbiji*. Službeni glasnik Republike Srbije, br. 45/03, Beograd.
- (2006): *Strategija Razvoja šumarstva Republike Srbije*, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede - Uprava za šume, Beograd. (96 s).
- (2007): *Study on Forest Valuation and Financing the Forest Valuation Sub-study*. University of Helsinki, FAO/GCP/FRY/003/FIN Project „Forest Sector development in Serbia“, www.forestryprojectserbia.org, Belgrade. (44)
- Šenšin, A. (1937): *Seljačke šume - "zabrani" u Jugoslaviji i važnost njihovog uređenja*. Jugoslovenska šuma br. 3, 4, Beograd. (109-119, 173-186)
- (1926): *Šume u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*. Prilog šumarskoj statistici. Ministarstvo šuma i rudnika (Generalna Direkcija šuma), Beograd. (29 s. + 4 kartograma + 22 slike)
- Tošović, B., Ćirić, M. (1959): *Šumski fond i potrošnja drveta*. Monografija "Posleratni razvitak šumarstva NR Srbije", Šumarstvo, DŠIT NR Srbije, Beograd. (25-38)
- (2006): *Ustav Republike Srbije*. Službeni glasnik Republike Srbije, № 83/06, Beograd.
- Vučičević, S. (1986): *Stanje, potencijali i problematika gazdovanja šumama na koje postoji pravo svojine na području opštine Gornji Milanovac*. Zbornik radova sa "Savetovanja o unapređenju gazdovanja šumama na koje postoji pravo svojine i realizaciji društvenog dogovora o razvoju šumarstva za period 1986-1990. godine", SIT šumarstva i industrije za preradu drveta Republike Srbije, Gornji Milanovac. (151-177)
- (1891): *Zakon o šumama*. Kraljevsko-srpska državna štamparija, Beograd. (349-391)
- (1930): *Zakon o šumama sa tumačem, uredbama i pravilnicima*. Šumarski zakoni i propisi I., Ministarstvo šuma i rudnika, Tisak zaklade tiskare narodnih novina, Zagreb. (323 s.)
- (1991): *Zakon o šumama*. Službeni glasnik Republike Srbije, br. 46/91, 83/92, 53/93, 54/93, 67/93, 48/94, 54/96, Beograd.

5. ORGANIZACIJA ZAŠTITE PRIRODE U SRBIJI

5.1. STRUKTURA ZAŠTIĆENIH PRIRODNIH DOBARA

Biološka raznovrsnost Srbije je, u smislu ekosistema i u smislu vrsta, izuzetno visoka. Od šest glavnih evropskih bioregiona, pet se mogu naći u Srbiji. Pored toga, svih deset tipova ekosistema, osim morskih, javljaju se u našoj zemlji. Da bi se zaštitila ova raznolikost, razvijene su različite kategorije zaštite. Zaštita određenih područja, primenjena je na 434 lokaliteta (zaštićena prirodna dobra), pokrivajući 670.598,81 *ha*, ili preko 7,5% površine Srbije.

Veliki deo zaštićenih područja čine parkovi prirode, nacionalni parkovi i posebni prirodni rezervati (T-5.1, T-5.2). Registar zaštićenih prirodnih dobara u Srbiji, dat je u **PRILOGU 5.1**.

T - 5.1. ZAŠTIĆENA DOBRA U SRBIJI (2010)

№.	Vrsta zaštićenog dobra	Broj	Površina (<i>ha</i>)
1.	Nacionalni park	5	158.986,36
2.	Park prirode	12	212.781,25
3.	- Regionalni park prirode ⁸⁶	4	5.902,98
4.	- Park šuma ²	2	39,91
5.	Predeo izuzetnih odlika	11	33.559,59
6.	- Predeo naročite prirodne lepote ²	6	15.564,99
7.	- Specijalni prirodni rezervat ²	3	279,91
8.	Specijalni rezervat prirode	17	86.552,76
9.	Prirodni rezervat (strogi i opšti)	46	2.214,77
10.	Prirodni rezervat (naučno-istraživački i za održavanje genetskog fonda)	3	6,1
11.	Spomenik prirode i prirodni spomenik	289	8.169,91
12.	- Memorijalni prirodni spomenik ²	19	14.970,49
13.	- Prirodni prostor oko nepokretnog kulturnog dobra ²	16	1.255,85
UKUPNO		433	482.873,36

IZVOR: Zavod za zaštitu prirode Srbije (www.zzps.rs)

Zaštićena područja u Srbiji se sastoje od različitih ekosistema (šume, pašnjaci, livade, voćnjaci, poljoprivredno zemljište, jezera, itd), pri čemu su najzastupljenije šume i šumsko zemljište (više od 40%).

T - 5.2. VRSTE ZAŠTIĆENIH PRIRODNIH DOBARA U SRBIJI (2010)

Vrsta zaštićenog prirodnog dobra	Ukupno	Centralna Srbija	Vojvodina	KiM
Nacionalni park	5	3	1	1
Park prirode	13	4	8	1
Predeo (naročite prirodne lepote i izuzetnih odlika)	17	14	2	1
Prirodni rezervati	70	44	21	5
Spomenici prirode	269	156	83	30
Područja kulturnog i istorijskog značaja	35	29	2	4

IZVOR: Zavod za zaštitu prirode Republike Srbije (www.zzps.rs)

Mnoga od zaštićenih područja su od međunarodnog značaja, kao što su: rezervati biosfere (*UNESCO MAB*), važna biljna područja (*Important Plant Area-IPA*), važna područja ptica (*Important Bird Area-IBA*), primarna područja za leptire (*Prime Butterfly Areas-PBA*) ili Ramsar područja (*Ramsar sites*).

⁸⁶ Ove kategorije su postavljene u periodu 1945-1991. i nisu u skladu sa trenutnom legislativom.

U Srbiji je proglašeno 5 nacionalnih parkova: Fruška Gora, Kopaonik, Tara, Đerdap i Šar-planina. Njihove osnovne karakteristike prikazane su u tabeli T- 5.3.

T-5.3. NACIONALNI PARKOVI U SRBIJI (2010. god.)

NAZIV	PROGLAŠENJE		KATEGORIJA		OPŠTINE	POVRŠINA (ha)
	godina	revizija	IUCN	Nac.		
Tara	1981	1993	II	I	Bajina Bašta	19.200
Kopaonik	1981	1993	V	I	Raška, Brus	11.800
Šar planina	1993	1993	II	I	Prizren, Kačanik, Suva Reka, Štrpce	39.000
Fruška Gora	1960	1993	V	I	Novi Sad, Beočin, Indija, S. Mitrovica, Šid, Sremski Karlovci, Bačka Palanka, Irig	25.525
Đerdap	1988	1993	IV	I	Golubac, Majdanpek, Kladovo	63.608
Σ						159.133

IZVOR: Statistički godišnjak SR Jugoslavije (2001) i dopune autora

Šume su, u okviru nacionalnih parkova, zastupljene na površini od oko 104.000 ha (66%).

5.2. STRATEŠKI I ZAKONODAVNI OKVIRI ZAŠTITE PRIRODE

5.2.1. Strateški okviri zaštite prirode

Ukupni strateški i politički okviri u oblasti zaštite prirode, definisani su na opštem nivou *Milenijumskim ciljevima razvoja u Srbiji*⁸⁷, gde osiguranje održivosti prirode i životne sredine predstavlja jedan od važnijih ciljeva. Naglašeno je da se sigurna održivost prirode i životne sredine može postići integrisanjem principa održivog razvoja u nacionalnu politiku i programe, i sprečavanjem gubitka prirodnih resursa.

Strategija za smanjenje siromaštva Srbije obraća pažnju na ekološke aspekte smanjenja siromaštva, kroz koncept dobijanja prihoda u promenjenim uslovima i dobijanja veće podrške na lokalnom nivou.

Strateški i politički okviri za oblast zaštite prirode su, takođe, definisani u *Strategiji održivog razvoja Republike Srbije*⁸⁸, gde se, kao najvažniji ciljevi zaštite prirode navode:

- izrada odgovarajućih zakona⁸⁹;
- ratifikovanje međunarodnih ugovora vezanih za biodiverzitet i zaštitu;
- proširenje mreže zaštićenih oblasti;
- uspostavljanje ekoloških koridora i mreže ekološki značajnih područja;
- uspostavljanje efikasnog sistema biomonitoringa i informacionog sistema o živom svetu i drugim prirodnim vrednostima Republike Srbije;
- razvoj sistema registracije za biološke raznovrsnosti u Srbiji.

Među glavne ciljeve *Strategije održivog razvoja* spadaju povećanje kapaciteta staralaca zaštićenih područja i povećanje efikasnosti nadležnih državnih organa u prevenciji i delovanju protiv neželjenih i nereguliranih aktivnosti u zaštićenim i ekološki važnim oblastima.

Prostorni plan Republike Srbije, usvojen 1996, a kasnije zamenjen *Strategijom prostornog razvoja Republike Srbije*, definiše osnovne ciljeve u oblasti zaštite prirode i zaštite životne sredine.

Slično tome, *Strategija razvoja šumarstva Republike Srbije* upućuje na zaštitu i očuvanje šumskih područja. Ova strategija naglašava da je poboljšanje obeležavanja, očuvanja i upravljanja zaštićenim područjima od strateškog značaja za politiku zaštite prirode u Srbiji, koja zahteva usklađeni razvoj ekološke, ekonomske, socijalne i kulturne funkcije šuma.

⁸⁷ www.prsp.gov.rs

⁸⁸ www.odrzivi-razvoj.sr.gov.yu

⁸⁹ Nacionalna strategija za očuvanje biodiverziteta i Akcioni plan za sprovođenje Strategije.

Može se uočiti da postoji očigledan nedostatak strateških dokumenata, koji su direktno vezani za zaštićena područja kao što su Strategija razvoja i akcioni plan finansiranja zaštićenih područja. U tom smislu, neki naponi su učinjeni kroz izradu Nacionalne strategije i akcionog plana za biodiverzitet.

Zaštićena prirodna dobra su, takođe, deo Nacionalnog ekološkog akcionog plana Srbije, kao i Lokalnih ekoloških akcionih planova pojedinih gradova.

5.2.2. Zakonodavni okviri zaštite prirode

Pored navedenih specifičnih strategija i planova, zaštita prirode u Srbiji je regulisana od 2009. godine, *Zakonom o zaštiti prirode* i indirektno kroz nekoliko zakona, podzakonskih akata, i direktno specifičnim odredbama pojedinih pravnih akata. Ukupno se primenjuje više od 130 različitih regulativnih normi.

Zaštita životne sredine i zaštita prirode je u procesu harmonizacije sa propisima Evropske Unije. U maju 2009. je usvojen novi set ekoloških zakona (16 zakona), koji se odnose na životnu sredinu i zaštitu prirode, tako da proces harmonizacije propisa pokazuje veliki napredak.

Sve aktivnosti koje staralac, kao i drugi korisnici nacionalnog parka, obavljaju na teritoriji nacionalnog parka regulisane su sledećim setom zakona i podzakonskih pravnih akata:

- Ustav Republike Srbije (‘*Službeni glasnik RS*’, 83/06) - pre svega, čl. 74 i čl. 97 stav 9 su direktno povezani sa zaštitom prirode;
- Zakon o zaštiti prirode (‘*Službeni glasnik RS*’, 36/09);
- Zakon o zaštiti životne sredine (‘*Službeni glasnik RS*’, 135/04);
- Zakon o javnim preduzećima i obavljanju delatnosti od opšteg interesa (‘*Službeni glasnik RS*’, 25/00, 25/02, 107/05, 108/05);
- Zakon o nacionalnim parkovima (‘*Službeni glasnik RS*’, 39/93, 44/93, 53/93, 67/93, 48/94);
- Zakon o šumama (‘*Službeni glasnik RS*’, 46/91, 83/92, 54/93, 60/93, 54/96);
- Zakon o javnim putevima (‘*Službeni glasnik RS*’, 101/05);
- Zakon o turizmu (‘*Službeni glasnik RS*’, 45/05);
- Zakon o lovstvu (‘*Službeni glasnik RS*’, 39/93, 44/93, 60/93);
- Zakon o ribarstvu (‘*Službeni glasnik RS*’, 35/94, 38/94);
- Zakon o vodama (‘*Službeni glasnik RS*’, 46/91, 53/93, 67/93, 48/94, 54/96);
- Zakon o strateškoj proceni uticaja na životnu sredinu (‘*Službeni glasnik RS*’, 135/04);
- Zakon o proceni uticaja na životnu sredinu (‘*Službeni glasnik RS*’, 135/04);
- Zakon o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne sredine (‘*Službeni glasnik RS*’, 135/04);
- Zakon o vraćanju (restituciji) imovine crkvama i verskim zajednicama (‘*Službeni glasnik RS*’, 46/06);
- Zakoni o budžetu za tekuću godinu.

Može se zaključiti da oblast zaštite prirode i životne sredine u Srbiji odlikuju naponi za usklađivanjem brojnih akata i zakona sa zakonodavstvom Evropske Unije u ovom sektoru.

Međutim, nacionalne kategorije, koje su definisane Zakonom o zaštiti prirode (2004), još uvek, nisu usklađene sa IUCN-međunarodno usvojenim kategorijama (1994). Takođe, tu je i dalje nerešeno pitanje brojnih zaštićenih područja, koja su osnovana u periodu 1945-1991 i koja, još uvek, nisu revidirana.

Zakonskim odredbama definisano je sedam tipova zaštićenih prirodnih dobara, tri kategorije, kao i tri režima zaštite.

Osnovni **tipovi zaštićenih prirodnih dobara** (ZPD), koji su definisani u Srbiji su:

1. Strogi rezervat prirode,
2. Specijalni rezervat prirode,
3. Nacionalni park,

4. Spomenik prirode,
5. Zaštićeno stanište,
6. Predeo izuzetnih odlika,
7. Park prirode.

Vrednovanje i proglašenje zaštićenog područja obavlja Zavod za zaštitu prirode Republike Srbija, na osnovu međunarodno prihvaćenih kriterijuma i pokazatelja.

Za svako zaštićeno dobro u okviru pomenute nacionalne kategorije moraju biti uspostavljeni **režimi zaštite**. Oni se sastoje od grupe mera i uslova koji određuju način i stepen zaštite, korišćenja, upravljanja i unapređenja zaštićenih područja. Režimi zaštite mogu biti prvog (Ia i Ib), drugog, ili trećeg stepena zaštite.

Zaštićena područja u Srbiji su označena od strane različitih organa u skladu sa pravnim okvirom i razlikama između različitih vrsta prirodnih područja.

Nacionalni parkovi su označeni u skladu sa *Zakonom o nacionalnim parkovima*, od strane Skupštine RS. Strogi i specijalni rezervat prirode, zaštićeno stanište, predeo izuzetnih odlika i park prirode proglašeni su od strane Vlade⁹⁰.

Zaštita prirodnih rezervata, retkih vrsta i prirodnih područja se zasniva na međunarodnom pravu (npr. *Konvencija o biodiverzitetu-CBD*), a ove oblasti su označene posebnim aktom Vlade Srbije (pravilnikom za svako zaštićeno područje).

5.3. ORGANIZACIJA JAVNOG SEKTORA U ZAŠTITI PRIRODE

Upravljanje zaštićenim područjem je organizovano na više nivoa (S-5.1):

- na nivou države (javne uprave),
- na nivou autonomne pokrajine, odnosno na opštinskom nivou (opštinske uprave),
- na nivou javnih preduzeća,
- na nivou nevladinog sektora (nevladine organizacije i komore),
- na nivou ostalih lica (pojedinci i preduzeća).

Zaštićena područja su data na **staranje** različitim organima aktom Vlade (*Uredbom o očuvanju zaštićenih oblasti*) i aktima opštinskih vlasti, ako se zaštićena područja nalaze na njihovoj teritoriji (*Odluka o očuvanju zaštićenih oblasti*).

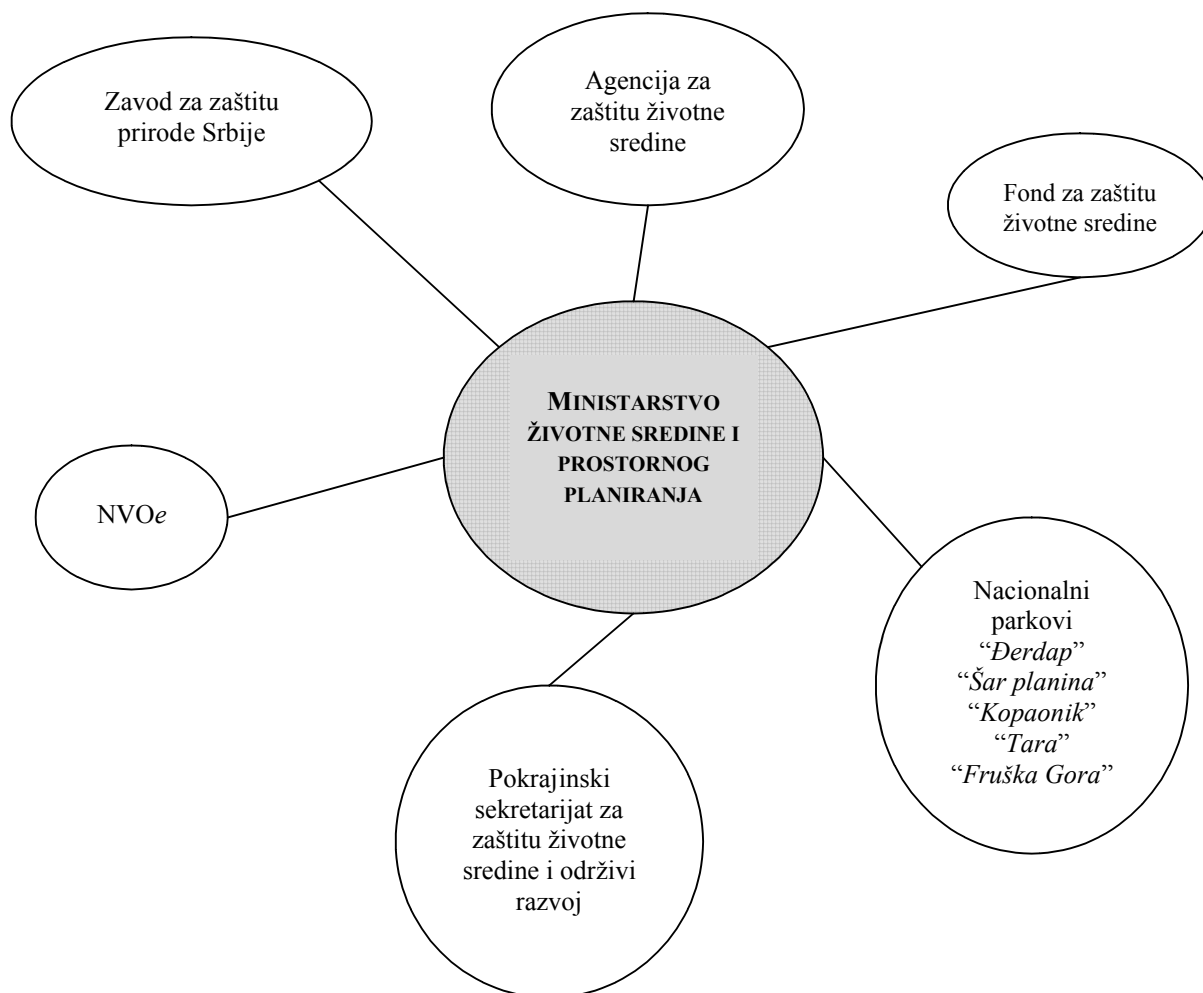
U većini slučajeva, predlog za moguće staraoc (organe upravljanja) svakog ZPD daje Zavod za zaštitu prirode. Takođe, predlog može dati Ministarstvo ili Vlada.

Staraoc mora da ispuni stručne, kadrovske i organizacione uslove u cilju zaštite, poboljšanja, unapređenja i održivog razvoja zaštićenog područja. Akt o uspostavljanju zaštićenih područja propisuje obaveze organa upravljanja zaštićenim područjima, i oni su dužni da:

- čuvaju, unapređuju i promovišu ZPD,
- implementiraju režime zaštite,
- pripreme i usvoje Plan gazdovanja i akte o unutrašnjem redu i čuvarskoj službi u okviru ZPD,
- obeleže ZPD (spoljne granice, uspostavljanje i označavanje zona zaštite) u skladu sa Pravilnikom o obeležavanju ZPD,
- obezbede uslove za održivo korišćenje ZPD,
- obezbede kontrolu sprovođenja mera za zaštitu prirode,
- prate kretanje i aktivnosti posetilaca i obezbedi obučene vodiče za turističke posete,
- vode evidenciju o prirodnim vrednostima i dostavlja podatke Zavodu za zaštitu prirode,

⁹⁰ Izuzeci su: (1) ako se zaštićeno stanište, predeo izuzetnih odlika i park prirode nalazi na teritoriji pokrajine i (2) ako se park prirode, spomenik prirode i predeo izuzetnih odlika nalazi na teritoriji lokalne zajednice. U ovom slučaju, zaštićena područja se proglašavaju od strane nadležnih organa pokrajine ili nadležnog organa lokalne zajednice.

- vode evidenciju o ljudskim aktivnostima i faktorima koji predstavljaju pretnju koja ugrožava ZPD, i obaveštavaju i dostavljaju informacije Zavodu za zaštitu prirode i Ministarstvu,
- u saradnji sa nacionalnim i pokrajinskim inspekcijama i policijom spreče sve aktivnosti koje nisu u skladu sa zakonom,
- pripreme i usvoje modalele i visini naknada za korišćenje ZPD i njegovih usluga,
- vrše i druge poslove propisane zakonom i aktom.

S – 5.1. ŠEMA ODNOSA UČESNIKA U PROCESU ZAŠTITE PRIRODE U SRBIJI (2010)

Staraoc ZPD može biti pravno ili fizičko lice. Pregled glavnih staraoca ZPD u Srbiji dat je u tabeli T-5.4. Kao što se može uočiti, staraoci su: javna preduzeća, komunalna preduzeća, muzeji, fakulteti, turističke organizacije, ekološke NVO, itd.

Ako se ZPD nalazi na teritoriji nacionalnog parka ili njegovoj okolini, staralac tog zaštićenog područja je staralac nacionalnog parka.

Jedino zaštićeno područje, čiji je staraoc vojna ustanova je Karađorđevo. Jedan deo Karađorđeva je zaštićen kao specijalni prirodni rezervat. Karađorđevo je takođe i poznato lovište.

Staralac Doline Pčinje je Pravoslavna Eparhija u Vranju (Manastir Prohor Pčinjski). To je, do sada, jedini slučaj, da je staraoc nekog zaštićenog dobra u Srbiji crkva. Kulturne, istorijske i prirodne vrednosti su glavna osnova za proglašenje eparhije u Vranju organom upravljanja.

Lokalne vlasti i njihovi organi su, takođe, staraoci nekih zaštićenih područja. To su područja određena od strane opština i obično su niže kategorije zaštite i veoma malih dimenzija.

T – 5.4: LISTA GLAVNIH STARAoca ZAŠTIĆENIM PRIRODNIIM DOBRIMA U SRBIJI⁹¹

ORGANIZACIJA/INSTITUCIJA	TIP ORGANIZACIJE/ VLASNIŠTVA	BROJ ZAŠTIĆENIH PODRUČJA	POVRŠINA (ha)
JP NP "Tara"	državno vlasništvo	1	19.175
JP NP "Djerdap"	državno vlasništvo	1	63.500
JP NP "Kopaonik"	državno vlasništvo	1	11.809
JP NP "Fruska Gora"	državno vlasništvo	1	25.525
JP NP "Šar planina"	državno vlasništvo	1	39.000
JP "Srbijašume"	državno vlasništvo	12	231.429,45
JP "Vojvodinašume"	državno vlasništvo	7	69.435,77
JP "Palić-Ludaš"	državno vlasništvo	4	4.491
"Planinka" a.d.	državno vlasništvo	1	67
JP "Vode Vojvodine"	državno vlasništvo	1	1.144,81
JP "Resavska pećina"	državno vlasništvo	2	10,80
Muzej u Arandelovcu	državno vlasništvo	1	13
Ribolovačko društvo "Ečka"	NVO	1	1.676
JP "Belosavac"	državno vlasništvo	3	49,36
Biloški fakultet, Botanički institut	državno vlasništvo	1	4,82
NATURA – centar za prirodne resurse	NVO	1	896
"Uvac" d.o.o.	državno vlasništvo	1	7.543
Pravoslavna eparhija "Vranje"	crkva	1	2.606
JP "Zelenilo" Beograd	državno vlasništvo	3	231,63
NVO "Zeleni pokret Sremska Mitrovica"	NVO	1	1.852
Vojna ustanova "Karadjordjevo"	državno vlasništvo	1	2.955,33
Lovačko udruženje "Perjanica"	NVO	1	979,44
Direkcija za izgradnju opštine Niš	državno vlasništvo	1	63,97
JP "Gradsko zelenilo" Novi Sad	državno vlasništvo	1	23,91
Turistička organizacija opštine Čačak	državno vlasništvo	1	2.250
Lovačko udruženje "Novi Becej"	NVO	1	976,45
"Mokra Gora" d.o.o.	državno vlasništvo	1	10.813,73
Turistička organizacija Zlatibor	državno vlasništvo	1	65,83
Planinarsko društvo "Kamena Gora"	NVO	1	209,34
Direkcija za izgradnju opštine Surdulica	državno vlasništvo	1	12.740,90
Udruženje sportskih ribolovaca "Deliblatsko jezero"	NVO	1	264,30
JP Sportsko rekreativni centar Tikvara	državno vlasništvo	1	508,14
Fond za ekologiju opštine Prokuplje	državno vlasništvo	1	0,86

IZVOR: Zavod za zaštitu prirode Republike Srbije (www.zzps.rs)

Korisnik zaštićenog područja je pravno lice, preduzetnik, fizičko lice ili drugi subjekt koji unutar ZPD obavlja delatnosti, odnosno koristi ZPD i/ili njegove resurse i karakteristike.

U Srbiji su, trenutno, zastupljene tri različite situacije, u vezi sa staraocima i korisnicima:

1. staralac je, u isto vreme, i korisnik (korisnik zemljišta) ZPD (npr. JP Nacionalni parkovi, JP "Srbijašume", JP "Vojvodinašume", JP "Vode Vojvodine", itd),
2. staralac nije korisnik ZPD (lovačka udruženja turističke organizacije),
3. staralac nije korisnik i nema funkciju u ZPD - samo vodi računa o sprovođenju zaštite.

⁹¹ Lista ne uključuje broj zaštićenih područja koja su osnovana u periodu 1945-1991, a koja još nisu revidirana. Na primer, JP "Srbijašume" se stara o 78 ZPD (13.144,11 ha), dok se JP "Vojvodinašume" stara o 9 ZPD (5.405,50 ha), koja su uspostavljena u ovom periodu.

Staraoc zaštićenih područja mora, u saglasnosti sa *Zakonom o zaštiti prirode*, da poseduje *Registar zaštićenih područja* i da obezbedi da se svi korisnici⁹² zaštićenih područja pridržavaju propisanih režima zaštite.

5.3.1. Javna uprava u oblasti zaštite prirode

5.3.1.1. Ministarstvo nadležno za životnu sredinu

U skladu sa važećim *Zakonom o ministarstvima* iz 2008. godine⁹³, oblast zaštite prirode je u nadležnosti **Ministarstva za životnu sredinu i prostorno planiranje** (www.ekoplan.gov.rs). Opšte nadležnosti ovog ministarstva odnose se na pripremu srednjoročnih programa zaštite i korišćenja zaštićenih prirodnih dobara, kao i inspekcijski nadzor u zaštiti prirode i biodiverziteta.

Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja čini sedam sektora:

1. Sektor za urbanizam, prostorno planiranje i stanovanje
2. Sektor za građevinarstvo, investicije i građevinsko zemljište
3. Sektor za planiranje i upravljanje
4. Sektor za zaštitu prirode
5. Sektor za zaštitu prirodnih resursa
6. Sektor za međunarodnu saradnju
7. Sektor za kontrolu i nadzor

Na šemi S-5.2. predstavljena je organizaciona struktura odabranih sektora (sektora za zaštitu prirode, sektora za zaštitu prirodnih resursa i sektora za kontrolu i nadzor) u navedenom ministarstvu.

U **Sektoru za zaštitu prirodnih resursa** obavljaju se poslovi koji se odnose na:

- zaštitu vazduha, voda i zemljišta;
- implementaciju međunarodnih konvencija, sporazuma, zakona i drugih propisa vezanih za zaštitu prirodnih resursa, vazduha, vode, zemljišta;
- učešće u izradi strateških dokumenata, planova i programa iz delokruga Sektora;
- učešće u pripremi stručnih osnova u izradi propisa;
- predlaganje projekata;
- učešće u međunarodnoj saradnji.

U **Sektoru za zaštitu prirode**, između ostalog, obavljaju se poslovi koji se odnose na:

- zaštitu i očuvanje prirode i biodiverziteta;
- zaštitu, očuvanje, unapređenje i upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima (rezervati prirode, nacionalni parkovi, spomenici prirode i druga zaštićena prirodna dobra);
- praćenje upotrebe sredstava u zaštiti ekosistema;
- učešće u izradi projekata i studija o primeni obnovljivih i alternativnih izvora energije (energije vetra, voda, biomasa, biogas, sunca, geotermalna energija, deponijski gas, energija iz otpada);
- implementaciju međunarodnih konvencija, sporazuma, zakona i drugih propisa vezanih za zaštitu prirode, geološka istraživanja, ribarstvo, zaštitu životne sredine u drugim sektorima;
- učešće u izradi strateških dokumenata, planova i programa.

U **Sektoru za kontrolu i nadzor** se, između ostalog, obavljaju poslovi koji se odnose na:

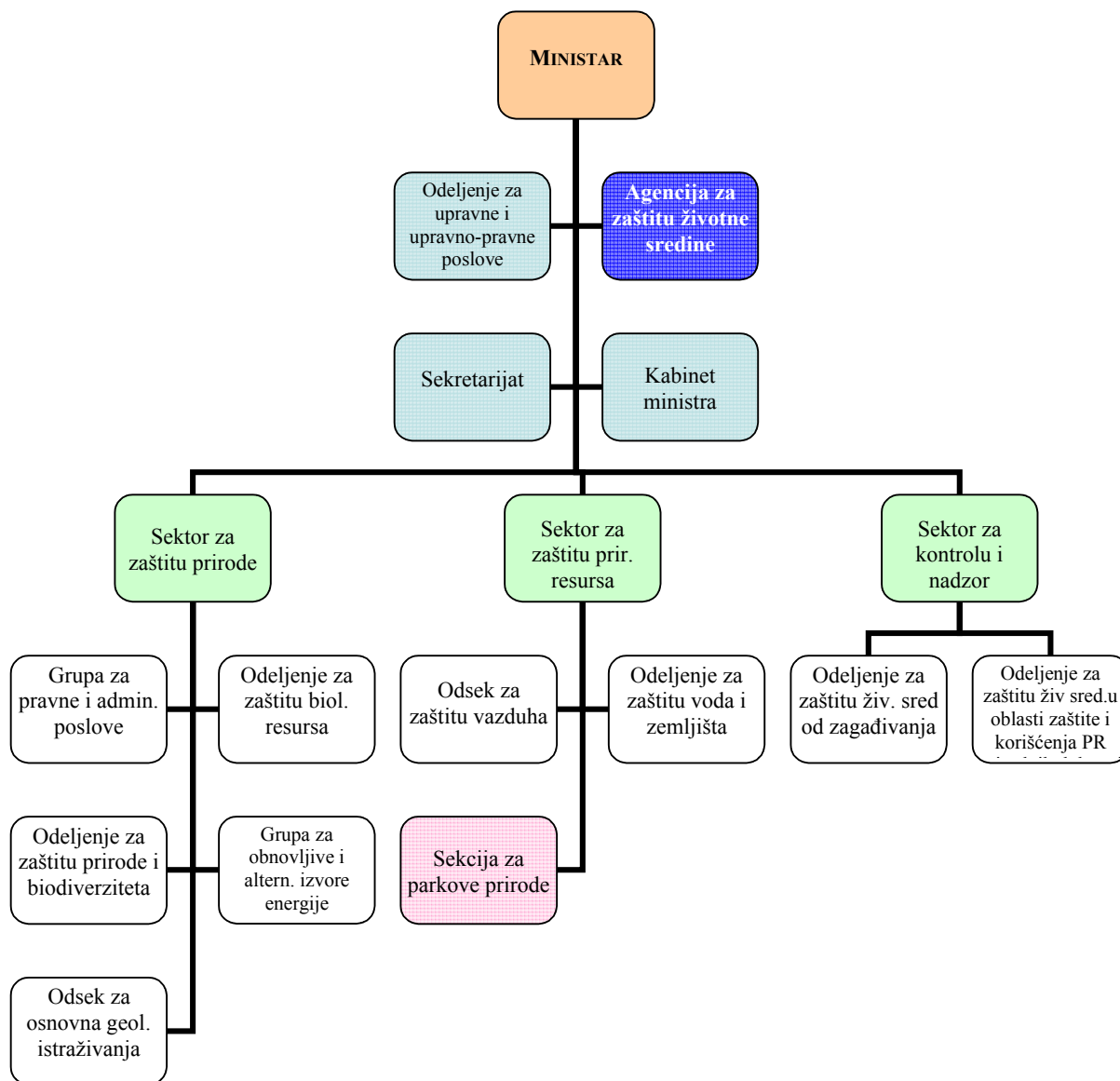
- zaštitu i korišćenje prirodnih dobara, resursa i ribarstva;
- prilagođavanje rada inspekcije za zaštitu životne sredine na svim nivoima u Republici Srbiji zahtevima Evropske Unije u cilju sprovođenja Preporuke Saveta Evrope i Skupštine Evrope o Minimalnim kriterijumima za inspekciju zaštite životne sredine;
- izradu izveštaja i evidencija o sprovođenju inspekcijskog nadzora.

⁹² Privatni vlasnici šuma, vlasnici i korisnici zemljišta, vlasnici i korisnici turističkih objekata itd.

⁹³ Službeni glasnik Republike Srbije, br. 65/08.

Sektor za kontrolu i nadzor se sastoji od jednog odseka i osam odeljenja. Za poslove vezane za zaštitu prirode i životnu sredinu, zadužena su sledeće odeljenja:

- Odeljenje za zaštitu životne sredine od zagađivanja,
- Odeljenje za zaštitu životne sredine u oblasti zaštite i korišćenja prirodnih dobara i resursa.

**S - 5.2. ORGANIZACIONA STRUKTURA POJEDINIH SEKTORA U OKVIRU
MINISTARSTVA ŽIVOTNE SREDINE I PROSTORNOG PLANIRANJA**

Pored Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja, deo nadležnosti u oblasti zaštite prirode vezan je za **Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede** (www.minpolj.gov.rs), odnosno **Uprave za šume**. To su, pre svega, poslovi vezani za podršku u pripremi planova gazdovanja šumama, koji sadrže određene smernice za svako zaštićeno područje, kao i poslovi inspeksijskog nadzora u šumarstvu.

Ove dve nadležne institucije međusobno sarađuju u procesima planiranja i izrade dokumenata.

5.3.1.2. Pokrajinski sekretarijat za zaštitu životne sredine i održivi razvoj

Pokrajinski Sekretarijat za zaštitu životne sredine i održivi razvoj (www.eko.vojvodina.gov.rs) sa sedištem u Novom Sadu, formiran je 2002. godine.

U njegovu odgovornost spadaju, pored ostalog, i zaštita od zagađenja vazduha i buke, urbano planiranje, izdavanje dozvola i zaštita prirode.

Sekretarijat se sastoji iz sledećih sektora:

1. Sektor za utvrđivanje, praćenje i proučavanje kvaliteta životne sredine,
2. Sektor za zaštitu prirodnih resursa i biodiverziteta,
3. Sektor za čistiju proizvodnju i održivi razvoj,
4. Sektor za inspekcijske poslove,
5. Sektor za ekonomsko-pravne poslove, međunarodnu saradnju i odnose sa javnošću.

Pitanja vezana za zaštitu prirode i zaštićena prirodna dobra, obuhvaćena su u okviru Sektora za zaštitu prirodnih resursa i biodiverziteta. Rukovodioci pojedinih sektora su, ujedno, i pomoćnici pokrajinskog sekretara.

Pokrajinska inspekcija za zaštitu životne sredine funkcioniše preko područnih jedinica u AP Vojvodini (Novi Sad, Subotica, Zrenjanin, Pančevo i Sremska Mitrovica). Inspekcijski nadzor se vrši u oblasti zaštite prirode i tehnoloških postupaka i postrojenja. Inspekcijski nadzor u oblasti zaštite prirode obavlja područna jedinica u Novom Sadu.

5.3.2. Javne službe u oblasti zaštite prirode

Agencija za zaštitu životne sredine (www.sepa.gov.rs), formirana je krajem 2003. godine, kao samostalna institucija Vlade, a Zakonom o ministarstvima iz 2004. godine, postaje poseban organ u sastavu Ministarstva zaštite životne sredine. Agencijom rukovodi direktor.

Unutrašnja organizaciona struktura obuhvata dva stručna odeljenja:

- Odeljenje za praćenje stanja životne sredine,
- Odeljenje za monitoring zagađivača i informacioni sistem.

Prema *Zakonu o ministarstvima* iz 2008. godine⁹⁴, Agencija za zaštitu životne sredine kao organ uprave u sastavu Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja, obavlja poslove vezane za:

- razvoj, usklađivanje i vođenje nacionalnog informacionog sistema zaštite životne sredine (praćenje stanja činilaca životne sredine, katastar zagađivača i dr.),
- prikupljanje i objedinjavanje podataka o životnoj sredini, njihovu obradu i izradu izveštaja o stanju životne sredine i sprovođenju politike zaštite životne sredine,
- saradnju sa Evropskom agencijom za zaštitu životne sredine (EEA) i Evropskom mrežom za informacije i posmatranje (EIONET), kao i druge poslove određene zakonom.

Fond za zaštitu životne sredine (www.sepf.gov.rs) je vodeća državna institucija u oblasti investicija u životnu sredinu. Osnovan je Zakonom o zaštiti životne sredine iz 2004. godine, radi obezbeđivanja finansijskih sredstava za podsticanje i unapređivanje životne sredine, kao i njihovo namensko i sistemsko ulaganje u projekte zaštite životne sredine, u skladu sa usvojenim nacionalnim i međunarodnim strategijama.

Fond je sistematizovan u tri sektora:

- sektor za upravljanje projektima i međunarodnu saradnju,
- sektor za finansije i finansijski nadzor,
- sektor za pravne i opšte poslove i

Takođe, u okviru Fonda je organizovana i posebna grupa za vođenje baza podataka.

Zavod za zaštitu prirode Republike Srbije (www.zzps.rs) je jedinstvena stručna ustanova koja obavlja delatnost zaštite i unapređenja prirode u Srbiji. Osnovan je 1948. godine, sa zadatkom da sačuva i unapredi nacionalna prirodna dobra. Odgovoran je za profesionalnu kontrolu, podršku, zaštitu i unapređenje prirodne baštine Srbije i njene biološke i geološke raznovrsnosti.

Zavod za zaštitu prirode Srbije svoju delatnost ostvaruje kroz tri sektora (sektor zaštite prirode, sektor za istraživačko-razvojnu delatnost i sektor opštih poslova), u okviru kojih je sistematizovano šest odeljenja i sedam odseka. Zavod je, kao ustanova sa budžetskim finansiranjem, organizovan sa sedištem u Beogradu, radnim jedinicama u Novom Sadu i Nišu i prištinskom radnom jedinicom koja je, trenutno, van funkcije.

⁹⁴ Službeni glasnik RS, 65/2008

5.3.3. Javna preduzeća u oblasti zaštite prirode

U Srbiji postoje posebna javna preduzeća koja upravljaju nacionalnim parkovima (Fruška Gora, Tara, Kopaonik i Đerdap). Ona se nalaze izvan šumskih područja i u nadležnosti su Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja, odnosno Sekcije za parkove prirode u okviru Sektora za zaštitu prirodnih resursa.

Pored toga, Javna preduzeća za gazdovanje šumama "Srbijašume" i "Vojvodinašume" su dva najveća staraoca zaštićenih prirodnih dobara u Srbiji.

Takođe, u oblasti zaštite prirode izdvaja se i JP za gazdovanje zaštitnim šumama "Borjak" iz Vrnjačke Banje.

5.3.3.1. JP Nacionalnih parkova

U skladu sa odredbama *Zakona o nacionalnim parkovima*⁹⁵ iz 1993. godine, osnovana su Javna preduzeća Nacionalnih parkova radi zaštite, razvoja i upravljanja njihovim područjima.

Prema istom Zakonu, javno preduzeće koje upravlja nacionalnim parkom u okviru zaštite i unapređivanja prirodnih vrednosti nacionalnog parka obavlja i poslove:

- gazdovanja šumama;
- zaštite, gajenja, unapređivanja i korišćenja lovne i ribolovne faune;
- upravljanja građevinskim zemljištem koje mu je preneto na korišćenje;
- organizovanja istraživanja u oblasti zaštite i razvoja nacionalnog parka;
- prezentacije i popularizacije nacionalnog parka i njegovih prirodnih vrednosti i kulturnih dobara;
- projektovanja, izgradnje i održavanja objekata koji su u funkciji zaštite, unapređivanja i prezentacije prirodnih i kulturnih dobara nacionalnog parka.

Sredstva za zaštitu i razvoj nacionalnog parka javno preduzeće stiče i pribavlja:

- iz prihoda ostvarenih obavljanjem delatnosti, od zakupa, pružanjem usluga i ostalih prihoda koje ostvari svojim poslovanjem;
- iz budžeta Republike, prema godišnjem programu zaštite i razvoja;
- iz drugih izvora, u skladu sa zakonom.

Zaštita i razvoj nacionalnog parka sprovodi se prema programu zaštite i razvoja područja nacionalnog parka. Program se donosi za vreme od pet godina, a ostvaruje se godišnjim programima.

Glavni prihodi JP nacionalnih parkova dolaze od prodaje drveta. Obim seče drveta je propisan godišnjim planom gazdovanja i opštom osnovom gazdovanja šumama u nacionalnim parkovima za vreme trajanja osnove.

U **JP NP Đerdap** (www.npdjerdap.org), se kod prostorne organizacije izdvajaju tri organizacione celine (delovi opština Golubac, Majdanpek i Kladovo), odnosno reoni: Dobra, Donji Milanovac i Tekija. Poslovi su organizovani u dva sektora i sedam službi, pri čemu je služba nadzora, organizovana izvan sektora:

1. Sektor zajedničkih poslova
 - 1.1 Služba za pravne i opšte poslove;
 - 1.2 Služba za ekonomsko-finansijske poslove;
2. Sektor zaštite i razvoja
 - 2.1 Služba zaštite i razvoja;
 - 2.2 Služba za planiranje i gazdovanje šumama (sa 3 radne jedinice);
 - 2.3 Služba zaštite, gajenja i unapređivanja ribolovne faune.
3. Služba nadzora.

⁹⁵ "Sl. glasnik RS", br. 39/93, 44/93 - ispr., 53/93, 67/93, 48/94 i 101/2005 - dr. zakon

Unutrašnju organizaciju **JP NP Kopaonik** (www.npkopaonik.com) čine:

1. Sektor opštih poslova
 - 1.1 Služba za pravne poslove
 - 1.2 Služba ekonomike i marketinga
2. Sektor za zaštitu i razvoj
 - 2.1 Služba za planiranje i gazdovanje šumama (sa 3 radne jedinice)
3. Služba nadzora
4. Stručni saradnik za prezentaciju i popularizaciju NP

Sedište Uprave **JP NP Fruška gora** (www.npfruskagora.co.rs) je u Sremskoj Kamenici, a organizaciona struktura je sastavljena iz:

1. Sektora zaštite i razvoja
 - 1.1. RJ Zaštite i unapređivanja "Sremska Kamenica",
 - 1.2. RJ Zaštite i unapređivanja "Beočin",
 - 1.3. RJ Zaštite i unapređivanja "Vrdnik",
 - 1.4. RJ Zaštite i unapređivanja "Ležimir",
 - 1.5. RJ Zaštite i unapređivanja "Erdevik",
 - 1.6. RJ uređenje prostora (uređenje izletničkih lokaliteta, geodetska služba),
 - 1.7. RJ za prezentaciju,
 - 1.8. RJ "Ribarstvo",
 - 1.9. Služba za planiranje zaštite i razvoja
2. Sektora zajedničkih službi
 - 2.1. Služba pravnih i opštih poslova;
 - 2.2. Služba za finansijsko-računovodstvene poslove;
 - 2.3. Služba za komercijalne poslove.

U okviru **JP NP Tara** (www.tara.org.rs), posluju četiri sektora i nezavisna služba nadzora:

1. Sektor planiranja i zaštite
 - 1.1. Služba planiranja i uređivanja šuma,
 - 1.2. Služba planiranja i uređenja prostora,
 - 1.3. Služba gazdovanja privatnim šumama,
 - 1.4. Služba gajenje i zaštite šuma,
 - 1.5. Služba gajenje i unapređenje lova i ribolova,
 - 1.6. Služba prezentacije i popularizacije.
2. Sektor korišćenja šuma
 - 2.1. Radilište „Mitrovac“,
 - 2.2. Radilište „Predov Krst“,
 - 2.3. Radilište „Komunalne šume i MZ Rača,
 - 2.4. Mehanizacija.
3. Sektor opštih i pravnih poslova
4. Sektor ekonomsko-finansijski
 - 4.1. Služba za komercijalne poslove,
 - 4.2. Služba za finansije i računovodstvo.
5. Služba nadzora

5.3.3.2. JP za gazdovanje šumama

JP "Srbijašume" se stara o 92 zaštićena prirodna dobra⁹⁶, na površini od 244.122,81 ha (44% od ukupno zaštićene površine u Srbiji).

⁹⁶ Podaci za 2008. godinu (www.srbijasume.rs)

U Vojvodini je pod zaštitom 5,5% teritorije. JP “Vojvodinašume” su određene za staraoca na površini od 81.342,59 ha ili 62,39% ukupne površine.

Najznačajniji objekti zaštite su Specijalni rezervati prirode:

- “Koviljsko-petrovaradinski rit”, na površini od 4.860 ha,
- “Deliblatska peščara”, na površini od 34.829 ha,
- “Obedska bara”, na površini od 9.820 ha,
- “Gornje podunavlje”, na površini od 19.648 ha.

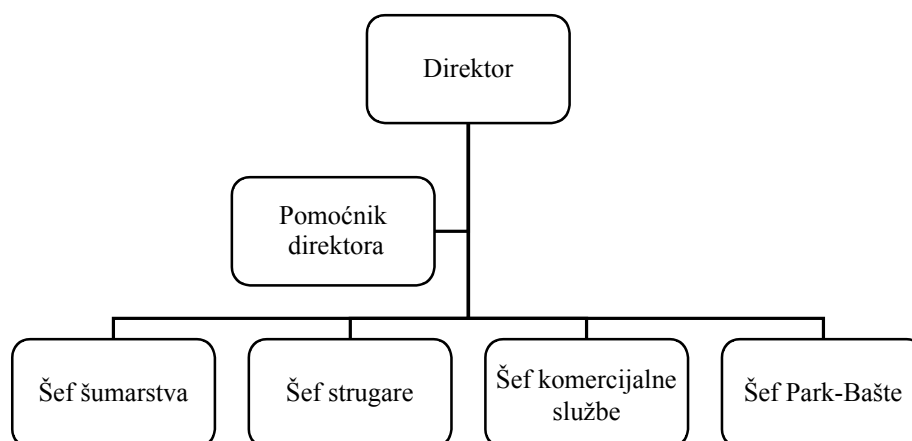
Rukovođenje zaštićenim prirodnim dobrima, u okviru JP “Srbijašume” i JP “Vojvodinašume” organizovano je na tri nivoa, u skladu sa teritorijalnom organizacijom preduzeća:

- na strateškom nivou Generalne direkcije, postoji rukovodilac odeljenja;
- na operativnom nivou Šumskih gazdinstava, samostalni referenti za privatne šume i zaštitu životne sredine, i,
- na izvršnom nivou Šumske uprave, čuvari zaštićenog prirodnog dobra.

5.3.3.3. JP za gazdovanje zaštitnim šumama “Borjak”

Skupština Opštine Vrnjačka Banja je, uz saglasnost SO Trstenik, donela Odluku o proglašenju državnih šuma, koje su Zakonom o šumama izuzete iz Donjeibarskog šumsko-privrednog područja i poverene na gazdovanje Opštini Vrnjačka Banja, za zaštitne⁹⁷.

Javno preduzeće za gazdovanje zaštitnim šumama i vršenje komunalnih delatnosti “Beli Izvor” je osnovano odlukom SO Vrnjačka Banja, u cilju gazdovanja i zaštite prirodnih resursa na području cele opštine. Iz sastava JP “Beli Izvor” se 2004. godine izdvaja Direkcija za gazdovanje zaštitnim šumama - JP “Borjak” (šema S-5.3. prikazuje kadrovsku strukturu JP “Borjak”).

S - 5.3 KADROVSKA STRUKTURA JP “BORJAK”

Osnovna delatnost JP “Borjak” je uzgoj i korišćenje šuma, a ostale delatnosti su gajenje hortikulturnih vrsta, usluge u uzgoju životinja, lov, transport, obnavljanje i uzgoj divljači, vađenje kamena za građevinarstvo, vađenje krečnjaka, sirovog gipsa i krede, proizvodnja rezane građe, proizvodnja ostalih proizvoda od drveta, održavanje i popravka motornih vozila.

Ukupna površina šuma sa kojima gazduje JP “Borjak” je 8.229,93 ha, od čega je obraslih šuma 6.913,83 ha, a šumskih kultura i plantaža 885,79 ha.

Stručne službe preduzeća imaju uspostavljenu stalnu saradnju sa:

- nadležnim Ministarstvom i Upravom za šume;
- Javnim preduzećem “Srbijašume” (usaglašavanje cenovnika, konsultacije oko mera zaštite, sadnog materijala, lova i sl.);
- Zavodom za zaštitu prirode (oko zaštite prirodnih dobara) i drugim institucijama.

⁹⁷ “Službeni list Opštine Kraljevo” br. 5/86; 2/97 i 19/2002.

5.4. EKOLOŠKA MREŽA NATURA 2000

Sa ciljem dugoročnog očuvanja najvrednijih ekoloških oblasti i opstanka najugroženijih evropskih biljnih i životinjskih vrsta, početkom '90-tih godina XX veka, kreirana je međunarodna ekološka mreža *Natura 2000*.

Natura 2000 je evropska mreža posebnih ekoloških oblasti prirode, koja je definisana na osnovu:

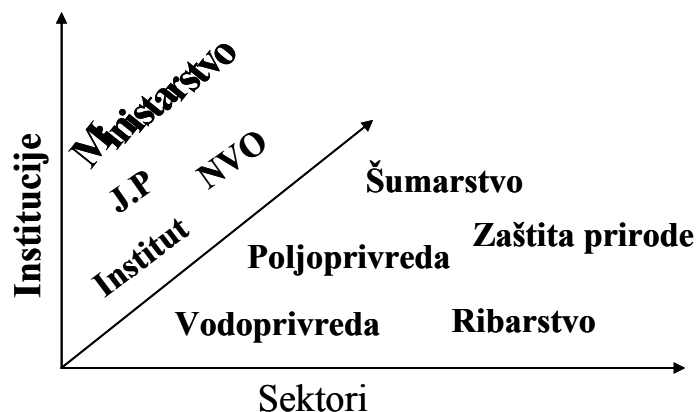
1. Direktive Saveta Evrope 79/409/EEC o očuvanju divljih ptica⁹⁸ (*Council Directive 79/409/EEC on the conservation of Birds*), i
2. Direktive Saveta Evrope 92/43/EEC o očuvanju prirodnih staništa divlje flore i faune⁹⁹ (*Council Directive 92/43/EEC on the Conservation of Natural Habitats and of wild fauna and flora*).

Osnovna ideja mreže *Natura 2000* je, prema Evropskoj Komisiji, da se priroda "... ne zaustavlja pred administrativnim granicama, tako da, ukoliko želimo sačuvati vitalnost i raznovrsnost našeg prirodnog okruženja, moramo takođe, da uzmemo u obzir i međunarodne propise. Uspešna zaštita prirode i njena raznovrsnost na evropskom kontinentu, može se uspešno dostići jedino na evropskom nivou" (Grujičić, 2006).

Srbija je potpisnik mnogih međunarodnih propisa i dokumenata koji se bave očuvanjem i unapređenjem životne sredine i direktno, ili indirektno utiču na razvoj sektora šumarstva. Ipak, kao što je već rečeno, u oblasti zaštite životne sredine i zaštite prirode predstoji usaglašavanje velikog broja propisa koji trebaju biti ratifikovani ili implementirani u nacionalno zakonodavstvo.

Najvažniji sektori između kojih je potrebno uspostaviti saradnju, kada je u pitanju ekološka mreža *Natura 2000* su: šumarstvo, poljoprivreda, zaštita prirode, vodoprivreda i ribarstvo (S–5.4).

S – 5.4. MEĐUSEKTORSKA SARADNJA U PRIMENI NATURA 2000

IZVOR: Nonić et al, 2006

Kao institucije koje bi mogle biti značajne za implementaciju projekta ekološke mreže *Natura 2000*, sa aspekta šumarstva identifikovane su sledeće:

- a) Na nivou Državne administracije:
 - Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja (Agencija za zaštitu životne sredine);
 - Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (Uprava za šume);
- b) Na nivou Javnih preduzeća:
 - Javno preduzeće za gazdovanje državnim šumama "Srbijašume" – Beograd;
 - Javno preduzeće za gazdovanje državnim šumama "Vojvodinašume" – Novi Sad;
 - Javna preduzeća nacionalnih parkova (*Đerdap, Tara, Kopaonik, Fruška Gora*);
 - Javno preduzeće "Borjak"

⁹⁸ U daljem tekstu korišćiće se kolokvijalni naziv – Direktiva o pticama (*Birds Directive*)

⁹⁹ U daljem tekstu korišćiće se kolokvijalni naziv – Direktiva o staništima (*Habitats Directive*)

Navedena javna preduzeća će neosporno biti uključena u ovaj proces, jer se većina zaštićenih prirodnih dobara nalazi pod njihovom nadležnošću i starateljstvom. To potkrepljuje i činjenica da su u pojedinim zemljama EU, upravo postojeća zaštićena prirodna dobra, bila područja koja su prvo definisana kao područja *Natura 2000*.

c) Na nivou Naučno-istraživačkih institucija:

- Institut za šumarstvo – Beograd;
- Institut za nizijsko šumarstvo i životnu sredinu – Novi Sad;
- Šumarski fakultet Univerziteta u Beogradu;
- Biološki fakultet Univerziteta u Beogradu;
- Prirodnački muzej – Beograd.

d) Na nivou Nevladinih organizacija i komora:

- NVO u oblasti zaštite životne sredine (međunarodne, regionalne i lokalne)¹⁰⁰;
- NVO u oblasti šumarstva (Lovački savez Srbije, Pokret gorana, Privredne komore);
- Udruženja privatnih šumovlasnika (na lokalnom nivou) (Nonić *et al*, 2006).

Pokretanjem projekta *Natura 2000*, mogli bi biti rešeni i neki od problema zaštite prirode i šumarstva (npr. sukob interesa, međusektorska saradnja, informisanost i dr.).

Takođe, *Natura 2000* indirektno pridaje veći javni značaj šumarstvu nego što je to danas slučaj, kroz integrisanje mera očuvanja šuma za područja *Natura 2000*, i postavljanje novih ciljeva i izazova za šumarsku profesiju, pre svega, javnom šumarskom sektoru i istraživanjima u šumarstvu.

5.5. NVO U OBLASTI ŽIVOTNE SREDINE

Nevladine organizacije u oblasti životne sredine se izdvajaju svojom brojnošću, veličinom i uticajem, među svim ostalim NVO. Ove organizacije imaju veći broj aktivnih članova nego prosečne NVO u srednjoj i istočnoj Evropi. Većina NVO u oblasti životne sredine su vrlo mlade, pošto je oko 80% njih zvanično registrovano tokom '90-tih godina, što je isto tako mnogo više u odnosu na prosek u okruženju.

Nevladine organizacije (NVO) mogu, takođe, upravljati zaštićenim područjima. NVO se trude da postignu smanjenje korišćenja prirodnih resursa, naročito u šumskim područjima. Uticaj NVO na lokalne samouprave i državne institucije je veoma važan i očekuje se da će se povećavati.

U ovom trenutku postoji nekoliko nevladinih organizacija koje upravljaju zaštićenim područjima. To su NVO organizacije koje se bave zaštitom životne sredine, udruženja lovaca, udruženja sportskih ribolovaca, planinarska udruženja, itd. Prvi NVO u Srbiji koji je postao staraoc zaštićenog područja specijalni rezervat prirode "Zasavica" je NVO "Zeleni pokret" Sremska Mitrovica.

Posebno mesto među nevladinim organizacijama u oblasti životne sredine pripada **Privrednoj komori Beograda** (www.kombeg.org.yu), koja ima dugu tradiciju, još iz 1910. godine. U okviru širokog spektra poslovanja i osam centara za razvoj, komora se, takođe, bavi i aktivnostima na zaštiti životne sredine. U okviru centra za razvoj, transfer tehnologija i ekologiju, je odeljenje za ekologiju, sa 3 zaposlena. Oni su angažovani na identifikaciji i realizaciji programa u pogledu zaštite životne sredine, zbog čega tesno sarađuju sa Vladom Republike Srbije.

Potrebno je, takođe, istaći aktivnosti Regionalnog centra za životnu sredinu-REC (*The Regional Environmental Center in Central and Eastern Europe*), čije glavno sedište je u Sent Andreji u Mađarskoj, a lokalne kancelarije su raspoređene u 15 srednjeevropskih zemalja. REC kancelarija u Srbiji (www.rec.rs), je otvorena 1998. godine.

Svoju misiju realizuje kroz pružanje savetodavnih usluga, podršku saradnji između NVO, države, biznisa i ostalih interesnih grupa u oblasti životne sredine, podršku slobodnoj razmeni informacija i promovisanju učešća javnosti u donošenju odluka.

¹⁰⁰ Međunarodne - IUCN; Regionalne - Centar za životnu sredinu (REC); Međunarodni naučni forum "Dunav-reka saradnje" i lokalne - Ekolibri, Ekoforum, Društvo ekologa Srbije i druge.

5.6. LITERATURA

- Grujičić, I. (2006): *Zakonodavni i institucionalni okviri šumarstva i zaštite prirode za primenu natura 2000 u Srbiji*. Šumarstvo, 58(4), Udruženje šumarskih inženjera i tehničara Srbije i Šumarski fakultet, Beograd (95-106)
- Grujičić I., Milijić V., Nonić D. (2008): *Conflict management in protected areas: The Lazar Canyon natural monument, Eastern Serbia*. The International Journal of Biodiversity Science and Management, Number 4, Sapiens Publishing, London. (219-229)
- Grujičić I., Jović D., Nonić D., Stanišić M. (2010): *Governance of protected forest areas in Serbia*. Proceedings of the 10th International Symposium "Legal Aspects of European Forest Sustainable Development", Faculty of Forestry University of Sarajevo, Sarajevo.
- Grujičić I., Nonić D., Krajčić D., Stanišić M. (2006): *The Status of Transposition of Forestry and Nature Protection, EU Directives and Regulations into the National Legislation: Natura 2000 in Slovenia and Serbia*. Proceedings of the 8th International IUFRO 6.13.00. Symposium on "Legal Aspects of European Forest Sustainable Development", Istanbul. (151-162)
- (2009): *Informator o radu*. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije
- Krajčić D., Grujičić I., Nonić D. (2006): *Proces uspostavljanja i organizovanja evropske ekološke mreže natura 2000*. Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije "Gazdovanje šumskim ekosistemima nacionalnih parkova i drugih zaštićenih područja", Šumarski fakultet Univerziteta u Banja Luci, Jahorina. (517-524)
- Milijić V., Nonić D., Grujičić I. (2008): *Vlasnici privatnih šuma i upravljanje zaštićenim područjima: Nacionalni park Djerdap*. Zaštita prirode 60/1-2, Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd. (97-106)
- Nonić D. (2004): *Organizacija šumarstva u procesu tranzicije: odnos državne uprave šuma i privatnih šumovlasnika*. Doktorska disertacija, Šumarski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd. (232 s.)
- Nonić D., Grujičić I., Krajčić D. (2006): *Zaštita prirode i šumarstvo u procesu pristupanja EU: okviri za primenu Natura 2000 u Srbiji*. Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije "Gazdovanje šumskim ekosistemima nacionalnih parkova i drugih zaštićenih područja", Šumarski fakultet Univerziteta u Banja Luci, Jahorina. (525-531)
- Stanišić M., Jović D., Nonić D. (2004): *Comparasion of Environment Protection Legislation in Countries of the South East European Region*. Proceedings of the 5th International IUFRO Symposium "Legal Aspects of European Forest Sustainable Development", Židlochovice. (12-18)
- Stanišić M., Nonić D., Jović D. (2005): *Participatory approach in creation of forestry and environmental legislation in Serbia*. Proceedings of the 6th International IUFRO Symposium on "Legal Aspects of European Forest Sustainable Development", Transilvania University, Brasov. (32-41)
- Stanišić M., Jović D., Nonić D. (2006): *Legal similarities and differences of environmental protection and forestry in West Balkan Countries*. In „Legal Aspects of European Forest Sustainable Development“. Forstwissenschaftliche Beiträge Forstpolitik und Forstökonomie, Nr. 35; ETH, Zürich. (49-56)
- Stanišić M., Jović D., Nonić D. (2006): *Development of nature protection management in National parks in Serbia*. Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije "Gazdovanje šumskim ekosistemima nacionalnih parkova i drugih zaštićenih područja", Šumarski fakultet Univerziteta u Banja Luci, Jahorina. (341-348)
- Vasiljevic N., Nonić D., Jović D., Lavadinovic V. (2005): *Significance of the biodiversity conservation within Natural heritage in Serbia as an objects of integral environmental protection*. Proceedings of the International Conference "Sustainability for humanity & Environment in the extended Connection field Science - Economy - Policy", Editura Politehnica, Colecția "Conferințe", Brasov. (348-352)

6. ORGANIZACIJA ŠUMARSTVA U EVROPI

U ovom poglavlju su dati **pregledi organizacije šumarstva** u Evropi i Srbiji, a kroz odgovarajuće priloge i pregledi organizacije šumarstva u odabranim **evropskim zemljama**.

Podaci su, kroz tabelarne prikaze osnovnih organizacionih parametara, obuhvatili:

- strukturu resursa,
- učešće šumarstva u GDP-u,
- prikaz šumarskih institucija javnog i privatnog sektora,
- prikaz institucija javnog i privatnog sektora zaštite prirode, i
- obrazovnih i istraživačkih institucija u oblasti šumarstva i zaštite životne sredine

Pored podataka vezanih za organizacione parametre, date su i internet adrese izvora podataka.

Ovakav pristup omogućuje interaktivno učešće studenata pri izradi **seminarskih radova**, kroz poređenje organizacije šumarstva zemalja Evropske Unije, sa organizacijom šumarstva u Srbiji, i/ili zemljama Zapadnog Balkana.

Na početku praktikuma je tabelarni pregled zemalja, čiji su parametri dati u prilogima vezanim za ovo poglavlje, kao i lista dopunskih priloga (ppt i pdf formata), koji će omogućiti bolje razumevanje ove materije.

Odabrane zemlje su grupisane u sledeće **regione**:

1. Zemlje Zapadnog Balkana (Srbija, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Hrvatska, Crna Gora);
2. Zemlje Jugoistočne Evrope (Slovenija, Rumunija, Bugarska);
3. Zemlje Srednje Evrope (Austrija, Nemačka, Švajcarska, Mađarska);
4. Zemlje Istočne Evrope (Češka, Slovačka, Poljska, Litvanija);
5. Zemlje Severne Evrope (Finska, Švedska).

PREGLED R-6.1.	EVROPA	www.foresteurope.org
OSNOVNI PARAMETRI ORGANIZACIJE ŠUMARSTVA	PODACI VEZANI ZA ORGANIZACIONE PARAMETRE	IZVOR PODATAKA
OPŠTI PODACI		
Površina šuma (ha)	1.015 miliona (nesto više od 1 milijarde ha / 1,26 ha po glavi stanovnika)	www.mcpfe.org
Šumovitost (%)	44 Evropa pokriva 25% od ukupne svetske šumovitosti	www.mcpfe.org
Učešće državnih šuma (%)	50,1	www.cepf-eu.org
Učešće privatnih šuma (%)	49,6	www.cepf-eu.org
Učešće lišćara/ vrste (%)	7,1 - Bukva 4,7 - Breza 2,4 - Hrast (česmina)	www.mcpfe.org
Učešće četinarara/ vrste (%)	31 - Beli bor 21 - Smrča 2,5 - Primorski bor	www.mcpfe.org
Učešće šumarstva u GDP/ ukupnom izvozu	Vrednost izvoza proizvoda iz oblasti Šumarstva i Drvne Industrije, 2007. godine je bio oko 114 milijardi EU Učešće sektora šumarstva, 2009. godine je oko 1% u ukupnom GDP (bruto domaćem proizvodu)	www.mcpfe.org
JAVNI SEKTOR		
U Evropi danas postoji 13 asocijacija (organizacija) vezanih za javni sektor šumarstva (Ovde su dati primeri samo nekih organizacija)	FAO - Organizacija Ujedinjenih Nacija za hranu i poljoprivredu Odeljenje za Šumarstvo (FAO - Food and Agriculture Organization of the United Nations Forestry Department, Italy) Evropska Šumarska Komisija (European Forestry Commission EFC, Portugal, Lisabon) u okviru FAO organizacije, osnovana 1947. godine i predstavlja jednu od šest regionalnih komisija FAO-a. Forum Evropskih državnih šumarskih organizacija EUSTAFOR (European State Forest Associations, Luxemburg) Evropska šumarska observatorija EOMF (European Observatory of Mountain Forests, France) Šumarski komitet u okviru Evropske Komisije (Standing Forestry Committee)	www.fao.org/forestry/en/ www.fao.org/forestry/efc/en www.eustafor.eu www.eomf.org http://ec.europa.eu

	Evropska mreža šumarstva (European Forest Network EFN) Nezvanična mreža javnih (nacionalnih) šumarskih službi i asocijacija Unija Evropskog Šumarstva UEF (Federation of Professional Foresters Organization from several European Countries, Finland) Unija Šumarstva južnog dela Evrope USSE (Union of Foresters of Southern Europe, Spain)	www.forestrysocieties.eu www.european-foresters.eu www.usse.es
PRIVATNI SEKTOR		
Ukupan broj vlasnika šuma	oko 16 000 000	www.cepf-eu.org
Prosečna veličina poseda (ha)	10	www.mcpfe.org
U Evropi danas postoji 29 asocijacija (organizacija) vezanih za privatne vlasnike šuma. Asocijacije i organizacije vezane za privatne šumovlasnike su najbrojnije. Osim asocijacija koje se odnose na privatne šumovlasnike, u Evropi ima 13 Asocijacija vezanih za preduzetništvo, kao i 18 Asocijacija vezanih za sektor šumarstva i drvne industrije. (Ovde su dati primeri nekih organizacija (nazivi, sedište, www adresa))	Konfederacija Evropskih Vlasnika Šuma CEPF (Confederation of European Forest Owners CEPF, Belgium; European Forestry House - Luxemburg) Organizacija Evropskih Zemljoposjednika ELO European Landowners Organization ELO, Belgium) Evropska Šumarska Federacija FECOF (Fédération Européenne des Communes Forestières, Paris) Evropska Komisija (Šumarstvo i Drvna Industrija) (European Commission, Enterprise and Industry Forest-based Industries, Belgium) Konfederacija Evropske Drvne Industrije CEI-Bois (European Confederation of Woodworking Industries, Belgium) Konfederacija Evropske Industrije Papira CEPI (Confederation of European Paper Industries, Belgium) Evropska Mreža Preduzetnika u Šumarstvu ENFE	www.cepf-eu.org www.europeanlandowners.org http://portail.fncofor.fr http://ec.europa.eu/enterprise www.cei-bois.org www.cepi.org www.enfe.org

	(European Network of Forest Entrepreneurs ENFE, Secretariat General, Germany) Federacija Demokratskih Slobodnih Sindikata iz oblasti Šumarstva, Drvne Industrije i Građevinskog materijala BWI (Building and Wood Workers' International, Switzerland) Internacionalna organizacija rada ILO (International Labour Organization, Switzerland)	www.bwint.org www.ilo.or
ZAŠTITA PRIRODE		
U Evropi ima 359 Nacionalnih Parkova. Više podataka o Nacionalnim Parkovima se može naći na datom sajtu, gde se pretraživanje može vršiti po željenim zemljama. U Evropi ima 17 organizacija vezanih za zaštićena prirodna dobra i životnu sredinu. Ovde su dati neki primeri (naziv, sedište, <i>www adresa</i>)	Evropski Centar Nacionalnih Parkova ENPC (European National Parks Centre) EUROPAC Federacija (EUROPAC Federation, Germany) Evropska Komisija (Životna Sredina) (European Commission, Environment Directorate General - EC DG , Belgium) Ministarska Konferencija zaštite šuma u Evropi FOREST EUROPE MCPFE (The Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe, Norway) Evropska Agencija za Životnu Sredinu EEA (European Environment Agency EEA, Denmark) Internacionalna organizacija Bioversity (Bioversity International, Italy) Konvencija za Alpe (Alpine Convention, Austria) Internacionalna organizacija Greenpeace	http://nationalparks.wikia.com www.europarc.org http://ec.europa.eu www.mcpfe.org www.foresteuropa.org www.eea.europa.eu www.bioversityinternational.org www.alpconv.org www.greenpeace.org

	(Greenpeace International, Netherlands) Unija za Zaštitu Prirode IUCN (World Conservation Union, Belgium) Program Ujedinjenih Nacija za razvoj i životnu sredinu UNEP (United Nations Environment Programme, Switzerland) Svetski Prirodni Fond WWF (World Wide Fund for Nature International WWF, Switzerland)	www.iucn.org www.unep.org www.panda.org www.wwf.org
Nevladine organizacije (nazivi, sedište, www adresa)	Pored navedenih organizacija i asocijacija vezanih za zaštitu životne sredine, na Evropskom nivou postoji veliki broj Nevladinih organizacija koje se bave zaštitom i unapređenjem životne sredine. (Na datoj adresi se može naći spisak svih Nevladinih Organizacija vezanih za oblast zaštite životne sredine)	http://library.duke.edu/research/subject/guides/ngo_guide/ngo_links/environment.html
OBRAZOVANJE I ISTRAŽIVANJE		
Evropske istraživačke organizacije, Istraživački instituti/ Zavodi, (nazivi, sedište, www adresa)	Internacionalna Unija Šumarskih Istraživačkih Organizacija IUFRO (International Union of Forest Research Organizations IUFRO) Evropski Šumarski Institut EFI (European Forest Institute EFI, Finland) Asocijacija Evropskih Univerziteta EUA (European University Association EUA, Belgium) Evropska Komisija, Zajednički istraživački centar, Institut za Životnu sredinu i Održivi Rzvoj EFDAC (European Forest Data Centre EFDAC European Commission - Joint Research Centre, Institute for	www.iufro.org www.efi.int www.eua.be http://efdac.jrc.ec.europa.eu

	Environment and Sustainability Italy) Evropska Komisija (odjeljenje za pružanje statističkih podataka) EUROSTAT (European Commission Department for European Statistics, Spanish) Internacionalana organizacija EDUFOREST (International Forestry Network EDUFOREST) Međunarodni okvir za Evropsku Saradnju u Nauci i Tehnologiji COST (odjeljenje za šumarstvo) (European Cooperation in the field of Scientific and Technical Research COST - Forests, their Products and Services (FPS)) Evropska mreža informisanja u šumarstvu ENQuaFOOR (The European Network for Qualification in Forestry)	http://epp.eurostat.ec.europa.eu www.eduforest.eu www.cost.esf.org http://87.192.2.59/Enquafor/ DesktopDefault.aspx? tabindex=3&tabid=27
--	--	---

PREGLED R-6.2. OSNOVNI PARAMETRI ORGANIZACIJE ŠUMARSTVA U SRBIJI		
OSNOVNI PARAMETRI ORGANIZACIJE ŠUMARSTVA	PODACI VEZANI ZA ORGANIZACIONE PARAMETRE	IZVOR PODATAKA
OPŠTI PODACI		
Površina šuma (ha)	2.252.400	www.minpolj.gov.rs
Šumovitost (%)	29,1 Vojvodina 6,1 Središnja Srbija 37,6	www.minpolj.gov.rs
Učešće državnih šuma (%)	53 1.194.000 ha	www.minpolj.gov.rs
Učešće privatnih šuma (%)	47 1.058.400 ha	www.minpolj.gov.rs
Učešće lišćara/ vrste (%)	89,5 bukva 40,5 hrastovi 27,2 grab 4,2	www.minpolj.gov.rs
Učešće četinarara/ vrste (%)	10,5 smrča 4,5 borovi 3,6 jela 2,0	www.minpolj.gov.rs
Učešće šumarstva u GDP/ ukupnom izvozu	- šumarstva u GDP 0,22 (2007) - prerade drveta u GDP 0,28 - papira i celuloze u GDP 0,27 - šumarstva u ukupnom izvozu 0,2 (2009) - prerade drveta u ukupnom izvozu 2,0 - papira i celuloze u ukupnom izvozu 2,8	www.stat.gov.rs
JAVNI SEKTOR		
Ministarstvo nadležno za šumarstvo - Centralna administracija - Regionalna i lokalna	- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede - Uprava za šume - nema regionalnih i lokalnih organa administracije	www.minpolj.gov.rs
Šumarska inspekcija	- Generalni inspektorat (u okviru Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede)	www.minpolj.gov.rs
Podrška vlasnicima šuma	- Uprava za šume (finansira direktne mere podrške) - JP Srbijašume (indirektna stručno-tehnička podrška)	www.srbijasume.rs
Preduzeća za gazdovanje državnim šumama	- JP „Srbijašume“, Beograd - JP „Vojvodinašume“, N.Sad - JP Nacionalnih parkova - JP „Borjak“, Vrnjačka Banja	www.srbijasume.rs www.vojvodinasume.rs www.npkopaonik.com www.npfruskagora.co.rs www.tara.org.rs www.npdjerdap.org www.natureprotection.org.rs www.opstinavrnjackabanja.org

PRIVATNI SEKTOR		
Ukupan broj vlasnika šuma	900.000	www.minpolj.gov.rs
Prosečna veličina poseda (ha)	1,2	www.minpolj.gov.rs
Dobrovoljne organizacije vlasnika privatnih šuma: - Nacionalna udruženja	- Savez udruženja vlasnika privatnih šuma Srbije, Bgd - 20 lokalnih udruženja	www.vps-srbija.org
Obavezne organizacije vlasnika privatnih šuma: - Komore	- u Srbiji ne postoje obavezne organizacije vlasnika šuma	
Mala i srednja preduzeća u šumarstvu/ primer	- u Srbiji postoji oko 3000 malih i srednjih preduzeća koja se baziraju na šumi kao resursu - Fornet d.o.o., Beograd	www.fornetserbia.com
Preduzeća drvne industrije/ primeri	- AD Tina, Knjaževac - Zlatić d.o.o., Kraljevo - Kolarević d.o.o., Čičevac - Kronospan d.o.o., Lapovo	www.adtina.rs www.zlatic.co.rs www.kolarevic.co.rs www.kronospansrb.rs
Nevladine organizacije	- Udruženje šumarskih inženjera i tehničara - Privredna komora Srbije - Privredna komora Vojvodine - Lovački savez Srbije - Pokret gorana	www.srpskosumarskoudruzenje.org.rs www.pks.rs www.pkv.co.rs www.ecolss.com www.pokretgorana.org.rs
ZAŠTITA PRIRODE		
Ministarstvo nadležno za zaštitu životne sredine	- Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja, Beograd	www.ekoplan.gov.rs
Nacionalni parkovi	- NP „Fruška gora”, Sremska Kamenica - NP „Tara”, Bajina Bašta - NP „Đerdap”, Donji Milanovac - NP „Kopaonik”, Raška - NP „Šar-planina”, Štrbce	www.npfruskagora.co.rs www.tara.org.rs www.npdjerdap.org www.npkopaonik.com www.natureprotection.org.rs
Nacionalni zavodi/ službe	- Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd - Agencija za zaštitu životne sredine, Beograd	www.natureprotection.org.rs www.sepa.gov.rs
OBRAZOVANJE I ISTRAŽIVANJE		
Šumarski fakulteti/ Fakulteti za zaštitu životne sredine	- Šumarski fakultet, Beograd - Fakultet za ekologiju i zaštitu životne sredine, Beograd - Fakultet zaštite životne sredine, Sremska Kamenica	www.sfb.rs www.enving.edu.rs www.educons.edu.rs
Istraživački instituti	- Institut za šumarstvo, Beograd - Institut za nizijsko šumarstvo i životnu sredinu, Novi Sad	www.izas.org.rs www.ilfe.org

7. PRILOZI

Svi prilozi su dati u elektronskoj formi, kao poseban dodatak praktikumu, a njihov popis je dat u tabelarnom pregledu na početku praktikuma.